01
2025

Revista Literară

PUBLICAȚIE DE LITERATURĂ
ȘI DIALOG CULTURAL

TEO CHIRIAC: „GRIMASE ALE DEMENȚEI” (I)

„Astfel încât, ea, această lume, privită de aproape, seamănă cu o bătrână decrepită, rătăcind în ploaie pe ulițele unei localități ucrainene bombardate, târând în spate un sac de oase ude. Cu privirea spre nicăieri și cu gândul spre niciunde, bătrâna își face drum printre trupuri de soldați și civili, ciuruite de gloanțe; obosită și lihnită de foame, ea se oprește, uneori, și se așază pe un trup sfârtecat de explozii; după care, asemeni fiarei sălbatice, îi smulge inima din piept, îi strânge creierul împrăștiat, ca să-și potolească foamea.” (P. 4)

MIRCEA V. CIOBANU: „BLANCUL ÎNTUNECAT AL UNUI ALINEAT”

„Dar, cu toate inconsecvențele (care reflectă, implicit, destinul dramatic al unui artist), personalitatea poetului [N. Costenco] se va prezenta plenar doar dacă ținem cont de toate amănuntele. Or, exact așa cum textele literare nu pot fi decât fataliste, din oficiu (nu poți schimba destinul personajelor, oricâtă afecțiune și oricât de «implicată» îți va fi lectura, așadar, strategiile lecturale trebuie să cuprindă altceva decât așteptarea deznodământului!), și destinele maeștrilor cuvântului trebuie acceptate ca atare, fără a cenzura opera, dar și *fără a cenzura biografia*.” (P. 8)

03

AVANPREMIERĂ

Fragmente din biografia *Viața lui Céline* de Frédéric Vitoux, în curs de apariție la Editura Cartier. (P. 24)

VLADIMIR BEȘLEAGĂ (1931–2025)

Foto de Nicolae RĂILEANU

ADRIAN CIUBOTARU: „FENOMENOLOGIA UNUI SPIRIT”

„Vladimir Beșleagă ne-a părăsit și plecarea lui ne-a golit de conținut. O parte însemnată din ceea ce ne reprezenta, din ceea ce conferea un oarecare sens destinului ghinionist și tragic al basarabenilor a devenit istorie. Ne-am rărit și ne-am subțiat ca neam, dar nu mă refer la demografie aici. Căci nu recensămintele sunt problema noastră – ne lipsesc, orice s-ar spune, nu atât cei care ar trebui să fie mulți, cât cei care sunt întotdeauna puțini. La alții – puțini, la noi – cvasiabsenți. Una dintre excepții de la trista regulă basarabeană a fost Vladimir Beșleagă. Fără el, ca și fără alți congeneri ai săi, dispăruți mai devreme, această puțintime a virtuților și a vitalității noastre morale riscă să devină neant.”

POEZIE
de ADELINA **LABIC-LUNGU**

< 12

„FETELE VIRGINE”

„Aruncă fusta pătată de cafea peste
pulpele reci
Ia poșeta ieftină la subsuoară.
Hoții flămânzi umblă prin trenuri!

Numai de nu s-ar uita în ochi
Să-ți spună că te iubește.”

CITIȚI ÎN ACEST NUMĂR:

UȘI ÎN ASFINȚIT – P. 5
NICHITA DANILOV: „PISICILE AU UN DUMNEZEU AL LOR”

IN SFUMATO – P. 6
EUGEN LUNGU: „MURGUL ÎN CRIMEEA” (II)

PROZĂ – P. 14
VAL BUTNARU: „UMBRELE TRECUTULUI”

CRONICĂ DE CARTE – P. 10, 18, 20
DE LUCIA ȚURCANU, NICOLAE ENCIU ȘI SMARANDA BRATU ELIAN

ARCHIVARIUS – P. 17
ALA SAINENCO: „BOTOȘANII CARE S-AU DUS: ȘCOALA MARCHIAN” (I)

ACEST NUMĂR AL “REVISTEI LITERARE” A FOST EDITAT CU SPRIJINUL FINANCIAR AL MINISTERULUI CULTURII AL REPUBLICII MOLDOVA

01
2025

CUPRINS

**EDITOR:
UNIUNEA
SCRIITORILOR
DIN
REPUBLICA MOLDOVA**

ANUL XI | NUMĂRUL 1 (84) | IANUARIE-FEBRUARIE | 2025

13 **SECVENȚE DIN CUGETĂRILE ȘI OPINIILE REGRETATULUI SCRIITOR ASUPRA ARTEI ȘI MISIUNII CREATORULUI**

03 **„FENOMENOLOGIA UNUI SPIRIT”**

15 **„[...UITE-O LUMEA]”**

04 **VREMURI & VREMELNICII**
**„GRIMASE ALE DEMENȚEI” (I)
DE TEO CHIRIAC**

05 **UȘI ÎN ASFINȚIT**
**„PISICILE AU UN DUMNEZEU AL LOR”
DE NICHITA DANILOV**

06 **IN SFUMATO**
**„MURGUL ÎN CRIMEEA” (II)
DE EUGEN LUNGU**

08 **CÂMPUL ALB, OILE NEGRE**
**„BLANCUL ÎNTUNECAT AL UNUI ALINEAT”
DE MIRCEA V. CIOBANU**

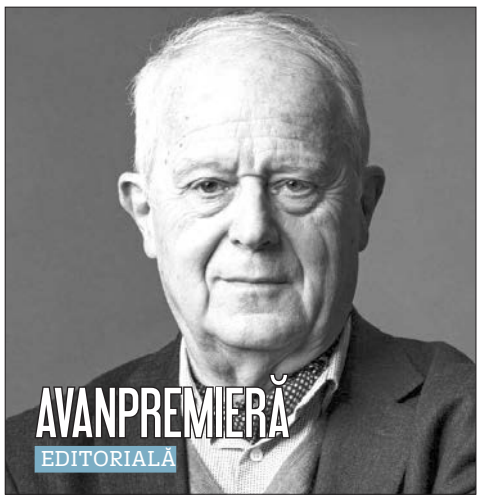

24 **FRAGMENTE DIN BIOGRAFIA „VIAȚA LUI CÉLINE” DE FRÉDÉRIC VITOUX, ÎN CURS DE APARIȚIE LA EDITURA CARTIER. TRADUCERE DIN FRANCEZĂ
DE CRISTIAN FULAȘ**

10 **VÂRFURI DE COMPAS**
**„DIMOV, PANORAMIC”
DE LUCIA ȚURCANU**

14 **PROZĂ**
**„UMBRELE TRECUTULUI”
DE VAL BUTNARU**

16 **CE VĂD ȘI CE AUD POEȚII**
**„DOSOFTEI: «ȘI OCHII MEI MILĂ DE LA TINE S-AIBĂ»”
DE CASSIAN MARIA SPIRIDON**

17 **ARCHIVARIUS**
**„BOTOȘANII CARE S-AU DUS: ȘCOALA MARCHIAN” (I)
DE ALA SAINENCO**

18 **CARTEA DE ISTORIE**
**„DOCTRINE ȘI POLITICI DE REORGANIZARE CORPORATISTĂ A ROMÂNIEI INTERBELICE”
DE NICOLAE ENCIU**

20 **CRONICĂ LITERARĂ**
**„ÎNTRE EXIL ȘI EMIGRAȚIE: VENEȚIA ÎN POEZIA EUGENIEI BULAT”
DE SMARANDA BRATU ELIAN**

22 **PLURALIA TANTUM**
**„JURNAL ÎN MARGINILE ISTORIEI LITERARE” (LXI)
DE LEO BUTNARU**

23 **PĂLĂRIA CU VERSURI**
**„UN POEM ȘI ZECE EPIGRAME”
DE ION CUZUIOC**

Revista Literară
PUBLICAȚIE DE LITERATURĂ ȘI DIALOG CULTURAL

Fondator: Uniunea Scriitorilor din R. Moldova
Redactor-șef: Teo Chiriac
Redactor-șef adjunct: Adrian Ciubotaru
Redactori asociați: Eugen Lungu, Leo Butnaru, Arcadie Suceveanu, Mircea V. Ciobanu, Lucia Țurcanu

Colegiul de redacție: Vladimir Beșleagă (Chișinău), Matei Vișniec (Paris), Ana Blandiana (București), Ion Pop (Cluj), Cassian Maria Spiridon (Iași), Ștefan Hostiuc (Cernăuți), Vadim Bacinschi (Odesa)

Concepție grafică: Romeo Șveț
Paginare computerizată: Adrian Ciubotaru

Sediul redacției:
MD-2004, or. Chișinău
str. 31 August 1989, nr. 98

Tel: (+373 22) 234724
Fax: (+373 22) 237118
E-mail: revistaliterara.us@gmail.com

Instituția Privată Publicația Periodică „Revista literară” a fost înregistrată la Ministerul Justiției al Republicii Moldova la 3 martie 2015.
ISSN: 2345-1777

Format A3. Tipar: ofset.
Tiraj: 700 de exemplare.
Tipărit la Casa Editorial Poligrafică „Bons Offices”
MD-2005, or. Chișinău
str. Feredeului 4/6

MINISTERUL CULTURII AL REPUBLICII MOLDOVA

Acest număr a fost editat cu sprijinul financiar al Ministerului Culturii al Republicii Moldova.
Publicația „Revista literară” apare sub egida Uniunii Scriitorilor din România.

Pagina „R.L.”: www.uniuneascriitorilor.md/arhiva-revista.
Publicația se distribuie gratuit la sediul USRM.

Textele și imaginile inserate în paginile publicației „Revista literară” nu pot fi reproduse și nici distribuite fără acordul scris al redacției.

Colaboratorii sunt invitați să-și trimită textele la adresa electronică afișată mai sus. Textele vor avea format A4, nu vor depăși 10 000 de semne, vor fi paginate în Word, Pages sau orice alt program compatibil cu sistemele de operare Windows sau MacOS.

Textele publicate în „Revista literară” nu reprezintă poziția oficială a USRM. Responsabilitatea pentru conținutul articolelor le revine în exclusivitate autorilor.

EDITORIAL

de ADRIAN **CIUBOTARU**

G.W.F. HEGEL DESPRE CONȘTIINȚĂ ȘI TALENT

„Conștiința, întrucât se determină la acțiune, nu se lasă /.../ indusă în eroare de aparența realității date și ea trebuie deopotrivă să se concentreze asupra conținutului originar al esenței ei, lăsând de o parte rătăcirea în gânduri și scopuri goale. Acest conținut originar există fără îndoială pentru conștiință numai întrucât ea l-a actualizat; a căzut însă diferența între ceea ce este numai pentru conștiință, în interiorul ei, și o realitate existentă în sine în afară de ea. Dar, ca să fie pentru sine ceea ce ea este în sine, conștiința trebuie să acționeze, adică acțiunea este tocmai devenirea spiritului ca conștiință. Ceea ce ea este în sine, ea o știe deci din realitatea sa. Individul nu poate deci să știe ceea ce el este înainte ca el să se fi realizat prin acțiune. El nu pare însă astfel să poată determina scopul acțiunii sale înainte ca el să se fi făptuit; dar, întrucât este conștiință, el trebuie să aibă în același timp de mai înainte acțiunea ca fiind cu totul a sa, ca scop adică. Individul care trece la acțiune pare deci că se găsește într-un cerc în care fiecare moment presupune deja pe celălalt și nu poate găsi astfel un început, fiindcă el ajunge să-și cunoască esența originară care trebuie să fie scopul sau numai din faptă; dar, spre a acționa, el trebuie să aibă dinainte scopul. Tocmai de aceea el trebuie însă să înceapă nemijlocit și, oricare ar fi împrejurările, el trebuie să pășească la acțiune fără altă preocupare asupra începutului, mijlocului și sfârșitului: căci esența sa, ca și natura sa în-sine-existentă este totul într-una, început, mijloc și sfârșit. Ca început, natura sa este dată în cirumstanțele acțiunii; și interesul pe care individul îl găsește în ceva este răspunsul deja dat la întrebarea dacă este și ce este aici de făcut. Căci ceea ce pare a fi o realitate dinainte găsită este în sine natura sa originară, care are doar aparența unei ființe, o aparență care stă în conceptul acțiunii ce se scindează, dar care, ca natura sa originară, se exprimă în interesul pe care individul îl găsește în această realitate. Tot astfel, modalitatea, felul cum acționează, adică mijloacele, sunt în și pentru sine determinate. Talentul nu este totodată altceva decât individualitatea originară determinată considerată ca mijloc interior, ca trecere a scopului în realitate. Mijlocul real însă și trecerea reală sunt unitatea talentului și a naturii lucrului dată în interes; acela [talentul] exprimă, în ce privește mijlocul, latura acțiunii, acesta din urmă latura conținutului; ambele sunt individualitatea însăși, ca întrepătrundere a ființei și a acțiunii."

(Georg Wilhelm Friedrich Hegel, „Fenomenologia spiritului", trad. de Virgil Bogdan, Editura Academiei RPR, București, 1965, pp. 224-225)

FENOMENOLOGIA UNUI SPIRIT

Vladimir Beșleagă ne-a părăsit și plecarea lui ne-a golit de conținut. O parte însemnată din ceea ce ne reprezenta, din ceea ce conferea un oarecare sens destinului ghinionist și tragic al basarabenilor a devenit istorie. Ne-am rărit și ne-am subțiat ca neam, dar nu mă refer la demografie aici. Căci nu recensămintele sunt problema noastră – ne lipsesc, orice s-ar spune, nu atât cei care ar trebui să fie mulți, cât cei care sunt întotdeauna puțini. La alții – puțini, la noi – cvasiabsenți. Una dintre excepții de la trista regulă basarabeană a fost Vladimir Beșleagă. Fără el, ca și fără alți congeneri ai săi, dispăruți mai devreme, această puțintime a virtuților și a vitalității noastre morale riscă să devină neant.

Vladimir Beșleagă. Iată un om despre care e foarte ușor să scrii laudativ. Și atunci când erau printre noi, și acum când nu mai sunt, exemplara lui personalitate și inegalabilul său temperament m-au îndemnat mereu la exerciții de admirație. Și i le-am admirat fără nicio reținere, chiar dacă, uneori, mă deconcertau anumite gesturi și luări de atitudine ale domniei sale. Nu am cutezat însă niciodată să-i reproșez – deși am avut destule ocazii și cred că V.B. își dorea, în unele situații, să polemizăm de dragul polemicii – că ar fi fost prea generos cu unii sau prea aspru, ori chiar nedrept, cu alții. Așa cum nu am îndrăznit niciodată să-mi exprim dezacordul cu maniera în care își concepea textele publicistice din ultima vreme. Sau să-i spun că țin mai mult la *Sânge pe zăpadă* decât la *Zbor frânt*, și asta nu pentru că mi-ar plăcea mie mai tare romanul istoric decât cel introspectiv, ci pentru că am crezut că adevărata lui vocație era de căutat în cadența hronicarului și în minuția biografului, dublați ambii de cărturarul înțelept. Și că îi ieșeau mai bine compozițiile linear-ascendente decât cele sferice, deși V.B. credea cu sfințenie contrariul.

V.B. m-a onorat cu atenția și cu bunăvoința lui, deși, în scris, am izbutit totuși să strecor păreri nu tocmai ortodoxe despre lucrările sale. Alteori, ca redactor și paginator, nu-i împlineam hatârul – V.B. era un om de hatâr! –, dar se făcea că nu vede. Mai mult, îmi comenta, sporadic, textele la telefon, deși eu nu-i răspundeam niciodată cu aceeași monedă. „Ia zi, nu-ți stă-n fire să-ți lauzi colegii?" m-a întrebat el odată pe holul Casei Scriitorilor. Îmi aduc bine aminte slalomul fiorilor prin măduvă; așteptam execuția. Dar mucalitul Beșleagă a rostit, cu surâsul lui de irochez mărinimos, decis să-mi cruțe scalpul: „S-o ții tot așa, îți stă mai bine așa!"

De regulă, îmi ia ceva timp căutarea și alegerea citatului potrivit pentru numărul curent al „R.L.", pe care îl plasez invariabil pe pagina a treia – cea pe care vi se plictisesc ochii acum – a publicației. Întrucât nu e ușor să-ți amintești deodată o carte bună care tratează un subiect asemănător celui dezvoltat în editorial sau, de alți autori, în restul revistei. Acum însă nu am avut nicio ezitare, căci știam unde ar trebui căutat fragmentul. Am deschis singura carte pe care mi-a dăruit-o vreodată V.B., dar ce carte! *Fenomenologia spiritului*, un volum din biblioteca lui personală, însoțit de articole decupate din presa epocii și cu paginile înnegrite de însemnări. Nu aveam nicio intenție să-l recitesc pe Hegel, căci îmi dăduse mult de furcă încă la prima încercare, dar ediția aceasta mă ispitea nu atât ca operă a autorului, cât ca operă a cititorului. Așa că am parcurs exclusiv fragmentele pe care le subliniase și le comentase, cine știe în ce an(i), V.B.. S-a dovedit a fi o lectură mai mult decât edificatoare: dacă ții să afli cine a fost, cum a gândit și în ce a crezut cel care a reușit să înalțe deasupra gliei pedestra proză artistică basarabeană, trebuie s-o începi cu biblioteca.

O bibliotecă pe care e destul să o vezi, ca să-ți imaginezi dimensiunile adevărate ale acestui spirit pe care soarta ni l-a făcut contemporan. În arhiva personală a regretatului Nicolae Răileanu se păstrează poze (datate: 2009) cu toate rafturile de cărți din casa de la Mălăiești. Bat la ochi edițiile academice ale clasicilor greco-latini și numărul impresionant al lucrărilor lexicografice: dicționare germane, rusești, românești etc., alese pe sprânceană și dedicate unei varietăți uluitoare de subiecte. Dar ce izbește mai puternic nu e puzderia de cărți bune, ci faptul că din majoritatea se înțesc, țanțoș, muchiile tocite de timp ale fișelor de lectură. Și că majoritatea au cotorul pur și simplu mutilat de la frecventa folosire, așa cum avariat e și cotorul ediției pe care mi-o hărăzise V.B.

Bibliotecile personale ne spun multe despre oamenii scrisului. Un duh al desăvârșirii a aranjat cărțile lui V.B. în ordinea în care acestea l-au luminat și l-au format, impactul lor fiind vizibil mai ales în felul în care a cugetat scriitorul. Căci nu se poate să nu-i observi pledoaria pentru educația clasică sau faptul că-și fundamenta filozofia de viață pe niște principii morale sănătoase, pe care le putea extrage, în puritatea lor esențială, doar din textele gânditorilor antici și din reflexele lor ulterioare în cărțile marilor filozofi din zorii modernității. Și că, în ciuda apetenței celui care a scris *Viața și moartea nefericitului Filimon*... pentru inovațiile modernității în arta scrisă (cultul antic pentru *techné* era totuși inferior la el cultului modern pentru scriitorul-salahor, șlefuind cu cerbicie fiecare nuanță de sens, dăltuind cu migală fiecare frază), frumosul continua să se identifice la V.B. cu adevărul, iar arta rămânea „manifestarea în afară, în exterior, a frumuseții interioare a omului, adică a aspirației lui către frumos".

Nu e cazul să dezvolt aici *telos*-ul său etic și artistic, voi spune doar că V.B. este, probabil, singurul scriitor din anii 1960-1980 care a știut să-și exprime cu maximă limpezime și coerență crezurile morale și estetice, fiind depășit, în această privință, doar de o mână de critici/eseiști. Prin temeritatea lecturilor și prin profunzimea reflecției, V.B. e cu un cap peste majoritatea confraților săi din epocă.

Am încercat să ilustrez afirmația de mai sus printr-o selecție de cugetări pe care le-am extras din volumul de interviuri *Dialoguri literare*, publicat de scriitor în 2006 (vezi p. 13). E o selecție făcută în grabă, căci știrea tragică ne-a parvenit cu doar câteva zile înainte de predarea numărului la tipar. Dar și așa, microantologia de *sententiae* e grăitoare, dezvăluindu-ne, în doar câteva tușe, fenomenologia unui spirit fără egal în cultura postbelică a Basarabiei. O fenomenologie care abia urmează să-și găsească cercetătorul, așa cum a intuit și V.B. însuși atunci când s-a plâns că niciun critic, oricât de bun, nu a înțeles până la capăt nu atât ce *dorise* el să comunice, cât ceea ce *comunicase* efectiv.

V.B. a crezut, nestrămutat, în misiunea scriitorului. Literatura nu a fost niciodată pentru el „un capriciu, o ocupație gratuită sau un hobby", ci o datorie. Una, indiscutabil, civică, dar mai ales morală, căci cărțile se nasc dintr-o „necesitate existențială" a omului care vrea să dea glas suferinței sale, cunoașterii pe care o atinge, timpului pe care îl trăiește. În acest sens, scriitorului îi este interzis să scrie doar pentru a (se) distra, el fiind obligat să se consacre în totalitate misiunii pe care o presupune literatura. Aceasta nu exclude, firește, jocul, îndeosebi pe plan formal, inventivitatea stilistică etc., dar cu o singură condiție: întreaga recuzită, fantezia și tehnica auctorială să se subordoneze unui scop superior. Acum un deceniu, mi-a spus-o V.B. însuși, pe tonul lui conspirativ-histrionic: „Dacă te duce capul să scrii bine, înseamnă că cineva ți-a dat harul acesta. Prin urmare, ai o datorie și ești obligat s-o plătești". Atunci, l-am întrebat: „Dar Rilke spunea că trebuie să scrii doar atunci când nu se mai poate altfel, doar atunci când cuțitul îți ajunge la os?" A urmat un răspuns pe care n-am să-l uit niciodată: „Dar când cuțitul nu-ți ajunge la os?"

O să ne lipsești, Magistre!

VREMURI & VREMELNICII

GRIMASE ALE DEMENȚEI (I)

de TEO **CHIRIAC**

I

Sincer să fiu, niciodată n-am avut o părere prea bună despre mine. Cum, de altfel, n-am avut păreri prea bune despre această lume, al cărei exponent, vremelnic, sunt. Și asta în ciuda oamenilor excepționali pe care i-a avut, din vreme în vreme: mulți la număr, dar prea puțini totuși pentru a-i decide destinul, pentru a o menține în matricea ancestrală a omenescului.

E vorba de o lume naivă, ignorantă, analfabetă politic, o lume restanțieră la lecțiile istoriei, o lume care calcă, țanțoș, din eroare în eroare, din rău în mai rău, crezând că în tot răul este și un bine; o lume care nu suportă naturalul, omenescul, spiritualul, care nu-și cultivă valorile culturale, ci cultele: cultul personalității, cultul războiului, cultul eroismului la comandă; o lume deprinsă cu vărsările de sânge, cu lacrimile și suferințele și care se adaptează ușor la mirosul cadavrelor în putrefacție; în fine, o lume care ia în deșert numele Domnului; o lume care nu-și reproșează nimic, care nu se căiește pentru crimele săvârșite; o lume deranjată psihic, o lume cu erori de exprimare, cu grave probleme de memorie; o lume care nu știe, sau nu-și mai amintește, sensul cuvântului *metanoia*...

Și când spun *această lume*, am în vedere toată suflarea omenească, de oriunde și de oricând, inclusiv din țara, societatea, orașul, suburbia și locul în care mă aflu acum și în care scriu aceste rânduri, fără pretenții filozofice sau literare.

II

Pe vremuri, eram afectiv, chiar elogios față de lume. În tinerețile mele, spre exemplu, îmi plăcea să citesc în glas minunatele versuri din *Cântarea Cântărilor*: „Ești frumoasă de tot, iubito, și n-ai niciun cusur... Miere picură din buzele tale, mireaso, miere și lapte se află sub limba ta și mirosul hainelor tale este ca mirosul Libanului”. Le citeam, ca de pe o mare scenă, imaginându-mi că dragostea între Solomon și Sulamita este la fel ca dragostea între mine și lumea înconjurătoare, dragostea noastră simbolizând frumusețea creației divine, bucuria de a trăi.

După emoțiile iubirilor înalte, teocosmice, a venit vremea maturizării, vremea coborârii cu picioarele pe pământ, vremea instalării în proza vieții; vremea deștepțării raționale, a speranțelor înșelate, a „originalității” reciclate, vremea demascării dulcilor absurdități, a renunțării la stilul înalt în favoarea limbajului critic, tăios, ornat cu ironii ușor funeste; a venit vremea adevărului crud, picurat în timpane de cuvintele *Ecleziastului*, amintindu-mi, necruțător, că „totul este deșertăciune”, că „ceea ce s-a întâmplat se va mai petrece, căci nu este nimic nou sub soare” și, în cele din urmă, că și viața celor înțelepți, și viața celor nebuni se termină cu moartea.

Altfel spus, mersul lucrurilor nu se schimbă, în esență, se schimbă doar elementele de compunere, precum: *neo* (neo-romantism, neo-spiritualism, neo-colonialism, neo-marxism, neo-fascism, neo-nazism, neo-comunism, neo-păgânism, neo-creștinism), *non* (non-stop, non-eu, non-existență) și *post* (post-modernitate, post-istorie, post-adevăr, post-umanitate).

III

În aceste condiții noi și, totodată, atât de vechi, a venit vremea băieților deștepți, a băieților duri, a băieților pragmatici; vremea miliardarilor cu apucături de găinar, a megalomanilor cu pulsiuni paranoidale; vremea clovnilor electorali, a campaniilor de dezinformare, a maselor de manevră; vremea ceremoniilor de învestire, a balurilor de inaugurare, a discursurilor mesianice; vremea dansului în jurul tortului prezidențial, în care se prinde toată lumea, ca în jurul focurilor tribale; vremea sceleraților mondiali cu aere de martir, a cretinilor țopăind, cu ochii peste cap, cu grimase ale demenței pe chip.

Diabolicul spectacol prezintă, în scene succesive, cronicile decăderii acestei lumi: de la termele romane la closetul din curte; de la paideia vechii civilizații elene la marxism și comunismul științific; de la personajele legendare din *Iliada și Odiseea* la puhoaiele criminale din stepele rusești; de la idealismul lui Hegel la materialismul lui Marx și de la legile dialectice ale evoluției istorice la ideologia luptei de clasă; de la zeii Olimpului, pe care nu-i mai cunoaște nimeni, la dictatorii și miliardarii contemporani, cu deviza: „Omenirea sunt eu”, al căror simbol sacral e criptomoneda; de la teatrul antic, în care omul interfera cu divinitatea, la teatrul contemporan, unde existența umană se împletește cu mizeria, frica și nebunia.

Spectacolul se derulează halucinant, pornind cu scena primilor oameni, din Grădina Raiului, și terminând cu arena lugubră a lumii de azi, în număr de aproape opt miliarde, reprezentată ca o imensă colectivitate la persoana a treia singular. Astfel încât, ea, această lume, privită de aproape, seamănă cu o bătrână decrepită, rătăcind în ploaie pe ulițele unei localități ucrainene bombardate, târând în spate un sac de oase ude. Cu privirea spre nicăieri și cu gândul spre niciunde, bătrâna își face drum printre trupuri de soldați și civili, ciuruite de gloanțe; obosită și lihnită de foame, ea se oprește, uneori, și se așază pe un trup sfârtecat de explozii; după care, asemeni fiarei sălbatice, îi smulge inima din piept, îi strânge creierul împrăștiat, ca să-și potolească foamea. Încă stăpânită de orgolii, de iluzia frumuseții eterne, ea se apleacă peste balta de sânge și apă de ploaie, se privește îndelung, schițează un zâmbet, se admiră.

Ceea ce transpare din balta mocirloasă e chipul groaznic al nebuniei.

IV

Firește, această lume n-a luat niciodată în considerare părerile mele despre ea. Deși eu încă mai sunt în lume, fac parte din ea, dramele ei fiind și dramele mele, speranțele ei fiind și speranțele mele, maladiile ei fiind și maladiile mele. În aceste vremuri de schizofrenie diplomatică, marcate de furtuni geopolitice, de războaie de supremație, de crize, de tulburări iremediabile, vechile boli ale lumii își iau revanșa, se amplifică, reușind s-o scoată nu doar din aparenta normalitate, ci și din minți. (Ca și cum cele șase maladii ale spiritului contemporan, din cartea filozofului Constantin Noica, n-ar fi fost suficiente, numărul lor a crescut, între timp, la șaizeci și șase, apoi la șase sute șaizeci și șase.)

Analogia între starea lumii și starea mea îmi pare destul de relevantă. Cândva, în tinerețile mele nemuritoare, mă simțeam ca un medic imun la boală. Acum, călcând pragul senectuții, mă simt când în pielea cardiacului după un diagnostic ratat, când în mintea psihopatului după o eroare psihiatrică. Mai mult, uneori am senzația că sunt un cardiolog ce își așteaptă transplantul de inimă, alteori – că sunt psihiatrul ce are nevoie de tratament psihiatric.

De altfel, în momentele de dezechilibru spiritual și sufletesc, eu mă întorc la cărți, la cărțile complexe. Urmând să petrec o perioadă de gimnastică mintală, de lecturi delirante. (Un fel de izbire cu capul de perete, iar și iar, până când egoul meu, supradimensionat, se face praf, oferind spațiu pentru cunoașterea de sine, atât rațională, cât și afectivă, stimulând judecata logică, abstractizantă, conceptualizantă.) Așa se face că, după înfruntarea unor cărți complicate, cu subiecte zdrobitoare, starea mea s-a ameliorat, iar lucrurile dificile s-au simplificat treptat, devenind limpezi ca cristalul. În felul acesta, am ajuns să citesc *Dialogurile socratice*, *Critica rațiunii pure* și *Fenomenologia spiritului*, cartea „cea mai grea dintre toate operele care s-au scris cândva în literatura filozofică”, cum remarca un istoric al filozofiei.

V

În prezent, când lumea e mai tulburată ca oricând, am revenit, iată, după aproape treizeci de ani, la *Enciclopedia științelor filozofice*, partea a treia, *Filozofia spiritului*, apărută la Humanitas în 1996. Sunt aceleași pagini și totuși altele, la această nouă lectură. Sute de pagini împărțite în capitole și paragrafe, subliniate sau marcate pe margini cu formula *N.B.*; pagini în care sunt descrise toate formele de suflet, toate formele de spirit, precum și formele principale ale stării de demență (imbecilitatea, distracția patologică și instabilitatea mintală), culminând cu *Spiritul absolut* din secțiunea a treia și ultima. Așadar, o mare lucrare, un eșafodaj fenomenal, având la bază cunoștințele enciclopedice, imaginația fertilă (și fertilizantă!) și logica implacabilă a filozofului german.

Unele teze edificatoare, subliniate la prima lectură, mă preocupă în mod special și acum. Iată doar câteva dintre ele: „Întreaga dezvoltare a spiritului nu este altceva decât înălțarea sa de sine în adevărul său, iar așa-zisele puteri ale sufletului nu au alt sens decât acela de a fi treptele acestei înălțări”. Sau: „Tot așa cum se ridică deasupra *spațiului*, sufletul capabil de viziune se ridică, în al *doilea rând*, peste condiția *timpului*”. Sau: „Lupta cu finitul, înfrângerea limitei constituie marca divinului în spiritul uman, și ea constituie o treaptă necesară a spiritului veșnic”. Sau: „Modul acesta al nostru de a înțelege demența, ca o formă sau o treaptă apărând ca *necesitate* în dezvoltarea sufletului, nu trebuie înțeles, firește, în sensul că am afirma prin aceasta că: *fiece* spirit, *fiece* suflet trebuie să treacă prin această stare de sfâșiere extremă”.

Este important de remarcat sensul ultimei sintagme. Căci, cu siguranță, în aceste vremuri cumplite, spiritul și sufletul lumii trec prin acea „stare de sfâșiere extremă”. Iar lecturile mele anterioare, ca și cea de față, au nu numai un scop „terapeutic”, dar și unul „inițiatic”. Pentru mine, cunoașterea de sine, rațională și afectivă, perceperea formelor de spirit și de suflet constituie noi trepte pentru apropierea de Spiritul Absolut. Acum, întrebarea este dacă pentru revelațiile Spiritului Absolut e nevoie să cunosc și formele stării de demență; altfel spus, dacă inima și rațiunea vor rămâne întregi după trecerea lor prin „starea de sfâșiere supremă”.

VA URMA

UȘI ÎN ASFINȚIT

PISICILE AU UN DUMNEZEU AL LOR

de NICHITA **DANILOV**

Stăteam în stația din Piața Chirilă, așteptând să vină tramvaiul ca să mă ducă până-n Oancea. Jos, lângă mine, se afla cușca în care mieuna din când în când, destul de jalnic, bietul Iurică.

– Ce elefant aveți acolo? mă întrebă un bătrânel cu ochelari, care se plimba cu pași ușor împleticiți prin stație. Ce fiară?

M-a mirat că bătrânelul n-a folosit o altă expresie, întrebându-mă dacă duc în cușcă un leu, un leopard sau un tigru, feline cu care, de altfel, Iurică semăna în zilele lui bune. Acum însă Iurică nu semăna decât cu sine însuși sau poate nici măcar cu sine însuși, căci boala de care suferea îi secase toată sclifoseala.

– E un elefănțel, nu-i așa? repetă bătrânul.

– Da, e elefănțel, am zis.

– Asta se vede de la o poștă.

– Și ce-a pățit elefănțelul tatei?

– S-a îmbolnăvit un pic, a făcut, pesemne, febră.

– Sărăcuțul elefănțel... Ce nu i-a priit?

– Nu știu, am zis. Cert este că s-a îmbolnăvit și acum trebuie să-l duc la medic...

– Medicii ăștia sunt toți făcuți după același calapod: vai, cum le mai chinuie pe bietele animăluțe! Dacă le dai pe mâna lor, te jupesc de bani, dar de vindecat rar când vindecă vreun animăluț. Am avut și eu de-a face cu ei, căci am iubit și mai iubesc și acum animăluțele astea, indiferent care ar fi ele. Am o mulțime de elefănței din ăștia – și bătrânul arătă spre cușca în care se afla Iurică –, adunați la scara blocului. Le pun în fiecare dimineață apă și bobițe. Să vezi cum simt de la distanță că am adus ceva bun pentru ei și se adună fojgăind prin toate tufișurile. Câte unul mai pățește câte ceva și trebuie să-l oblojesc. Prefer să-l oblojesc de unul singur, decât să-l chinuie veterinarii și să mă stoarcă de parale. De obicei, îi vindec. De fapt, nu-i vindec eu, ci bunul Dumnezeu. Căci să știi că elefănțeii aceștia au un Dumnezeu al lor, care are grijă de ei. Dumnezeu le vindecă pe animăluțe și ele, animăluțele, ne vindecă pe noi. Căci și noi suntem bolnavi, năpădiți de gânduri rele. Ele se învârt pe lângă picioarele noastre, ni se cațără pe genunchi, pe piept, pe umeri și pe creștet și ne curăță răutatea umană care se răspândește peste tot în lume. Da, bietele animăluțe, care ne apără de rele.

– Sunteți un om milos din fire, am zis. Vă e milă de bietele animăluțe.

– Cum să nu-mi fie milă? Ce rău ne fac?! Se oploșesc și ele pe lângă casa omului și când vii te întâmpină, împleticindu-se printre picioarele tale și mieunând. Cine să mă întâmpine la vârsta asta decât ele? Soția mi-a murit de mult. Copiii s-au risipit prin lume. Nepoțeii, care vin din când în când cu câte un părinte pe aici, mă privesc ca pe un străin. Când le vorbesc, încep să râdă și să se strâmbe la mine. Nu cunosc prea multe cuvinte în limba română. Butonează la telefon și aproape că nu mă bagă în seamă. Îi aștept cu drag să vină, apoi aștept să plece cu tot cu părinți la casele lor. Trăim în locuri și în timpuri diferite. Eu am rămas în urmă. Noroc că unul dintre nepoții mei m-a învățat cum să mă descurc cu telefonul. Mă mai sună unul-altul, o dată sau de două ori pe săptămână, să vadă dacă mai trăiesc și n-am dat ortul popii. Din păcate, Dumnezeu mă ține în viață. Probabil, pentru păcatele pe care le-am săvârșit în tinerețe. Încerc și eu să mă curăț de rele, dar nu reușesc. Atâta timp cât ești viu, nu ai cum să nu te enervezi. Poți să fii liniștit o zi, două, dar după aia vine un moment în care răbufnești. Oricât de izolat aș fi, trăiesc printre oameni. Și oamenii s-au înrăit. Îți dau bună ziua pe stradă, îți zâmbesc frumos, dar pe la spate te vorbesc de rău. Cât despre vecini, vecinii, dacă ar putea, te-ar mânca de viu. Pisicile însă sunt și ziua, și noaptea cu mine. Ele îmi alintă bătrânețea. Fără ele m-aș simți și mai singur între cei patru pereți.

– Dar ce vă fac vecinii, sunt chiar atât de răi? am întrebat.

– Răi e prea puțin spus, răspunse bătrânelul. Sunt haini, nespus de haini la suflet.

– De ce spuneți asta?

– Iată de ce spun: văzând că nu mai răspund la bună ziua și nici nu-i bag în seamă, ca să mă pedepsească într-un fel, chinuie pisicile. Cel puțin vecinul dedesubt, cel care stă la parter, chinuie pisicile mai rău decât ar fi făcut-o un nazist. Le pune sticlă pisată în bolul cu mâncare, le pune otravă de șoareci pe acolo unde merg, încercând să le otrăvească cu orice preț. Văzând că pisicile sunt prudente și nu se ating de mâncarea lui, nu s-a lăsat păgubaș, ci a pus capcane la geam ca să le sfărâme lăbuțele atunci când se cațără pe pervaz. Într-o zi l-am văzut cum a prins o pisică și a învârtit-o deasupra capului, până a rămas în mâini doar cu coada. Dar nici atunci nu s-a astâmpărat, ci a mers până la locul unde se zbătea mieunând ca scoasă din minți pisica rănită și a vrut să tragă cu piciorul. Și atunci pisica s-a făcut ghem și i-a sărit în cap. N-a ieșit după asta din casă timp de două săptămâni. Și când a ieșit mai avea zgârieturi pe față. Mă mir că după toată isprava asta, pisica nu i-a scos ochii. Dar și eu l-am pedepsit. M-am răzbunat cum m-am priceput.

– Ce i-ați făcut?

– Am stat la pândă în bacon și mi-am notat pe un carnețel – sunt un om în vârstă și memoria îmi joacă deseori feste, de, bătrânețe, haine grele, un pic de Alzheimer, un pic Parkinson, un pic de demență senilă, mai sunt, pesemne, și alte boli și sechele cărora trebuie să le fac față în fiecare zi – când se scoală și când se culcă omul și când iese din casă sau când își scoate capul pe geamul bucătăriei, aprinzându-și o țigară. Știu până și când își face duș și când trage apa la WC, toate astea le-am notat în carnețel, observându-l timp de două luni de zile. Ca să aud mai bine zgomotele din apartamentul aflat dedesubtul meu, m-am folosit de un borcan gol de murături pe care l-am lipit de dușumea și am ascultat și cu o ureche, și cu alta ce se petrece acolo, apoi am apelat la statistică. Rezultatele au fost exact cele așteptate. După ce m-am lămurit cu tabieturile vecinului de jos, am trecut la obiceiurile nevestei sale și ale copilului, în clasa a patra sau a cincea, destul de obraznic și care-mi făcea și el multe șicane, dar pe acestea le-am șters cu buretele și am trecut și peste disconfortul pe care mi-l crea și nevasta atunci când făcea duș scoțând sunete din cele mai ascuțite sau atunci când spăla vasele, cântând câte o arie de Verdi, l-am pus în ecuație doar pe vecin. Și asta fiindcă el era acela care tortura și otrăvea pisicuțele, momindu-le să vină în grădinița lui.

– Și ce-ați făcut? l-am întrebat pe bătrânel, simțind că din pricina digresiunilor încep să-mi pierd răbdarea. Norocul meu era că tramvaiul întârzia să vină.

– Pur și simplu, l-am pândit când a ieșit pe ușa blocului și, în loc să meargă drept, a cotit-o spre grădiniță, ca să mai pună niște șoricioaică în mâncare pentru pisici, i-am turnat de pe balcon, în cap, o oală întreagă de ciorbă cu tăiței. Vecinul a rămas perplex. Se uita în sus și-n jos și, pe moment, nu realiza ce i s-a întâmplat. Abia după ce tăițeii fierți și legumele au început să i se scurgă de pe cap pe frunte și de pe umeri pe pantofi, a deschis larg gura și a încercat să strige. Însă din pricina șocului, pe gâtlej nu-i ieșea decât un fel de huruit. Văzând că nu poate striga, vecinul a început să-și agite pumnii în aer spre balconașul meu. În fine, vecinul s-a tot învârtit în loc, scuturându-și și pigulindu-și tăițeii, până a amețit și a căzut jos. Văzând cum i se zbat picioarele și cum continuă să dea din mâini ca un înecat, am crezut că l-a lovit damblaua și am intrat și eu în panică, gândindu-mă să chem salvarea. N-a fost cazul. Între timp, soția lui, auzind zgomotele suspecte din grădinița blocului, a scos și ea capul pe geam și, după ce și-a făcut de trei ori semnul crucii, a ieșit, așa pe jumătate dezbrăcată cum era, l-a ajutat să se ridice în picioare, l-a băgat în casă, răcnind cât o țineau bojocii: „Dacă te prind că te mai pui cu nebunul, am să-ți tai cu briciul în felii-felioare fuduliile, că nici așa nu sunt bune de nimic, și am să le arunc la câini!" Mă așteptam ca el să se enerveze, să dea cu ea de pământ, că doar era un malac de om, care ar fi putut dărâma tot blocul, dacă și-ar fi pus mintea cu el, iar ea, o aschimodie de femeie, slabă ca un țâr, dar aprigă cu bărbatul ei. Aș, de unde atâta bărbăție în el. Degeaba ai mușchi, dacă nu ai creier. În fața nevestei sale, vecinul se purta ca un mielușel. Ea îl certa, îi trăgea și câte o scatoalcă, iar el se smârcâia ca un copil. Și din pricina aceasta, își vărsa toată neputința pe pisici.

– Și nu ați pățit nimic? Nu v-a făcut reclamație la sectorist?

– Și dacă ar fi făcut, ce s-ar fi întâmplat? M-aș fi îmbrăcat în uniforma mea de amiral cumpărată din talcioc și le-aș fi ieșit cu patalamaua primită de la doctori în față: „Vedeți ce scrie aici, băieți? Sindrom Alzheimer. Sunt iresponsabil. Hai, valea, căutați un alt client!"

Între timp, mult așteptatul tramvai veni în stație. M-am urcat cât am putut de repede și am așezat cușca lui Iurică lângă un scaun, crezând că am scăpat de bătrânel. Când m-am uitat mai bine, bătrânelul stătea pe scaunul de vizavi.

– Nu-l mai duceți la veterinar, o să vi-l hăcuiască fără milă. Mai bine întoarceți-vă acasă și lăsați-l să moară în legea lui, mi-a spus.

Cuvintele bătrânelului mi s-au înfipt ca un pumnal în inimă. Am avut presimțirea că așa o să se întâmple. Nu l-am ascultat și așa s-a întâmplat.

Veterinarul l-a chinuit pe Iurică mai rău decât pe hoții de cai, iar pe mine m-a stors de bani. I-a făcut analize peste analize. I-a pus perfuzii. I-a băgat în abdomen cel puțin zece seringi cu ace atât de lungi, încât m-au trecut fiorii, încercând să-i extragă lichid din burticica lui ușor umflată... N-a reușit. Și după două zile de chin mi l-a pus în brațe pe jumătate mort.

Bietul Iurică, l-am îngropat în curticica mea, la rădăcina unui trandafir de soi. Bătrânelul avea dreptate: pisicile au și ele un Dumnezeu al lor.

IN SFUMATO

MURGUL ÎN CRIMEEA (II)

de EUGEN **LUNGU**

Credit fotografic: Mihai POTÂRNICHE

[urmare din nr. 5/2024]

Viitorul prozator, înrolat în armata SUA, a participat la cel de Al Doilea Război Mondial. După un timp, a fost făcut prizonier de nemți. Toți americanii captivi erau închiși în abatorul cinci din Dresda. Absolut printr-o minune, au rămas vii după infernalul bombardament al aliaților din 13 februarie 1945. Orașul a fost prefăcut într-un morman de ruine fumegânde. Episodul de mai jos urmează imediat după atacul aviatic americano-englez:

Billy, împreună cu alți cinci prizonieri americani, mergea într-o căruță verde în formă de coșciug, pe care o găsiseră abandonată, cu cai cu tot, într-o suburbie a Dresdei. Acum înaintau în sunet de copite de-a lungul potecilor înguste făcute printre ruinele cu aspect selenar. [...]

Billy deschise ochii. Un bărbat și o femeie între două vârste murmurau ceva dulce la botul cailor. Observaseră ceea ce nu văzuseră americanii, că gurile cailor sângerau tăiate de zăbale, că din păcate copitele erau rănite, că deci fiecare pas le provoca o durere cumplită și că cei doi cai erau înnebuniți de sete. Americanii își trataseră mijloacele de transport de parcă n-ar fi fost cu nimic mai simțitoare decât un automobil Chevrolet cu șase cilindri. [...]

Povestea se sfârșea în felul următor: Billy și cei doi doctori deshămară caii, dar caii nu voiau să se urnească din loc. Îi dureau prea tare picioarele. Și apoi sosiră niște ruși pe motociclete și îi arestară pe toți cu excepția cailor.

Ca și murgul din Crimeea, caii nu aveau potcoave. Dar, în timp ce trupa căpitanului Fulger se deplasa în câmp deschis, adică pe sol mai puțin tare, caii mânați de prizonierii americani se mișcau pe caldarâmul orașului, pietrele pavajului tocindu-le copitele până la sânge.

Și Curzio Malaparte, în *Kaputt*, are câteva scene cu animale ucise în război. Oprindu-se peste noapte într-o casă părăsită din Ucraina (e iunie 1941, cu zile toride și nopți înăbușitoare), reporterul nu poate adormi din cauza unui miros insuportabil. Iese din casă și nu departe de gardul curții descoperă leșul unei iepe ucise, intrată în putrefacție. Lângă ea un mânz fraged, care nu se poate despărți de mama lui. Reporterul luptă restul nopții cu izul cadaveric, mirosul devenind onctuos, aproape palpabil, de o materialitate apăsătoare: „Noaptea era neagră, densă, cleioasă, ca o miere neagră. «Iapa moartă», mi-am zis".

Malaparte gândește baudelairian, dând miasmei un sens simbolic în care comprimă întreg tragismul războiului: aerul cadaveric e exalat de oamenii morți care s-au ucis între ei, de fierul metalului sfârtecat de obuze („Hoitul acela de tanc îmi inspira milă, însă o milă deosebită față de aceea pe care mi-o trezise vederea unui cal mort."), de animale, de întreg continentul. Căci mirosul iepei în putrefacție din satul ucrainean se contopește cu mirosul aproape a o mie de cai înghețați pe un ger cumplit în apele Ladogăi, în apropierea malului finlandez: „Lacul era asemeni unei imense tăblii de marmură albă, pe care erau așezate sute și sute de capete de cai. Păreau retezate de tăișul unei seceri. Doar capetele răsăreau din crusta de gheață. Toate capetele erau îndreptate către țărm. În ochii ficși ardea încă flacăra albă a spaimei. Lângă țărm, un ghem de cai cabrând în disperare ieșea afară din încleștarea gheții". Caii erau ai artileriștilor sovietici care atacaseră Finlanda, în timpul unei lupte pe malul Ladogăi, pădurea a luat foc și animalele îngrozite de iadul de flăcări și gloanțe, unele arzând încă, și-au căutat salvarea în apele lacului. Unde au fost răpuse de ger în câteva ore. Primăvara pune cei aproape o mie de cai părăsiți de trupele sovietice în aceeași stare indusă de imaginea baudelairiană. Închipuiți-vă însă nu *une charogne*, ci o mie!...

Iar patria tătarului sovietic, mecanic de tanc făcut prizonier de soldații români în satul ucrainean, miroase la fel cum mirosea cimitirul cailor ce se dezgheța în Finlanda: „Vechea sa patrie, patria sa regăsită, era acea duhoare de cal mort. Ne priveam în ochi, tăcuți, inspirând cu o plăcere delicată și tristă acea miasmă grasă și dulce. Acel miros de hoit era patria lui, patria lui antică și vie, nimic nu ne mai deosebea, eram amândoi vii și înfrățiți în duhoarea veche de cal mort".

În concluzie, Malaparte, care văzuse și trăise toate aceste grozăvii în stepele Ucrainei și în pădurea finlandeză, îi spune prințului Eugenio de Suedia: „Muore tutto ciò che l'Europa ha di nobile, di gentile, di puro. La nostra patria è il cavallo. Voi capite quel che voglio dire. La nostra patria muore, la nostra antica patria" *(cred că mesajul în italiană e atât de clar, încât nici nu trebuie tradus)*.

În crimele comise de om, mai ales în cele de război, calul e o victimă colaterală. De aceea liricul dur, care este Malaparte, vede, imaginar, calul crucificat de fiara-om (vezi capitolul *Patria-cal)*, o tulburătoare elegie închinată acestui patruped blajin și răbdător.

Cred însă că cea mai dramatică istorie consacrată temei în cauză o vom descoperi în romanul lui Michael Morpurgo *Calul de război* (traducere în românește de Oana-Celia Gheorghiu, RAO, 2013). Cartea a servit cunoscutului regizor Steven Spielberg pentru o magnifică ecranizare.

După Al Doilea Război, tehnica, nu numai militară dar și civilă, a început să înlocuiască rapid calul și în armată, și pe câmpurile colhozului. Pitorești scene cu cai arând s-au topit lent în umbrele trecutului. Ajunși inutili, caii au fost mânați spre abatoare. Eram copil și îmi amintesc o scenă de acest fel când au fost adunați toți caii din Hăsnășenii Mari în Colonița, o vale ce desparte satul meu de Moara de Piatră. Adulții priveau triști și spuneau că-i duc la carne. Unii poate că încă își recunoșteau dobitoacele care le-au fost scoase din ogradă în timpul colectivizării.

În unele locuri, caii au fost pur și simplu împușcați. În piesa *Frumos și sfânt*, Druță descrie un asemenea episod. Procesul se numea în rusește *браковка*:

Ai noștri îl trimit pe Călin cu gând că două-trei zile, cât a ține acolo consfătuirea, ei fac repejor bracoucă la cai. S-o cam lungit însă povestea. Până le-o dat comisariatul pușți și cartușe, până au găsit în sat doi prostănaci care se fuduleau veșnic că știu a trage bine la țintă. Le-au dat câte-un șip de samogoncă. Li se cuvine, cică, după lege. Au mânat caii în văgăuna ceea de pe malul Răutului și, acolo unde e singura ieșire din văgăună, s-au întins secăturile celea pe burtă și hai a trage cu pușca. [...] Și, cum spuneam, stăteau secăturile celea întinse pe pântece și, afumați de-a binelea, trăgeau cu pușca în sărmanele vite. Măcar să fi fost treji, măcar să fi știut a ochi bine, dar nici treji nu erau, nici nu știau bine a trage – un cal doboară dintr-un glonte, pe altul îl calicește. Bietele vite, așa rănite cum erau, cearcă să se ridice de la pământ, ei iară trag și iară nu nimeresc. Să te ferească Dumnezeu ce se făcea acolo! Pe la o amiază văgăuna ceea era numai sânge, atâta sânge s-a scurs, că, ziceau oamenii, dacă te uitai mai bine, se vedea până și sub gheața Răutului cum curge sângele la vale...

Și în România comunistă s-a procedat după modelul sovietic. În *Infernul discutabil* (1966), Ioan Alexandru invoca acest moment: „Din cozi s-au făcut bidinele/ și-n catedrale perne sub genunchi;/ din copite clei pentru lipit afișe./ Și căsăpiți – cadavrele la porci ce-i mestecau/ cu poftă-ngrozitoare.// S-au scris și cânte-ce frumoase despre cai,/ cum trec spre abatoare, slăbănogi/ mânați de floarea soarelui către apus".

Născut în sat, Ion Druță cunoștea în amănunt universul rural. În proza sa, un detaliu, s-ar părea șters și comun, ia uneori dimensiunea fenomenului emblematic. Muncile câmpului, grijile zilei, lucrările sezoniere (aratul, semănatul, cositul fânului, strânsul recoltei etc.) alcătuiesc un fundal greu de spus *pitoresc*, mai curând *dramatic*, pe care se proiectează destinele personajelor sale. Nu e de mirare deci că roibii din gospodărie, cel mai prețios avut al țăranului, sunt implicați permanent în fluxul narativ. Spre exemplu, viața Nuței, fiica lui Onache Cărăbuș, pare marcată de prezența cailor. Fata e în pragul măritișului cu Nică, fiul popii din sat (în altă variantă, fiul celui mai bogat sătean), când survine un accident ce schimbă radical soarta tinerei nubile. Onache o luase la câmp să poarte caii de căpăstru la arat. Dintr-un lan de răsărită, probabil încă în floare, țâșnește însă o vulpe care sperie caii. Animalele înnebunite o iau la goană pe arătură și-i provoacă tinerei o rană la picior. Rana se vindecă, dar nu fără consecințe – fata începe să șchiopăteze. Nică anulează nunta și o dă uitării pe Nuța. Fata suferă îngrozitor repudierea și încearcă să se împace cu gândul că va rămâne o povară pe umerii părinților.

O altă cotitură bruscă a destinului e legată iarăși de o neașteptată implicare, de astă dată benefică, a altei perechi de cai. Într-un fapt de seară, Mircea vine spre sat cu o căruță încărcată până la cer cu fânul cosit de el vara, când o zărește pe marginea drumului pe Nuța. Mergea încet spre sat, „străină și amărâtă". După mai multe încercări, flăcăul o ajută să urce în fânul îmbătător. Urmează o noapte de dragoste în mireasma amețitoare a ierburilor de pădure. O noapte care i-a unit pe totdeauna, ca soț și soție. Tânăra femeie iese din letargia de până atunci și se reîntoarce la viață:

Sărmanii căluți au făcut o minune, au răsplătit din plin tot ovăzul, toate laudele de care au avut parte, trecând căruța cu bine peste pod, iar dacă o pălărie de paie a lunecat totuși în prăpastie, nu mai era vina lor. Cum au trecut podul, s-au oprit, așteptând măcar un cuvânt de bine, măcar o fluierătură de încurajare, dar căruța rămăsese pustie: nimeni nu mai ținea hățurile, nimeni nu le mai cerea cailor nimic. Erau bătrâni și înțelegători cei doi căluți, era noapte târzie în jur și, oftând pentru încă o nedreptate ce li s-a făcut, au pornit din capul lor spre sat.

Cailor nu le prea plac drumurile umblate și, când le vine, cearcă să facă un drum după înțelegerea lor. Și acum, rămânând singuri, căluții lui Nicolai Moraru, căutând să facă cel mai scurt, au făcut cel mai lung drum până la Ciutura. Au trecut peste o margine de pădure și cât pe ce să răstoarne căruța prin ciotce. S-au vârât într-o mlaștină și au ieșit cu greu înapoi. Au poposit lângă toate căpițele cu lucernă, au gustat din toate păpușoaiele ce li se nimereau în cale și, tocmai spre zori, când începuseră a ridica drumul ce ducea de-a dreptul în Ciutura, au simțit prima oară hățurile.

A treia oară caii o fac să-și reprime definitiv vechile nostalgii ale tinereții. E vorba de episodul din lanul de răsărită uscată menționat în susul acestor note. Odată umplută căruța cu snopii de floa-

rea-soarelui, Nuța se desparte irevocabil de Nică și de iluziile de cândva. Astfel începe banala proză a vieții alături de Mircea, un bărbat tot mai ahtiat de aburii puterii. Deci un lan de răsărită în floare și doi cai sălbăticiți pe o clipă, o căruță cu fân îmbietor și doi cai bătrâni purtând la pas domol pe cei doi îndrăgostiți sub cerul cu stele și, în final, un lan cu bețe uscate de floarea-soarelui încărcate într-o căruță cu doi cai trudiți și cam impasibili. Între toate acestea și toți aceștia, un destin de om!...

Caporalul Harabagiu e fără îndoială un țăran luat la război fără voia sa. Firea răzeșului răzbate prin toți porii caracterologici: comportament așezat, domol-gospodăresc, gesticulație reținută, limbaj rural, grijă răbdurie pentru calul vlăguit și un fel de hâtrenie tipic țărănească prin iscusința de a amâna finalul tragic pentru animalul din grija lui.

Mai mult: specificul graiului îl recomandă a fi basarabean. Iată câteva replici rostite de Harabagiu, cu bine cunoscuta palatalizare a unor consoane:

*– O **chicat**, don căpitan, o **chicat**[1] iar...*

– Ce nu-l împușți?

– Îl pușc, don căpitan. Pe crucea mea că-l pușc. Cum ajung la căruțe, am să eu și am să-l pușc...

Termenii *soșe* (în loc de regățeanul *șosea*), *livorver* (în loc de corectul *revolver*) trădează imediat basarabeanul din Harabagiu. Autorul nu precizează nicăieri în text numele mic al caporalului, îi dă doar numele de familie, ca în ordinele cazone. Se pare că miza pe numele Harabagiu nu e deloc întâmplătoare. Dincolo de faptul că un harabagiu are de-a face, în primul rând, cu caii, nu e decisivă în ceea ce privește „botezarea" personajului. Druță a ales acest nume și din alte considerente, nu atât sentimentale, cât determinativ-geografice, exact ca la GPS-urile actuale – așa îl chema pe învățătorul său din satul Horodiște, județul Soroca. De la acel dascăl școlar Druță a deprins dragostea pentru cuvântul scris. Periplul caporalului-personaj pare a-l urma pe cel al prototipului său care se numea, da, Pavel Harabagiu. Scriitorul își amintea frecvent și cu multă afecțiune de mentorul său din Horodiște. Iată o scurtă relatare despre dragul său consătean în volumul epistolar *Despărțirea apelor* (Cartier, 2020, p. 254-255):

Ca și majoritatea învățătorimii basarabene, Pavel Harabagiu, în 1940, s-a refugiat în România, a participat la război în cadrul trupelor române, a fost rănit lângă Odessa. Rămas invalid pe viață, a fost trimis să sape și să care pământ cu roaba la Canal.

A murit totuși în Moldova la o nepoată de-a sa, învățătoare la Chișcăreni, lângă Bălți. E înmormântat în cimitirul din Horodiște, cum intri, primul mormânt din stânga. Oricum, e cu părinții și rudele sale.

Nota de mai sus însoțește scrisoarea învățătorului Pavel Harabagiu către eminentul său elev, scriitorul Ion Druță. Cum se vede, la selectarea numelui pentru unul dintre cele mai remarcabile personaje ale sale, prozatorul s-a condus de un raționament nu numai afectiv, dar, cum spuneam mai sus, și cu fixare pe harta României Mari.

Ei bine, nu acest amănunt biografic ne interesează aici. Am recurs la el pentru a demonstra indubitabil că militarul Harabagiu în grad de caporal e basarabean. Acum, una dintre cele mai importante secvențe din povestire:

Căpitanul Fulger nu mai picură. Caută frâul în coama roaibei, dar nu-l găsește și se lasă păgubaș. Privește trist undeva în lungul câmpului – anii de război l-au obișnuit să doarmă ziua, noaptea îi treaz de cu seară și până bat zorile. Deodată răsare Harabagiu. Vine într-o fugă din capul coloanei, fuge caraghios, aruncând mâinile și picioarele în lături, ca o babă.

– Don' căpitan! Don' căpitan!

– Ce-i?

Harabagiu merge o vreme alături de roaibă, recăpătându-și suflarea, apoi șoptește:

*– Trece oaste pe **soșe**[2], don' căpitan... Par să fie de-ai noștri, români...*

„Par să fie de-ai noștri, români..." – e spusa unui basarabean într-o lucrare artistică publicată în RSSM! Din punctul de vedere al cenzurii sovietice, era o blasfemie curată! Căci asta însemna o absolută identificare etnică: *moldovean = român*! Să nu uităm că întreaga propagandă din ținutul reocupat de URSS „demonstra" cu vehemență categorică absolut contrariul: moldovenii n-au nici în clin, nici în mânecă cu românii! Românofobia, instigată mai ales de clica transnistreană a scriitorimii din RSSM, era ridicată la nivel de politică de stat în rândul ștabilor partinici, unii făcându-și din aceasta un scop și o cale spre căpătuirea cu posturi înalte în protipendada guvernamental-partinică.

Cenzura „rata" astfel în povestire două momente de o „culpabilitate" strigătoare la cer: compasiunea față de „cotropitorii burghezo-români" și recunoașterea identității moldoromâne! Mă mir și acum, cum de au fost posibile aceste „rateuri"! Autorul unea astfel ceea ce încerca să dezbine „mașina de zgomote" comunistă. Opțiunea scriitorului în respectiva proză nu e deloc aleatorie sau hazardată, ci urmează o strategie epică bine determinată în creația sa. În fapt, Druță se conducea de realități istorice bine cunoscute de el, deoarece reperăm aceeași poziție civică și în alte scrieri de mare calibru ale scriitorului. În primul rând, în *Povara bunătății noastre*. În roman sunt mai multe momente care definesc statutul dilematic al basarabenilor pe, vorba poetului, *două margini de război*. Antinomia *Mircea-Nică*, de care vorbeam mai sus, e cea mai convingătoare în acest sens. La fel, cei doi fii ai lui Onache Cărăbuș, care își doreau cu ardoare bâștile de străjeri și care cad apoi la Cotul Donului, pe când alți săteni erau înrolați în armata roșie. Autorul reflectă astfel unul dintre cele mai dureroase și mai dramatice momente ale vrăjmășiei istoriei, care taie la un moment Basarabia în două părți beligerante, iar apoi o smulge din cursul ei firesc. În povestire, murgul e pe rol nu numai de victimă colaterală, ci emblematizează o epocă și o țară sombrând în tragic. De aici încolo începe o altă lume, cu alți zei, pervertind tot ce fusese viabil până ieri. În umbrele noii istorii, e ușor de priceput că înțeleptul și îngăduitorul caporal Harabagiu ajunge deținut la Canal.

Am putea să ne explicăm „rateurile" cenzurii și prin „dezghețul" hrușciovist. Oricum, Druță sugera cele două momente atingătoare de politica de stat a RSSM nu numai cu multă precauție narativă, dar și cu desăvârșită subtilitate artistică! Citită azi, prozei i-am putea imputa doar o liricizare excesivă pe anumite segmente și un final aproape moralizator.

Exegetica din RSSM a lăsat cumva în umbră *Murgul în Crimeea*, accentul punându-se pe *Bătrânețe haine grele* sau pe *Sania*. Într-adevăr, ambele sunt bijuterii ale prozei scurte basarabene și, moment foarte important, nu veneau în răspăr cu istoria sau etnicul dilematic, ci prilejuiau criticii un răsfăț în spațiul eticii și al artei ca demers scriitoricesc profund liricizat.

Ion Druță a fost și rămâne valoros nu pe aceste trasee largi, aplaudate și sus și jos, ci acolo unde merge pe ascuțișul adevărurilor incomode puterii. Or *Murgul în Crimeea* e una dintre aceste scrieri și sper că am demonstrat-o mai sus. De aceea, cred că la o ierarhizare valorică a prozei scurte ieșite de sub condeiul său, piesa respectivă s-ar situa în vârful topului. Am descoperit această apreciere doar într-un studiu critic elaborat de Ion Ciocanu și publicat în revista „Metaliteratură", nr. 2, 2016. În debutul articolului, exegetul menționează care sunt piesele de rezistență din proza scurtă a scriitorului:

[M]erită să fie considerate rezistente și la ora actuală a scrisului artistic românesc cel puțin cinci nuvele dintre cele inserate de autor în cartea sa din 1969 „Osânda căutării": „Șoapte de nuc", „Piept la piept", „Murgul în Crimeea", „Sania" și „Bătrânețe, haine grele". Alegerea noastră e „Murgul în Crimeea", deoarece Ion Druță evocă aici un crâmpei deosebit de grăitor pentru viața și pentru istoria noastră, pentru felul de a fi și de a se manifesta al omului din popor, pentru modul acestuia de a simți viața și de a-și exprima simțurile. E o scriere absolut inimaginabilă în „creația" primilor prozatori de după război, căzuți prizonieri indicațiilor partinice, proletcultismului, fricii de patriarhalism și, mai ales, de naționalism.

În fond, criticul se fixează mai ales pe calitățile artistice ale povestirii, fără să elucideze demersul plin de curaj al scriitorului și detaliile narative care susțin acest demers, subliniind doar faptul că povestirea iese din comun în corul prozastic de atunci:

Prin materialul factologic investigat, prin natura personajelor scoase în prim-planul acțiunii și meditației la care suntem invitați, prin măiestria utilizării amănuntelor și detaliilor capabile să ne teleporteze în trecutul dureros al oamenilor și meleagului est-prutean (războiul Crimeii ne-a „prins" în condițiile în care Basarabia se afla sub ciubota nemiloasă a Rusiei țariste), prin valorosul mesaj etic și patriotic al textului și îndeosebi al subtextului nuvelei, Ion Druță a dat o autentică mostră de operă literară izvorâtă din însăși măduva unor realități locale categoric și principial inabordabile în condițiile dogmei proletcultiste privind tematica zisă patriarhală, fără șansa de a ajunge vreodată agreată de estetica „realismului socialist" și de imperativele unei literaturi chemate să contribuie la educarea omului nou, socialist, patriot desăvârșit al marii Uniuni „de nezdruncinat".

Am impresia că Ion Ciocanu confundă epocile – ce are a face aici Războiul Crimeii din 1853-1856, când, factologic, e vorba de Al Doilea Război Mondial? Să nu uităm că România devenea regat (în textul prozei e amintită regina-mamă) abia în 14 martie 1881!

Dimensiunea etnică a prozei o surprindea însă, fără să ofere argumentări istorice, criticul Constantin Cubleșan în volumul *Ion Druță: conștiință a istoriei basarabene* (Cartier, 2015, p. 67-68). Printre scrierile cu această tematică, exegetul includea și povestirea *Murgul în Crimeea*, care, în substratul de profunzime, *vizează fondul etnic* și...

la drept vorbind, național al moldoveanului. De la rememorarea anilor războiului (în retragerea din Crimeea, în convoiul cu oameni osteniți și animale lipsite de vlagă, caporalul Harabagiu încearcă din răsputeri să-și țină în viață calul, care își făcuse datoria pe câmpul de luptă, dar acum nu mai avea vlagă. În cele din urmă, animalul se sfârșește, iar comentariul povestitorului, ce pare a se referi strict la soarta acelui cal, este labil, are un înțeles dublu, și trimiterea la o stare... istorică apare evidentă: „Așa-i când îi război – și murgul nu se plânge... A fost soldat și el, a fost și el blagoslovit de mama-regină... I s-a spus și lui că de la răsărit vor veni cai să-i pască iarba pe care o păștea el de atâția ani; i s-a spus că vin caii să bea apa din izvoarele din care se adăpa el. Nu l-au întrebat de crede ori nu; nu l-au întrebat de vrea el să se ducă ori nu vrea. I-au pus o șa în spinare, în șa i-au pus un soldat, au pocnit bicele și murgul s-a dus".

În acest final, ușor moralizant cum am mai subliniat, apare în surdină întrebarea (pe care n-o pune nimeni, dar se citește printre rânduri: dar ce a căutat murgul în Crimeea?). Răspunsul e însă pe față: „Nu l-au întrebat de crede ori nu; nu l-au întrebat de vrea el să se ducă ori nu vrea. I-au pus o șa în spinare, în șa i-au pus un soldat, au pocnit bicele și murgul s-a dus".

În asta e toată filozofia necruțătoare a războaielor: țăranul și calul său, care hrănesc împreună întreg pământul, devin și primele victime ale măcelului.

NOTE:

1. În edițiile recente, cineva a „literaturizat" verbul. Acum se citește *picat*. Nu cred că a fost o idee bună! Astfel se diminuează efectul regionalismului căutat și ales în mod deliberat de autor.
2. Ca și în cazul de mai sus, cuvântul a fost „redactat" în edițiile ulterioare, devenind *șosea*.

6 noiembrie 2023

ALBUME ARC

DUMITRU VERDIANU
ARMONIA MATERIEI
THE HARMONY OF MATTER
PREFAȚĂ DE ANA MARIAN
TRAD. ÎN ENGLEZĂ DE I. NICHITA

„Sacralitatea zborului artistic a devenit o prerogativă a sculptorului Dumitru Verdianu. Anume această alegere îl îndeamnă să exploreze moștenirea noastră, dar și pe cea universală."

Ana MARIAN

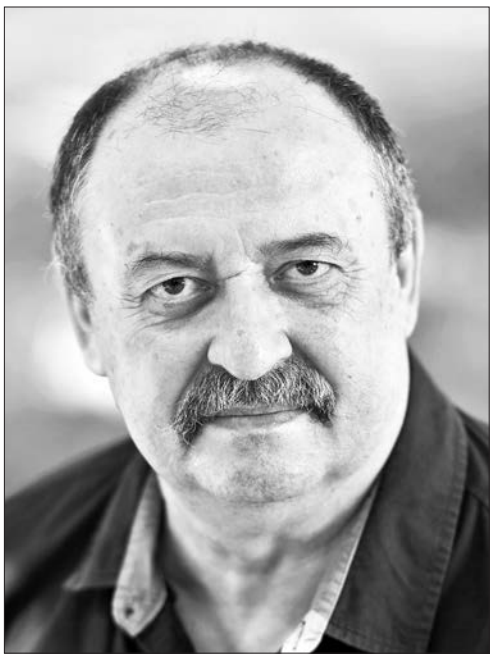

CÂMPUL ALB, OILE NEGRE

BLANCUL ÎNTUNECAT AL UNUI ALINEAT

de MIRCEA V. **CIOBANU**

Era, cred, în anul 1972. La Școala Medie din Drochia (azi, Liceul „Mihai Eminescu") *a avut loc* o întâlnire cu scriitorii Nicolai Costenco, Petru Cărare și Ion Bolduma. Despre ultimul nu știam cam nimic, cunoșteam epigramele și parodiile lui Cărare, iar Nicolai Costenco era prezent în manuale cu o odă limbii materne (pe care, bineînțeles, nu putea s-o numească „română"). De la Cărare, care i-a făcut lui Costenco un portret magistral, am aflat că autorul poeziei despre limba „moldovenească" a avut de pătimit, că a apărat puritatea limbii cu prețul libertății. Și, ca să nu deschidă prea multe paranteze explicative (eram în URSS în plină stagnare brejnevistă!), a conchis: de dragul limbii literare, Costenco a fost trimis, pe 15 ani, „la urșii albi". Incredibil! Un poet sovietic, prezent în manuale, deportat de regimul sovietic? Doar îi cunoșteam biografia, o învățasem din manual.

Amintesc – pentru cine nu știe – că un manual sovietic de „literatură moldovenească" mai întâi povestea biografia autorului: formarea lui, apoi parcursul literar, care, cel mai adesea, era un fel de consecință a *experienței de viață*. Puteai să scrii numai după ce ai avut un destin cu învățăminte, după ce ai pătimit și ți-ai concentrat apoi biografia în operă. Paradigma absolută era Gorki, scriitorul proletar, cu „universitățile vieții", apoi Nikolai Ostrovski, eroul care a luptat în războiul civil și și-a pierdut vederea, apoi Meresiev, aviatorul căruia i-au fost amputate picioarele, dar care a continuat să zboare... Pentru basarabeni, exemplul de urmat era Fiodor Ponomari, care a ars în tanc, sau, de ex., Samson Șleahu, ilegalistul comunist. Ș.a.m.d.

Algoritmul prezentării scriitorului în manual nu se schimba, deși, la fiecare patru-cinci ani, se modifica structura și conținutul acestuia: se îngusta trecutul, dispăreau, unul câte unul, scriitorii proletcultiști (mai ales, cei din Transnistria, inconsistenți estetic) și se adăugau poeți din generațiile mai tinere (șaptezeciștii sunt ultimii care au prins această fază de „clasicizare prin școală"). Ei bine, întâlnirea *noastră cu scriitorii* s-a încheiat cu un recital din poezia celor trei. Un detaliu pe care l-am reținut: în poezia despre „limba moldovenească", mi se părea străină strofa dedicată partidului unic (ceva cu „înțelepciunea marelui partid"). Costenco, solidar cu mine, cititorul, nu a recitat-o! De parcă în manual ar fi scris-o altcineva.

După întâlnire, am mers la căminul școlii, am scos manualul din noptieră, ca să verific detaliul biografic. Cărare avea dreptate și manualul „confirma" acest detaliu biografic. Mai precis, el *nu infirma* acest adevăr, comunicându-l discret. Un alineat indică apariția volumelor *Ore* și *Elegii păgâne* (și anul apariției: 1939, 1940). În imediat următorul alineat se spunea că un alt volum, *Poezii alese*, era editat în 1957. Și *nicio explicație despre „pauza" de mai bine de un deceniu și jumătate*. Anii de detenție și deportare forțată încăpeau în blancul din fața alineatului. Și, bineînțeles, nu se spunea nimic despre cauza dispariției poetului din peisaj, cu atât mai puțin, despre cauza detenției, despre destinul scriitorului în Gulag, despre consecințele acestei mutilări fizice și psihice. Și nici despre faptul că în 1955 scriitorul aduna(se) un text ce avea să fie publicat postum, abia peste patru decenii: romanul *Povestea vulturului*.

Ediția recentă de la Arc (*Scrieri din Gulag*) include toată *literatura de sertar* a poetului-martir, victimă a regimului totalitar comunist. Adică toate scrierile (identificate) ale lui Nicolai Costenco scrise în detenție și în exilul siberian. Istoria arestului său și a detenției, urmată de deportarea forțată, o aflăm tot de aici, în câteva versiuni complementare (în roman și în scrisorile adresate rudelor). Vina arestului poetul o pune pe seama celor care l-au denunțat și abia apoi – pe seama regimului dictatorial, reprezentat pentru el de cuplul criminal Stalin-Beria. Mai puține sau deloc, blesteme pe seama statului socialist și a ideii comuniste, care, de altfel, l-au și ademenit să rămână în Chișinăul sovietic în iunie 1940.

Poemele, scrise într-un timp scurt (majoritatea, în 1955-56, ani de inspirație maximă ai poetului), afișează un limbaj specific. Deosebirea o vedem tot aici: în legătură cu insistența poetului de a-și recupera volumul *Elegii păgâne*, rugându-i pe cei de acasă să-i trimită cartea – după eliberarea din pușcărie și angajarea în calitate de cetățean liber la întreprindere, Costenco are permisiunea să meargă în concediu, inclusiv, la Chișinău, dar și să țină corespondența cu rudele de la București – și dedicând acestei scrieri două catrene nostalgice: „*Elegii păgâne*, elegii/ Eternizate flori de lămâi./ Albe marmore, sculptate statui,/ oarbă-vă ochii, în veci nesătui.// Artă fragedă, caldă lumină,/ Trupul gândului gol se animă,/ Zâne de piatră-n păduri de lămâi.../ Elegiile mele, elegii!"

Altul (cu totul altul!) e limbajul celorlalte poeme, în special al celui de proporții: *Balada pușcăriei „Aleksandrovskii Țentral"*, cu ritmul său scurt, alarmant, sacadat, cu respirație sufocantă („În valea joasă/ Pe care-o apasă/ Cu talpa de piatră/ Pușcăria/ „Alecsandrovski Țentral" –/ Eu,/ Poet basarabean,/ Fac popas/ Prin călătoria vieții"). Siberia, la început de poem, rimează cu „tăcere" (cu aluzie la întemnițarea cauzată de ne-tăcere, dar și la detenție ca instrument represiv, pentru a-ți închide gura): „Ca omul să tacă e de ajuns/ O palmă pe gură: tăcere!/ Iar ei pușcărie de piatră mi-au pus/ Pe gură, și toată Siberia!" Tehnologia pușcăriei e contemporană cu tehnologiile nucleare, deja în vogă, iar ironia din domeniul medicinii (cu „camera anatomică") denotă un spirit poetic sarcastic: „Sub zidul de-un metru și mai gros/ Să nu-l ia nici bomba atomică,/ Zăceam morții vii, pe *nare*, pe jos –/ în camera anatomică./ Venea cu/ bisturiul chirurgul-agent/ Secret, cu limba ca meliță,/ Iar noi în ochi îl priveam atent/ Pe șarpele cu cădelnița./ Un jude-instructor, profesor-dentist,/ Cu revolver de curelele/ Scârțâitoare, ca un artist,/ Dezbate plămânii, măselele". Și dacă Siberia rimează, mai întâi, neutru, în alte două cazuri rimele sunt *Beria* („Tăcere și ochi, fiți țevi de pistol!/ Lucrezi pe-ntuneric, Beria?/ Dar fiara de astăzi, mâine de gol/ Va da-o exact, Siberia!..") și *mizeria* (dar și alte rime „noi", unele oximoronice, precum *gratii-frate* sau *necazuri-nazuri*): „Vagoane trec, vagoane, vagoane,.../ Cu oameni tunși, cu oameni, oameni.../ La uși – zăbrele, ferestre cu gratii:/ Păzește cu arma frate pe frate./ Închiși ca șoarecii ori ca guzganii,/ Puși ca să numere zilele, anii./ Lumea trece, privește lumea –/ Pe socoteala celor închiși fac glume –/ Cu grijile ei, bucurii și necazuri,/ în libertate există și nazuri!/ Iar cei de aici n-au pâine, nici apă,/ Păduchii cu sângele propriu adapă,/ Şi trenul mână şi mână mizeria,/ Ca s-o răsădească departe,-n Siberia". *Balada pușcăriei „Aleksandrovskii Țentral"*, cu povestea închisorii de lângă Irkutsk, pune în relief drama autorului și a confraților de patimi, istoria sistemului, atitudinea poetului față de destinul rupt în două.

Romanul, piesa principală a volumului, cuprinde o desriere a arestului, care vine la trei zile după ce armatele române, la ordinul mareșalului Antonescu, trecuseră Prutul, visând să elibereze, prin sânge, Basarabia, cedată rușilor cu un an în urmă, fără a trage un foc de armă. Tablou fantasmagoric: tânărul însurățel Nicolai Costenco e în luna de miere, sovieticii se evacuează, instituțiile nu mai funcționează, cu excepția celor represive, care au mers perfect în toate timpurile, inclusiv în cele mai dramatice. Urmează descrierea închisorii comuniste, cu regimul său special, Costenco fiind al doilea scriitor basarabean, după Paul Goma, care a pus lumină pe aceste detalii obscure ale regimului totalitar. Vin apoi lungi pagini cu amintirile din copilărie (povestite, în strategia narativă, colegilor săi de pușcărie și de suferințe), propriile memorii fiind completate cu cele ale mamei sau ale bunicului. Se reține amănunte ale vieții private de la Chișinău și de la țară. Iar atunci când ajungem la istoriile din adolescență, aflăm amănunte și despre școala românească din Chișinăul interbelic (le mai cunoșteam doar de la Aureliu Busuioc). Sunt vreo treizeci de pagini cu amintirile din Liceul „B.P. Hasdeu" de la Chișinău, iar cea mai mare bucată reprezintă evocarea lecțiilor profesorului Alexandrescu, în special, cea despre *Luceafărul* lui Eminescu. Un fel de *lecție deschisă* a duetului Alexandrescu-Costenco, privind sursele, mesajul, realizarea artistică, conexiunile cu marea cultură universală, inclusiv cu citate din memorie. O istorie mult mai captivantă decât „aventurile" copilăriei, adesea exagerat de fabuloase (iar unde nu exagera cu fabulația, era umflat de expresivitate comentariul).

O imagine tipică pentru liceul Chișinăului interbelic: „Adesea [profesorul Alexandrescu] ne da să copiem din cartea de citire, ori ne da câte un extemporal, ca să vadă cum am reținut regulile de gramatică. În cursul superior i-am înțeles toată finețea analitică a textelor literare și vasta sa lectură. El ne vorbea comparativ despre *Luceafărul* lui Eminescu, pe care-l punea alături de *Faust* al lui Goethe, *Suflete moarte* al lui Gogol, *Îngerul decăzut* al lui Alfred de Vigny și *Manfred* al lui Byron". Apoi vin impresiile învățăceilor, cuceriți de forța de seducție a profesorului: „Singurătatea geniului în luptă cu soarta în căutarea fericirii îl preocupa, având o afinitate cu însăși ființa lui, care se zbate în căutarea aceleiași fericiri pe care soarta, viața i-o refuza cu o încăpățânare de neînțeles și o brutalitate dusă până la trivial. Când ne explica frumusețea gândirii eminesciene cu logica interioară ascunsă de ochii celor neversați, era o adevărată revelație pentru noi; dispărea timpul, uitam de clopotul de obicei dorit al sfârșitului orei și-i sorbeam cuvintele baritonate calm, de parcă un prestidigitator [...] ar fi scos șirag interminabil de briliante". Profesorul (iar pe urmele lui – Costenco) cita din memorie

din Dobrogeanu-Gherea, din Titu Maiorescu, polemiza cu Brătescu-Voinești (și toate, într-un curs școlar pentru liceeni, nu într-o dispută de la catedra universitară). Nu mai vorbesc de referințele, contextualizate dens: „Eminescu a folosit, în variante, datele mitologice. Luceafărul – Lucifer matinal (Eoshoros sau Noshoros) și Vesper seral (Hesperos). *Hyperion*, altă denumire a Luceafărului, nu e departe de *Hyperionul* romanticului neamț Hölderlin, care a intitulat astfel un roman de al său. *Eon* – duh, *hiper – eon* urma să semnifice supraduhul ori supraomul. Prin intermediul lui Schopenhauer, Eminescu folosește unele sensuri particulare religiei budiste: *Astfel și pasăre și ram/ Şi soarele şi luna/ Se nasc şi mor în sfântul Brahm/ în care toate-s una*". Apoi profesorul va remarca detaliile, deloc întâmplătoare: un petec de pământ va fi asociat cu Buddha; „O fâșie de timp" – cu domeniul ideilor (Plato), iar versurile „Iar tu Hyperion rămâi/ Oriunde ai apune.../ Cere-mi cuvântul tău dintâi,/ Să-ți dau înțelepciune", sugerând „cuvântul din care s-au creat toate", e cu trimitere la evanghelistul Ioan.

Zeci de pagini cu reconstituirea – după mine, cea mai relevantă secvență, din cele evocatoare – aventurilor cunoașterii în școala românească interbelică (celelalte amintiri, amuzante și relaxante, fiind din zona omologată deja a „copilului universal"). Din aceeași casetă liceală, mai reținem una: „Limbile clasice, latina și greaca, ni le preda un profesor erudit, ajuns profesor universitar, traducător din sanscrită al poveștilor lui Panciatantra – Theofil Simenschy. Înalt, subțire, cu o frunte bombată şi înaltă, cu nas uşor acvilin, cu mustață tăiată scurt, ne ducea în lumea Antichității latine și grecești cu vocea sa puțin sâsâită; îi era deformată dantura de o intervenție a unui dentist-clovn în meseria sa, reînviind geniul militar, tactic, al lui Iulius Cezar, din *De bello gallico*; ne vorbea despre Catilina și Cicero, de războiul civil în Roma; despre războaiele punice, despre Socrate, Platon, Plutarh. Fiecare frază ce ne-o traducea trezea în el și ne transmitea nouă ecoul unor vieți ilustre din trecut, care în litera moartă a încâlcitei limbi străine nouă își păstrau prospețimea existenței lor datorită adăogirilor de vrăjitor ale vorbelor lui Simenschy. Exilatul prin părțile noastre, Ovidiu, intrase în vorbirea noastră zilnică prin nenorocirea sa, și alături de el învia lumea sălbatică a barbarilor, care nu-i înțelegeau eleganța stilului şi frumusețea limbii, pentru ei – străină. Cu imaginația noastră tânără, cu inima nestricată de lupta pentru viață, participam la festinurile lui Horațiu, care, cu versificarea sa precisă, ce-și repeta ritmul ca un refren din strofă în strofă, năștea o muzicalitate stranie, dar persistentă; și amănuntele din viața de pe atunci, strecurate în context cu poezia de intervenția doctă a latinismului nostru, cu încântare studiam o limbă, pe care alți profesori o prefăceau în obiect de tortură a bieților elevi".

Scrisorile adresate rudelor, atașate secvențelor „literare", îmbină și ele foarte multe elemente ale stilului literar (Felicia Cenușă, una dintre exploratoarele textelor lui Costenco, propunea să fie considerate parte a romanului). Uneori explorând – previzibil – memoria afectivă, alteori focalizate pe realitățile imediate și pe detaliile tehnice ale corespondenței interstatale, pe anumite secvențe scrisorile devin pagini de revistă, eseuri în care autorul își consumă necesitatea spunerii și necesitatea scrierii. Ca și cum ar scrie pentru „Viața Basarabiei". Interesante sunt meditațiile politice. Adept al ideilor socialismului, autorul nu vrea să admită că e victima comunismului și totalitarismului, revoltându-se de excesele sistemului, nu de sistemul însuși. Sigur că uneori scriitorul se contrazice, fără să facă din asta caz. De exemplu, el acceptă „schimbările socialiste" în societate, dar este dezamăgit de Basarabia sovietică, visând la o altă Basarabie, la cea interbelică, românească.

Putem doar să ghicim ce destin ar fi avut poetul dacă s-ar fi refugiat în Țară după 1940; dacă ar fi rămas la Chișinău și nu ar fi intrat în conflict cu noii stăpâni culturali de peste Nistru. Sau ce s-ar fi întâmplat dacă în 1956, la revenirea în Basarabia din surghiun, nu ar fi fost acceptat în breasla scriitoricească (și poate ar fi încercat, dar, cu o mare doză de probabilitate, nu ar fi reușit, să-și publice textele subversive). Ar fi emigrat? Ar fi încercat să-și editeze peste hotare opera din detenție? Putem doar să ghicim, dar, deoarece istoria nu are modul condițional, mergem mai departe. În cazul romanului *Povestea vulturului*, a funcționat mecanismul care se numea „autocenzura" și care, după cum spunea Eugen Lungu, a acționat chiar mai des decât cenzura propriu-zisă: „Autocenzura a fost micul monstru domestic, mutantul zămislit în zona radiației devoratoare de Sine a cenzurii mari, care în felul ăsta supunea kafkian insul şi-l anula ca personalitate".

Adevărul e că nu se poate să compari faptele și declarațiile unui om care a stat în detenție comunistă cu cele ale noastre, care, în realitate, nu am fost niciodată amenințați cu nimic asemănător. Oricum ai trata lucrurile, Costenco este un disident al regimului, nu doar un martir; el și-a apărat punctul de vedere riscând libertatea și compromițându-și viitorul. Cartea sa nu e doar literatură sau memorii de genul amintirilor din copilărie/ adolescență/ tinerețe. E un studiu de caz pentru istoria comunismului și pentru istoria națională.

Bifăm ca realitate doar faptele, pe care Vasile Malanețchi, îngrijitorul ediției, le comentează cu datele la îndemână: „Revenit acasă şi admis în mediul literar de la Chișinău suprasaturat de ideologie comunistă, de principiile realismului socialist și ale patriotismului sovietic, autorul *Elegiilor păgâne* a trebuit să se conformeze rigorilor severe impuse de regim, pe de o parte, și să respecte, pe de alta, regulile de joc stabilite în interiorul breslei scriitoricești de cei ce dețineau aici efectiv puterea". Și mai departe, apelând la o autoritate critică: „Se pare că are dreptate acad. Mihai Cimpoi atunci când afirmă că oracularul «crainic de răspântii la marile prefaceri» s-a transformat acum «în rapsodul convertit» al «măreței împliniri socialiste...»; criticul constatând în scrisul de după 1956 al lui Costenco o suspectă «ușurință de a trece peste suferință», în timp ce de la el au rămas și versuri, scrise în intimitate, de revoltă interioară (*Balada pușcăriei Aleksandrovskii Țentral*), ce nu dovedesc o «înfrângere morală totală», deși însuși faptul de a fi oscilat «între mască și esență», în cazul «exilatului dedublat», a generat, de bună seamă, un anume soi de «histrionism păgubos»".

Romanul *Povestea vulturului* începe cu o parabolă despre un coteț de găini (scriitorii minusculi, conformiști-conjuncturiști), care ironizează pe seama Vulturului, întemnițat, care își târa aripile (cum să nu ne amintim de Albatrosul lui Baudelaire!), în loc să zboare, dar care Vultur se va răzbuna, în final, luându-și zborul din cușca rușinoasă... Aprecierea îngrijitorului cu referire la „scrierile din Gulag" (când scriitorul s-a simțit cu adevărat liber) e necruțătoare: „Din păcate, faza aceasta de libertate a actului de creație, pe care scriitorul a avut bărbăția să şi-o asume de-a lungul anului 1955 și până în toamna lui 1956, nu a durat prea mult. Prin hotărârea Colegiului judiciar pentru dosare penale al Judecătoriei Supreme al RSS Moldovenești din 9 august 1956, Nicolai Costenco a fost reabilitat, oferindu-i-se posibilitatea să revină la baștină. Atunci, în forul lui interior, bănuim, s-a dat lupta cea crâncenă. Pe de o parte, omul Costenco era disponibil să se întoarcă în Chișinăul drag al tinereții sale din care fusese smuls cu atâta brutalitate. Iar, pe de alta, fiind conștient de faptul că, dacă pășește pe această cale, va trebui să-și sacrifice idealurile și să reintre benevol în «cotețul găinățat», cu iz de cloacă, al literelor (basarabene de odinioară, acum, sovietice moldovenești), peste care, între timp, «găinile» îşi răsfrânseseră, autoritar, dominația. Optând pentru această a doua soluție, Costenco a trebuit, cu alte cuvinte, să renunțe la condiția de Vultur".

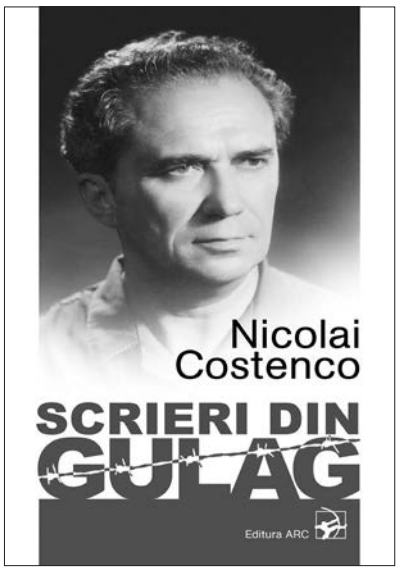

NICOLAI COSTENCO
SCRIERI DIN GULAG
CHIȘINĂU, ARC, 2024

Acum, că avem la dispoziție un Costenco integral, se pare că nimic mai simplu decât să pregătești o ediție de *opere complete*. De fapt, totuși ar fi un exercițiu nespus de dificil. Pentru că, în realitate, avem trei etape absolut autonome, trei Costenco greu compatibili înde ei. Un estet, un poet (și eseist) absolut, crescut la școala marii civilizații universale: „Una din însușirile dumnezeiești ale ființei omenești este putința de a simți frumosul. A simți, poate, e un termen prea general, dar sub perceperea frumosului vom înțelege un conținut de perspective mai vaste decât se înțelege în vorbirea curentă, vom înțelege acea stare sufletească de beatitudine, realizată prin contemplația obiectului căruia consimțim să-i conferim calitatea de frumos. Omul, după cum se știe, e o sinteză dintre două clemente opuse, vrăjmașe, ordinea și haosul; dintre două principii: binele și răul; dintre două fatalități: viața și moartea. Aceea ce numim noi principiu al binelui, viață, organism sunt elemente în continuare din marea și minunata lume a cosmosului, elemente ale creației desăvârșit ordonate și veșnicite de înțelepciunea Creatorului". Sau: „Ceea ce vrem să vă lămurim vor fi consecințele care decurg din înrâurirea frumosului asupra omului. Platon, vorbind despre frumos, spunea: *admirația frumosului duce la cultul binelui*. După Platon, probabil și înaintea lui, mulți oameni au avut această convingere și și-au apărat-o eroic. Să nu uităm că omul e, prin excelență, animal social și, datorită organismului social, el e continuator, în condițiunile date, al ordinei cosmice" (am citat dintr-un eseu publicat în interbelic). Eleganța stilului se regăsește și în poezia din epoca respectivă: „Sub borangic subțire, de paing,/ În codru dorm aripi mlădii de zână./ Când macii basmelor mi se închină,/ Argint și sânge de pe creștet ning./ Mulțimi de urme duc la ape reci,/ Cu maluri mătăsoase, verzi și strâmbe./ Prin frunze vin luminile în trâmbe/ Şi se-ncrustează, calde, pe poteci". O pledoarie fățișă „artă pentru artă", numai bună de criticat.

Pe contrasens, un poet sovietic exemplar, fără rezerve, fără regrete, povestind despre transformarea proletarului în stăpân („Noi sate, noi orașe din fapta lui răsar.../ Cât timp a stat stăpânul închis în proletar!"), despre scuturarea jugului capitalist și formarea omului nou („Și-aduce-aminte noaptea de luptă și tăgadă/ ce-i închisese ochii dreptatea să n-o vadă;/ O noapte vămuită de aștrii luminoși,/ de-o haită ghiftuită de nobili burduhoși"), cântând patria sovietică nemărginită (iar el chiar îi cunoștea nemărginirea!), în versuri deocheate, în lipsa vocabularului necesar („O, Patrie Sovietică – izvor,/ Unde-aș găsi destoinice cuvinte/ să cânt destinul tău nemuritor?"), și comunismul, ca vis al umanității: „Octombrie-i chezașul în slujba grelei sarcini/ Ce și-a luat-o Omul, să facă drum deschis/ Viitorimii lumii spre țelul comunist".

Iar între ei, un conte Monte Cristo (în realitate, după criteriile din alineatul anterior, Costenco era un aristocrat, un „nobil burduhos"), dezmoștenit și decăzut în drepturi, nedreptățit, revoltat, exprimându-și revolta împotriva sistemului totalitar comunist (da, pe care îl va cânta mai apoi!), de rând cu nostalgiile după un paradis pierdut: Basarabia interbelică.

Dar, cu toate inconsecvențele (care reflectă, implicit, destinul dramatic al unui artist), personalitatea poetului se va prezenta plenar doar dacă ținem cont de toate amănuntele. Or, exact așa cum textele literare nu pot fi decât fataliste, din oficiu (nu poți schimba destinul personajelor, oricâtă afecțiune și oricât de „implicată" îți va fi lectura, așadar, strategiile lecturale trebuie să cuprindă altceva decât așteptarea deznodământului!), și destinele maeștrilor cuvântului trebuie acceptate ca atare, fără a cenzura opera, dar și *fără a cenzura biografia*. În același context, având în vedere că textele propuse de curriculum pentru școala națională nu sunt selectate exclusiv pe criterii estetice (ele au și alte funcții, de la cele general educative, la cele cu mesaj implicit etic, patriotic sau istoric), romanul lui Costenco (cel puțin) ar face o bună prezență la o temă (dacă ar exista) precum „literatura subversivă și disidentă" din epoca totalitarismului.

P.S. Cartea ce întrunește *opera siberiană* a lui Nocolai Costenco, precum și un alt volum, dedicat pictorului Igor Vieru, editat recent la Știința, ambele îngrijite cu multă afecțiune și dedicație de Vasile Malanețchi, s-au dovedit a fi cântecul de lebădă al neobositului cercetător literar, muzeograf și cărturar, care s-a stins din viață la începutul anului curent.

Foto de Nicolae RĂILEANU

VÂRFURI DE COMPAS

DIMOV, PANORAMIC

de LUCIA **ȚURCANU**

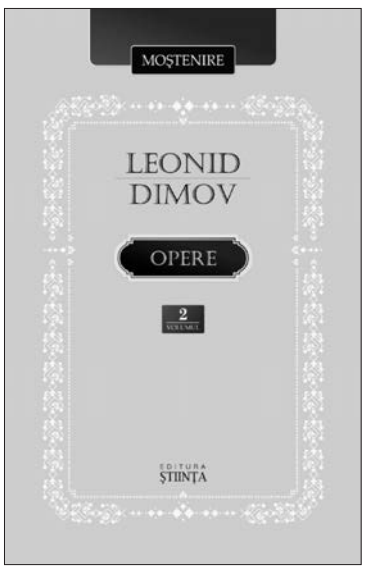

Printre numeroasele ediții Dimov care au apărut în postcomunism, se remarcă: *Opera poetică*, în 3 volume, ediție îngrijită și prefață de Ion Bogdan Lefter, colecția „Biblioteca Românească", Editura Paralela 45, 2010-2012, și *Carte de vise*, antologie și prefață de Ion Bogdan Lefter, postfață de Gheorghe Grigurcu, colecția „Cartea Românească 100", Editura Cartea Românească, 2019. Niciuna dintre acestea însă nu oferă o imagine completă a scrierilor lui Leonid Dimov, limitându-se la poezie. Tocmai din acest considerent, cele două volume de *Opere* publicate în 2023 de Editura Știința, în colecția „Moștenire", sunt nu doar oportune, ci și recuperatoare. Este o „ediție panoramică, de spectaculoase întregiri", remarcă Ion Bogdan Lefter în studiul introductiv *Leonid Dimov în ediție panoramică*, pentru că e prima care, „pe lângă poezia lui Dimov, cuprinde și scrierile sale în celelalte genuri: proză, dramaturgie, critică și istorie literară, comparatistică, eseistică și alte contribuții în varii forme publicistice". Astfel, cei trei editori – Ion Bogdan Lefter (coordonator), Alexandru Dumitriu și Andreea Teliban – întreprind o acțiune de pionierat, punând alături toate genurile practicate de autorul *Cărții cu vise* și oferind o imagine aproape integrală a creației acestuia.

Structurată impecabil, lucrarea are ținuta unei veritabile ediții academice și se impune, pe de o parte, ca model de cercetare filologică clasică și, pe de altă parte, ca mostră de producție editorială. Volumul I (669 de pagini) cuprinde – pe lângă cuvântul introductiv, pe cât de sobru, pe atât de complex, al lui Ion Bogdan Lefter, tabelul cronologic, realizat de Alexandru Dumitriu și Andreea Teliban, cronologia operei lui Dimov, migălos structurată de cei trei editori, și nota asupra ediției (riguroasă și edificatoare) – partea strict beletristică din creația lui Leonid Dimov: poeme din volumele publicate în timpul vieții (între 1966 și 1982), poeme din periodice („patru categorii de texte cu profiluri distincte, proeminente"), proze (11 texte scurte și foarte scurte publicate în presa culturală în intervalul 1969-1971") și 2 piese de teatru. Volumul II (452 de pagini) include publicistica, mai exact, 149 de articole (din cele 166 descoperite de Alexandru Dumitriu și Andreea Teliban până în momentul editării), organizate exemplar pe categorii și subcategorii (formând o „hartă a publicisticii lui Leonid Dimov", ca „o rețea feroviară") și precedate de un cuvânt introductiv lămuritor, atât istoriografic, cât și metodologic, și o notă asupra volumului. Această structură complexă și revelatorie este rezultatul unei cercetări realizate cu o scrupulozitate tot mai rar întâlnită astăzi. Despre „șantierul" lucrării și „capcanele" investigației vorbesc și unele dezvăluiri ale celor trei autori: „Cu sprijinul tinerilor mei colaboratori, relatează Ion Bogdan Lefter, am recolaționat textul volumelor din 2010-2012 cu cărțile *princeps*, am ținut cont de versiunile apărute în antologiile antume, deci sub ochii autorului, am identificat greșeli de culegere și antume, și postume (așa-zicând...) și-am eliminat numeroase lecțiuni eronate din reluările anterioare, dispuneri strofice incorecte generate de desfășurarea primelor versiuni ale textelor ample pe mai multe pagini și ce-a mai fost de îndreptat"; „Ne-am dispensat, mărturisesc Alexandru Dumitriu și Andreea Teliban, de unele dintre instrumentele de lucru obișnuite în atari cercetări: serii de bibliografii. Am preferat calea unei investigații avantajoase atât pentru reconstituirea contextelor, cât și pentru scopul în sine al întreprinderii noastre, căci, între altele, bibliografiile nu înregistrează articole semnate cu inițiale. Or, când era redactor la «România literară», Leonid Dimov a livrat în această manieră «reducționistă» o seamă de note în cadrul rubricii colective *Ochiul magic*, și nu numai. În prima fază, le-am stabilit apartenența deductiv, având în vedere subiectele lor, de care poetul nu era străin. /.../ O confirmare a intuiției noastre în privința paternității acestor texte am obținut consultând *Fondul Leonid Dimov (297)* de la Muzeul Național al Literaturii Române din București, unde am descoperit manuscrisele câtorva dintre însemnările menționate".

Ținuta academică a ediției de la Știința este consolidată și de secțiunea de *Note. Comentarii. Variante*, prezentă în ambele volume. Comentariile de aici sunt parte *sine qua non* din procesul de editare a oricărui clasic, conținând precizări bibliografice, semnalări de erori și corectări ale acestora, analiza variantelor. A se vedea, bunăoară, analiza diferențelor în nota despre poemele *La jumătatea drumului*, *Jale* și *Întâmplare* (din volumul *La capăt*, apărut în 1974), care reiau trei secvențe din *Amintiri* (1973). La fel de relevantă este și nota despre eseul *Dostoievski în trei personaje*, publicat în „Luceafărul" din 17 august 1968 și reluat în „Caiete critice", nr. 3-4/1992, cu titlul *Dostoievski și atestarea heterogenității*. Așadar, căutarea editorilor merge pe urmele căutărilor scriitorului, dezvăluind tendința continuă a artistului de a modifica textul, de a-l recrea prin topirea în alt text sau de a-i muta accentele prin schimbarea titlului. Ghidat de notele editorilor, dar și de textele neincluse de autor în volume, cititorul intră, de fapt, în laboratorul lui Leonid Dimov, descoperindu-i și preocupările mai puțin comentate până acum.

Cum este acest Dimov din textele mai puțin cunoscute? Mare iubitor al jocului cu limbajul și un rafinat livresc, cum se arată în *Mărul Cunoștinței*, epopee la care a lucrat la sfârșitul anilor 1960 și începutul anilor 1970, și care, susține poetul, „vrea să dovedească principiul aleatoriu": „Urcați! Să răsfoim la duș,/ În taină, marele Larousse,/ Veniți mereu, veniși în șir,/ Veniți în stropi de hidrargir/ Să trecem de acele urse/ Aduse fără rost la curse,/ Nu-i Nabucodonosor/ Insul cu pete pe cosor?/ Aduceți-i pe sub șervete,/ Din partea mea, un carcalete!/ Dar cine toarce lână-n țarc/ La Domrémy? Ioana d'Arc!/ O, vină-n sala de alamă/ Mai iute, regele te cheamă,/ O, regele francez e trist/ De-atâta jad și ametist!". Tandru și profund liric, ca în poemul *Marinei, în jocul unei amintiri* (adăugat de poet la sfârșitul unui interviu acordat lui Traian Ștef în 1979 și republicat în „Familia" în 1992), din care voi cita doar primul catren (din

NOUTĂȚI EDITORIALE | CARTIER DE COLECȚIE

ION CARAION
POLEN CĂZUT PE NICIO FERICIRE
POEME ALESE
DE DORIN TUDORAN

„Poezia lui Ion Caraion este asemenea epidermei celei mai subțiri – cea de sub braț – pe care au fost stinse nenumărate mucuri de țigară – Canal, Poarta Albă, Gherla, Aiud, minele de plumb de la Cavnic și Baia Sprie. Orice mișcare a mâinii de a pune pe hârtie un vers este comandată de o durere pe care nervii nu o pot uita, chiar dacă pielea pare oarecum vindecată."

Dorin TUDORAN

ANGELA MARINESCU
ÎMI PROVOC POEZIA EȘECUL ȘI MOARTEA
POEME ALESE
DE RUXANDRA
CESEREANU

„Poezia psihică a Angelei Marinescu a avut darul să conțină și să asume o cerebralitate senzorială și o senzorialitate cerebrală. Niciodată nu a fost vorba doar de creier ori doar de corp, ci mereu de ambele și de o hibridare a lor."

Ruxanda CESEREANU

IOAN ES. POP
AICI VIAȚA SE BEA ȘI MOARTEA SE UITĂ
POEME ALESE
DE SORIN DESPOT

„Născut cu patru ani în urma mea, Ioan Es. Pop mi-a părut, întotdeauna, un sfânt desprins din picturile naive ale bisericilor din lemn maramureșene: luminos, spiritualizat, discret și delicat, alcătuit din linii rafinate, rotunjite precum merele sentimentale din grădinile Ieudului: deseori tăcut, dar expresiv precum susurul șoptit al izvorului de munte."

Lucian VASILIU

trei): „Soare de toamnă clatină lent/ Umbre de ramuri prin draperii./ Deschide lucarna spre firmament,/ Ține-mă-n-brațe cât suntem vii”. Enigmatic și ambiguu, cum e în proza *Dilema*: „Știu un proverb pe care nu trebuie să mi-l spun. Nici în gând, niciodată. Poate că nici nu e un proverb, ci doar o ghicitoare sau o simplă înlănțuire de câteva vorbe. Știu bine însă că nu trebuie să mi-l spun. Dac-aș face-o, dacă mi l-aș șopti numai, dacă mi l-aș rosti în gând, viața mea s-ar sfărâma în bucăți. /.../ Gol, făcut covrig în fundul patului meu de zdrențe, tremur tot, privind fix spre clanță. Am în fața mea o foaie de hârtie și un creion. Dacă se va deschide ușa, voi scrie cuvintele, iute, și voi întinde foaia celui care va intra. Poate că nu voi păți nimic. Dar dacă am uitat? Dacă nu voi mai avea ce scrie?”. Interesat de experiment și autoironic, ca în cele două exerciții dramatice: *Expansiune. Piesă (?) într-un act și trei tablouri* și *Pasărea Phoenix (Piesă într-un act)*. Eseist cu „reflexe poetice” și mare iubitor de poezie, ca în articolul *Pledoarie pentru un nou poet* (publicat „Viața Românească” în decembrie 1969), o adevărată declarație de admirație pentru Emil Brumaru: „Piperul zdrobit în piulițele lui Brumaru capătă însușiri vrăjitorești. De parcă poetul însuși este tocat, gătit și reînviat într-o bucătărie-laborator în care Dumnezeu, invitat să ia loc pe scăunel, șade acolo sfios și nu-ndrăznește să intervină, deși tare-ar dori s-o facă”. Rafinat și exigent cunoscător al poeziei contemporane, fapt dovedit de lista cu *10 cărți ale deceniului* – răspuns la o anchetă realizată de Adriana Babeți și Șerban Foarță, în „Orizont” din 31 mai 1979: „Emil Brumaru: *Detectivul Arthur*; Mircea Ciobanu: *Patimile*; Ștefan Aug. Doinaș: *Ipostaze*; Tudor George: *Balade*; Ion Gheorghe: *Zoosophia*; Mircea Ivănescu: *Versuri*; Dan Laurențiu: *Poziția aștrilor*; Sorin Mărculescu: *Cartea nunților*; Virgil Mazilescu: *Versuri*; Daniel Turcea: *Entropia*”.

Are dreptate Ion Bogdan Lefter când exclamă, în finalul cuvântului introductiv: „Extraordinară – opera acestui mare, uriaș poet, extinsă acum/ în «expansiune»/ «expandată» într-o ediție panoramică, de spectaculoase întregiri!” Entuziasmul descoperirii, ca în cazul oricărei cercetări veritabile, este urmat de curiozitatea noilor explorări, care vor reîntregi imaginea scriitorului și omului Leonid Dimov, aducând descoperiri pe cât de reliefante pe atât de surprinzătoare. Astfel, etapele următoare ale editării ar putea cuprinde, după Ion Bogdan Lefter: „cele peste 200 de poeme pe care Dimov le-a publicat și le-a lăsat în paginile revistelor, fără să le integreze în cărțile pe care le-a alcătuit”; „corespondența, editată până acum fragmentar, neidentificată sistematic în arhivele de familie ale unor colegi și prieteni ai poetului, potențiale deținătoare de epistole ale lui Dimov”; „corespondența primită, cu statutul său complementar”; „articolele publicate în «Studentul român», în «Analele româno-sovietice» și în «Arta plastică» /.../ cu tot cu explicațiile necesare”; „un set consistent de poeme [păstrate în familie – *n.m., L.Ț.*] ale acelui «Dimov *avant* Dimov», când argheziene, când barbiene, o magmă din care va crește marele poet”; „plus ce-ar mai putea ieși din mica ladă de lemn în care poetul își ținea acasă hârtiile, manuscrisele, dactilogramele ca într-un fel de sipet de uz propriu”; „informații, documente, fotografii care să clarifice – bunăoară – mici episoade biografice”.

Sunt recomandări cât pentru un viitor *Institut Leonid Dimov*, sau pentru câteva doctorate. Dar poate că Editura Știința își va asuma și mai departe recuperarea acestui mare scriitor care „a pornit către istoria literaturii române” din Ismailul basarabean, cucerindu-i rafturile cele mai de sus. Iar în câțiva ani cititorii vor avea pe masă o ediție integrală Leonid Dimov, realizată cu același profesionalism și cu aceeași abnegație. „Un vis nedesfăcut cu fundă lată”, zâmbește pe sub mustață poetul.

CARTIER DE COLECȚIE

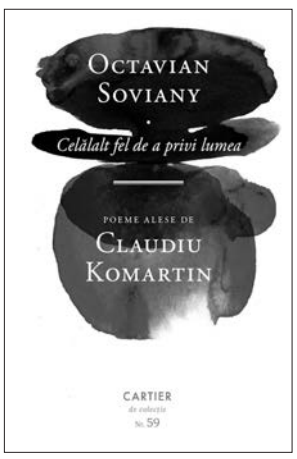

OCTAVIAN SOVIANY
CELĂLALT FEL DE A PRIVI LUMEA
POEME ALESE DE CLAUDIU KOMARTIN

„Dedat de foarte tânăr la savorile intoxicante ale poeziei manieriste și decadente, autor erudit și complex, îmbrățișând, nu doar dintr-o toană sau dintr-un viciu livresc, ci în priză existențială directă, tradiția saturniană și cultul poetului damnat, O. Soviany este la 70 de ani unul dintre poeții și prozatorii de primă mărime ce scriu astăzi în românește. (...) Mi-am dorit ca «Celălalt fel de a privi lumea» să fie un extras esențializat din opera unui scriitor care a dat în douăzeci de ani peste douăzeci de cărți de poezie și proză primite la superlativ, pe lângă o serie de traduceri strălucite. O. Soviany e unul dintre cei care vor rămâne.”

Claudiu KOMARTIN

IN MEMORIAM VLADIMIR BEȘLEAGĂ
(25 IULIE 1931 – 25 FEBRUARIE 2025)

Cu profundă tristețe și regret anunțăm plecarea dintre noi, în după-amiaza zilei de 25 februarie 2025, a scriitorului Vladimir BEȘLEAGĂ, o personalitate de referință a literaturii și culturii române din Basarabia.

Născut la 25 iulie 1931 în satul Mălăiești, Grigoriopol, Vladimir Beșleagă a fost fiul lui Vasile și al Fevroniei-Eugenia Beșleagă. A absolvit Universitatea de Stat din Moldova (1955), unde a urmat și doctorantura, având ca temă de studiu creația romanescă a lui Liviu Rebreanu.

Debutul său literar s-a produs în anii ’60, iar romanul *Zbor frânt* (1966) a marcat o cotitură în literatura postbelică basarabeană, impunându-l drept o voce distinctă, preocupată de sensul existenței umane, de confruntările etice și frământările conștiinței. Alte romane esențiale, precum „Acasă” (1976, reeditat ulterior sub titlul *Nepotul*), *Ignat și Ana* și *Durere* (1979), au confirmat profunzimea și forța epică a operei sale.

Vladimir Beșleagă a fost un înainte-mergător al romanului psihologic în spațiul literar basarabean, remarcabil fiind volumul *Viața și moartea nefericitului Filimon sau Anevoioasa cale a cunoașterii de sine*, scris în anii ’60 și publicat abia în 1988. În cărțile cu tematică istorică, *Sânge pe zăpadă* (1985) și *Cumplite vremi* (1990, 2017), epica se împletește subtil cu eseistica, ilustrând o conștiință literară și civică profund angajată.

În perioada post-sovietică, Beșleagă a adus în atenție tematica istorică și social-politică prin volumele *Cruci răsturnate de regim. Mănăstirea Răciula* (2006), *Conștiința națională sub regimul comunist totalitar* (2008) și *Destine transnistriene* (2010). În anul 2024, apare cea mai recentă carte a lui Vladimir Beșleagă: *...o viață din/spre... Europa Liberă: interviuri, comentarii, jurnale, memorii*.

Activ și în viața publică, Vladimir Beșleagă a fost deputat în primul Parlament al Republicii Moldova (1990-1994). De asemenea, a ocupat funcții importante în Uniunea Scriitorilor din Moldova și a fost director al Muzeului Republican de Literatură „Dimitrie Cantemir”. A semnat eseuri, reflecții și note memorialistice în publicații culturale și literare de prestigiu. Opera sa a fost recunoscută și apreciată pe plan național și internațional, fiind tradusă în mai multe limbi.

Pe parcursul anilor, i s-au decernat Premiul de Stat al RSSM (1978), Premiul „George Bacovia” (1993), Premiul de Excelență (2004), precum și Premiile Uniunii Scriitorilor pe anii 2002 și 2014. În 1991, a primit titlul de „Scriitor al Poporului”, iar în 2003, „Ordinul Republicii” (distincție pe care a decis să o returneze).

Prin dispariția lui Vladimir Beșleagă, literatura română din Basarabia pierde nu doar un mare prozator și eseist, ci și un spirit lucid, critic și mereu preocupat de destinul cultural și identitar al spațiului dintre Prut și Nistru. Manuscrisele operelor sale esențiale se păstrează, prin generozitatea autorului, în fondurile Muzeului Național al Literaturii Române, constituind o moștenire de preț pentru generațiile viitoare.

În aceste clipe de grea pierdere, ne exprimăm întreaga noastră compasiune față de familia îndurerată și întreaga comunitate literară. Memoria și opera lui Vladimir Beșleagă vor rămâne mereu vii, fiind un reper al demnității, profunzimii gândirii și artei literare autentice.
Dumnezeu să-l odihnească în Pacea Sa luminată!

Consiliul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova

Vladimir Beșleagă, în imagini. Fotograme | Nicolae Răileanu

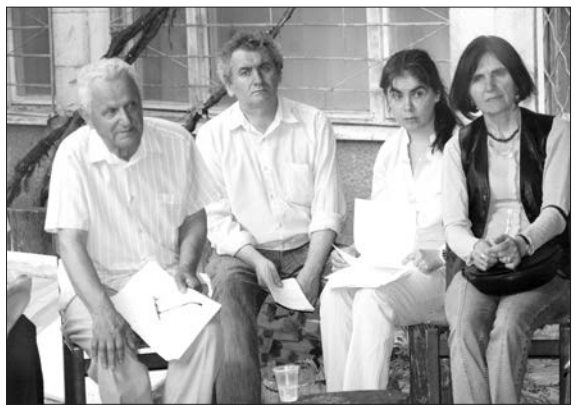

- *La 60 de ani, împreună cu președintele RM, Mircea Snegur, și cu președintele US, Mihai Cimpoi (1991)*
- *La o țigară cu colegul Nicolae Esinencu (2006)*
- *Citind și ascultând poezie împreună cu Nicolae Popa, Liliana Armașu și Călina Trifan (2007)*
- *La mormântul mamei Eugenia, în Mălăieștiul natal (2009)*

POEZIE

PRIVEȘTE, E APROAPE!

DE ADELINA **LABIC-LUNGU**

ADELINA LABIC-LUNGU (6 NOIEMBRIE 1976, S. MELEȘENI, CĂLĂRAȘI, REPUBLICA MOLDOVA) A ABSOLVIT COLEGIUL PEDAGOGIC DIN OR. CĂLĂRAȘI ÎN 1996, DUPĂ CARE A URMAT FACULTATEA DE FILOSOFIE ȘI PSIHOLOGIE, SPECIALITATEA SOCIOLOGIE ȘI LIMBA ITALIANA A UNIVERSITĂȚII DE STAT DIN MOLDOVA. BURSIERĂ LA UNIVERSITATEA DIN LIECHTENSTEIN ȘI MASTERAT ÎN SOCIOLOGIE, OBȚINUT LA UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA. A ACTIVAT ÎN SECTORUL NON-GUVERNAMENTAL, ÎN ORGANIZAȚII INTERNAȚIONALE ȘI PROIECTE ALE BĂNCII MONDIALE, IMPLEMENTATE ÎN REPUBLICA MOLDOVA. A DEBUTAT ÎN 2018 ÎN REVISTA „ROTONDA VALAHĂ” CU UN GRUPAJ DE POEZII. ÎN 2020, A PUBLICAT VOLUMUL DE NUVELE SCURTE PENTRU COPII „SEMINȚE DE CER”, EDITURA EPIGRAF, URMAT ȘI DE UN VOLUM DE POEZII PENTRU CEI MICI, INTITULAT „ÎNTR-UN CUIB DE RÂNDUNICI”, EDITURA BESTSELLER, 2022. PREMIUL „NICOLAE DABIJA” ÎN CADRUL CONCURSULUI „RADU CÂRNECI”, CONFERIT DE EDITURA BETTA, ROMÂNIA, I-A OFERIT POSIBILITATEA DE A-ȘI PUBLICA VOLUMUL DE POEME „NERVUL METAFOREI”. COLABOREAZĂ, ÎN CALITATE DE REDACTOR, LA REVISTA „TIMPUL DIN ROMÂNIA”, EDIȚIA DIN REPUBLICA MOLDOVA, PUBLICÂND INTERVIURI, CRONICI DE CARTE, CRONICI DE TEATRU ȘI DE FILM, POEZII ȘI NUVELE SCURTE. TEXTELE SCRIITOAREI AU APĂRUT ÎN „HYPERION”, ÎN „MERIDIANUL DE TIMIȘOARA”, PE PLATFORMA DE PROZE SCURTE „LACONIC” ȘI PE PLATFORMA LITERARĂ INDEPENDENTĂ „LITEROMANIA”.

OREZUL ȘI URSS-UL

era un timp când toate mi se păreau că sunt o ordine simplă a lumii
să călci cravata roșie la dungă și dacă dunga nu iese, să o uzi și iar să o calci
să îți tai sandalele vara pentru a le transforma în șlapi
să stai în rând la magazin după halva 45 de minute și să îți zică vânzătoarea că, uite, acum doi oameni s-a vândut toată
să aștepți autocarul în stație toată ziua și să afli că dedea serioja s-a îmbătat și azi nu va fi ruta
să ajungi a doua zi dimineața cu o mașină de ocazie la căminul de la școala pedagogică
să scoți din geantă mâncarea pentru o săptămână: un borcan cu tocană de orez, un borcan de orez prefiert și sarmale cu orez
părinții erau profesori, iar profesorii primeau salariul în orez
coridorul casei noastre era un tunel cu saci de orez.
Orez rotund, orez șlefuit, orez prefiert, orez lung
și acum urăsc orezul
orezul care mi-a răsturnat copilăria cu cracii în sus.
La cămin am ajuns mai devreme ca de obicei
așezată pe un taburet din care curgea lemnul ca orezul din saci
așteptam să treacă trenul spre Moscova.
Mă gândeam ce fericiți sunt cei care vor vedea marea capitală.
Trenul nu mai venea, dar a venit diriginta și a zis: Toți urgent la careu!
Noi, cele din cursul întâi, alergam ca smintitele pe scări
ne încălțam în ce nimeream, ne împingeam, ne călcam pe picioare,
doar să nu cumva să nu ajungem la timp la careu.
Directorul se legăna nervos
Domnul Pălitu se legăna nervos.
Îmi era frig de atâta frică.
Luă microfonul defect și strigă:
– Repetați!
Și scuipă niște salivă uscată:
– Repetați! Jurăm, jurăm, jurăm, că nu ne măritățm!
Noi am jurat, fără să știm dacă ne vom, sau nu ne vom mărita vreodată, era o poruncă!
Am repetat de 3 ori și am văzut că profele mestecau ceva cleios, niște cuvinte din orez răsfiert.
– Ieși, nerușinato!
Studenta din cursul trei pași înainte.
Avea o jachetă largă de lână, ce îi acoperea sânii, burta și șoldurile.
Directorul s-a uitat la ea cu niște ochi avizi și a strigat în microfonul defect:
– Exmatriculată! Cine se va plodi... înghiți saliva uscată... Exmatriculată!...
Toți se împrăștiară la fel de fulgerător cum se adunară.
Fata borțoasă rămase în urma tuturor, pășea înainte de parcă pășea înapoi
Pășea pe stratul subțire de zăpada ce se așternuse, cât timp durase careul.
Din cer, boabe de orez se rostogoleau după gulerul vestei acestei studente care părea o bătrână ce se pornise la spovedanie, dar a găsit biserica încuiată.

TREIZECI DE COPEICI

în anii '80 biserica din satul meu avea mereu ușa încuiată
la chioșcul de pâine de vizavi stăteam la coadă ore întregi
zile întregi sau poate toată viața
timpul nostru nu costa nimic
copiii sovietici erau făcuți pentru a sta la cozi
o dată pe zi se împărțea pâinea
treizeci de copeici se strecurau dintr-o mână în alta

nebuna satului nu stătea niciodată la coadă
pe nebuna satului nu am văzut-o vreodată mâncând pâine de la chioșc
își punea trei degete împreunate pe frunte
apoi le ducea la buric după care pe umărul drept
la urmă treceau orizontal pe umărul stâng
apoi veneau pietrele peste ea
nu se ferea de ele
le știa
chiar le număra pe fiecare
apoi le făcea semnul crucii
rostea amin
după care mușca din pietre ca din pâini proaspete

dintr-odată monedele mele s-au rostogolit prin podeaua căscată
m-am întins pe jos
trebuia să le caut
trebuia să le găsesc neapărat
erau ultimele treizeci de copeici din casă
poate erau ultimele treizeci de copeici de pe fața pământului
de unde putea să știe
un copil sovietic sortit să stea la cozi după pâine
sătenii mă pășeau ținându-și strâns cele treizeci de copeici

unii mi-au călcat peste palme și nu m-a durut
alții m-au călcat peste obraz și nu m-a durut
căutam monedele sub prispa chioșcului
dibuiam cu greu printre scândurile căscate
când le-am găsit
monedele curgeau ca praful din ciubotele sătenilor mei

mergeam fără pâine spre casă
nebuna satului făcea cruce în aer

FETELE VIRGINE

Fetele virgine își țin poșetele strâns la subsuoară,
Așa cum le-au învățat mamele lor.
Prin tren umblă hoții!
Ce poți face cu o bursă de 150 de cupoane?
Poți să cumperi un sutien negru.
Sutien negru poartă doar curvele!
Prin tren umblă hoții!
Cearșaful de bumbac rărit trosnește

Roțile trenului în ritmul vostru
Ritmul vostru frenetic sub cearșaful rupt.
Cât face trenul Călărași-Chișinău?
Aruncă fusta pătată de cafea peste pulpele reci
Ia poșeta ieftină la subsuoară.
Hoții flămânzi umblă prin trenuri!

Numai de nu s-ar uita în ochi
Să-ți spună că te iubește.

PRIVEȘTE, E APROAPE!

foarfeca tocită ce taie părul tău rar
acel *„Ia-mă mai scurt, cât de scurt poți, taie-l pe tot”*
mâinile tremură
foarfeca lunecă pe podea
scaunul de plastic trosnește
tu cazi printre smocuri de păr
eu curg lângă tine pe teracota rece
am ajuns aici
am ajuns împreună aici
tu crezi că nu e nicio mâna de care să te ții
eu văd doar mâini ciuntite de la coate
toate sunt ciuntite
dați-mi o mână cu degete
un deget, cine a mai cerut un deget?
măcar treziți-mă!
sau mai bine lăsați-mă să dorm cât mai mult
să nu mai văd aceste dimineți nesfârșite
în care păsările s-au înmulțit necontrolat
trilul lor mi-i lătrat
porumbei albi și grași îmi ciupesc ba o celulă ba alta
au invadat orașul și străzile
și librăriile și farmaciile
și casele și dulapurile noastre
să fugim să fugim de ei
câmpiile noastre sunt acum munți de piatră
vom trece acești munți de piatră!
„brazii ne zgârie răi și uscați”
și eu îți picur în urechi:
„depărtările nu pot fi întotdeauna prea departe”
privește, e aproape mâna,
mâna cu degete

EDITURA ARC
NOI APARIȚII

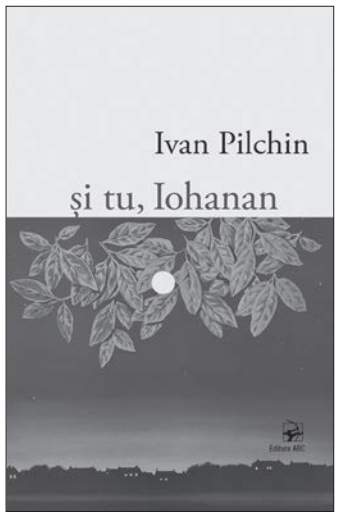

IVAN PILCHIN
ȘI TU, IOHANAN (POEME)

„Noul volum de poeme semnat de Ivan Pilchin explorează multiplele dimensiuni ale existenței și ale identității într-o lume marcată de traumele trecutului și dramele prezentului. Autorul combină reflecția profundă asupra memoriei istorice cu interogări și introspecții personale și metapoetice pe fundalul unui spațiu dinamic urban și cotidian. O carte emoționantă, meditativă și complexă, ce rezonează puternic cu neliniștile și aspirațiile lumii de azi.”

Eugen LUNGU

VLADIMIR BEȘLEAGĂ | MAXIME ȘI REFLECȚII

De ce scriu? Cel mai scurt răspuns ar fi: pentru că nu sunt în stare să spun altfel ce simt și gândesc (...), dat fiind că actul scrisului este pentru mine o condiție a existenței.

Eu îl văd pe artist, pe scriitor ca pe un receptacul ultrasensibil, care simte și înregistrează cele mai profunde procese în viața poporului, a societății. Și le exprimă într-o formă accesibilă celorlalți. O face cu propriul sânge...

Eu cred că arta, literatura, nu sunt un capriciu, o ocupație gratuită sau un hobby, sau ceva de genul acesta, ci sunt o necesitate foarte profundă a omului, a existenței umane, o necesitate existențială a umanității.

Sublimarea durerii este de nerealizat dacă autorul nu posedă tehnica scrisului; fără experiență literară îți iese un urlet sau, pur și simplu, o monstruozitate.

Arta este manifestarea în afară, în exterior, a frumuseții interioare a omului, adică a aspirației lui către frumos. (...) Din zbaterea aceasta între pământ, între forța grea a pământului și aspirația către frumos, către infinit, de aici se naște arta.

Legile frumosului și legile adevărului sunt unice.

(...) este adevărat că un scriitor are o singură carte. Este cartea pe care i-a dictat-o Dumnezeu.

(...) adevărurile cele mai mari se scriu în tinerețe.

(...) totdeauna am considerat că formula cea mai adevărată care exprimă totalitatea existenței umane, destinul omului, este anume tragicul, genul tragic.

(...) să nu crezi că scrisul este mare lucru. Cel mai frumos este cititul. Omenirea a acumulat atâtea cărți geniale și frumoase... Cum ai putea să stai și să scrii? Atunci când te ajnge cuțitul la os, numai atunci iei tocul în mână.

Ce este de primă importanță în munca unui prozator? Munca. Apoi: trăirea profundă (...), sinceră a vieții. Și iar munca. Apoi: cunoașterea a tot ce se scrie în țară și în lume. Asimilarea valorilor autentice. Și iar munca. Apoi: a porni în creație de la propria trăire, spre a te identifica cu trăirea poporului care te-a născut și crescut. Și iar munca. Apoi: căutarea de noi modalități de expresie, adecvate timpului. Asemenea posibilități, care există la infinit, dar din care numai una e cea optimă pentru a spune ceea ce ți-ai propus. Ceea ce simți. Ceea ce te frământă. Ceea ce constituie esența talentului tău. A vieții tale. A timpului pe care-l trăiești și pe care-l exprimi.

Am deprins de la Rebreanu (...) munca asiduă, metodică, serioasă asupra unui subiect. (...) Lucra asupra frazei ca un bijutier, ca un pietrar, ca un dăltuitor. Acest lucru m-a influențat adânc, firește.

Uneori, aveam impresia că nu aș mai fi din carne și oase și globule de sânge ca oricare om normal, ci pe de-a-ntregul făcut din cuvintele adunate de-a lungul vieții, și acele cuvinte m-au găurit precum carii lemnul, de-am ajuns un biet putregai. Alteori, ajungeam la ideea că atunci când m-am născut ca scriitor, tot atunci am și murit... Dar povestea se repeta. Cu fiecare carte renășteam și, odată cu terminarea ei, muream.

(...) consider că niciun critic n-a spus încă ceea ce știu eu însumi că am pus în cărțile mele.

Cineva spunea că un artist trebuie să-și dorească toate nenorocirile care pot exista în viața asta. E o idee crudă, dar ce să-i faci, asta e. Creația merge mână în mână, aș zice, se sincronizează cu durerea. Într-o atmosferă de calm, liniște sau, cum spuneau grecii – ataraxie –, nu se naște nimic de seamă, valoros.

Oricât de mici am fi noi, dar a tinde spre marile culmi ale literaturii nu e un păcat, ci o pornire necesară, o ambiție fructuoasă. Altfel nu mai ieșim din mămăligă și cojoc.

Totuși, prin cele câteva lucrări ale mele (...), am premers ori am deschis o mică portiță spre sincronizarea literaturii noastre cu procesul literar contemporan din țară și din lume cel puțin prin modalități de expresie și viziune epică mai altfel decât cele descriptiv-tradiționale.

O trăsătura a mea, o calitate sau o proastă deprindere a fost să fiu necruțător cu mine însumi.

Eu întotdeauna m-am considerat un om care n-are dușmani.

Spontaneitatea este, cred, respectarea ritmului interior al vieții.

Cât mă privește, sunt, prin structura mea intimă, mai curând un tradiționalist decât un produs al timpurilor noi. De aceea (...) cred în bunătatea omenească. Și mă tem de răutatea omului.

(...) lașitatea este opusul demnității umane, este poate treapta cea mai de jos a căderii omului.

Fiind preponderent rurală, intelectualitatea noastră este dominată în mare de-o conștiință țărănească, feudală, fiind legată de gospodărie și tot așa. (...) De altfel, pe parcursul deceniilor, de repetate ori, m-am confruntat cu problema vizând legitatea evoluției noastre culturale și spirituale. Una din formulările găsite de mine era următoarea: fenomenul cultural-spiritual în zona noastră seismică, foarte afectată de cataclisme sociale și culturale, ar putea fi cuprins în trei parametri: intermitență, caracter insular și sporadicitate (adică manifestare de scurtă durată).

S-ar cere restabilită așa-numita educație umanistă: predarea la cel mai serios mod a limbilor vechi – latina, greaca, care i-ar pune în contact pe tineri cu marea cultură a omenirii, le-ar demonstra că multe din cele ce se întâmplă astăzi în civilizația noastră tehnico-industrială, ceea ce se petrece în jurul nostru nu sunt decât nimicuri în fața eternei esențe umane, să știe prețul vieții umane.

Așa-zisa proză documentară are priză serioasă la cititorul de astăzi. Și aceasta poate pentru că realitățile vieții noastre adesea întrec orice imaginație. Ori poate pentru că nu întotdeauna noi știm să dăm o înaltă expresie artistică celor prezentate?

Din volumul: Vladimir Beșleagă, „Dialoguri literare”, Chișinău, 2006

Selecție de Adrian Ciubotaru

PROZĂ

UMBRELE TRECUTULUI*

de VAL **BUTNARU**

După ce copiii terminară micul-dejun și se ridicară de la masă, lăsându-i pe ambii părinți cuprinși de atmosfera posomorâtă care se prelingea de afară, pe sub pervazurile largi, țarul se apropie de ferestrele înalte ale Palatului de Iarnă, aruncând o privire scurtă spre dimineața hașurată de fulgii rari. În pofida stratului subțire de omăt așternut peste noapte, caldarâmul din jurul rondului cu flori uscate, dar și dincolo, pe aleile care plecau în depărtare, părea murdărit de pete de sânge.

„Probabil, are dreptate. O fi din cauza nisipului acela blestemat", își spuse el.

Auzise de la Katia că, și în trecut, au existat cazuri când, din Egipt, erau mânați nori încărcați cu nisip roșiatic care străbăteau cerurile până-n Rusia. Căzând din înalturi, uneori în abundență, impuritățile creau imaginea unui înveliș gri-cărămiziu, sufocând pământul și tulburând sufletele sensibile ale domnișoarelor pasionate de scrierea poeziilor de album. Plapuma surie de zăpadă părea cârpită cu bucăți de stofă însângerată, decupată din îndepărtatul deșert african.

– E deja primăvară, spuse mai târziu, cu o jumătate de gură.

– Ce vorbești, Aleksandr? se miră ea. Mai e mult până acolo!

– Ei bine, e început de primăvară, căzu de acord, pe la amiază soarele încălzește deja mai tare, este unu martie totuși, dar zăpada, precum vezi, nu dă semne de retragere.

Ea se apropie de fereastra înaltă ca să vadă ce anume îl îngrijora pe soțul ei.

– Ce vrei să spui cu asta?

– Să mă ții minte – avem încă multe zile de suportat mâzga care vine, zgribulindu-ne de frigul umed și pătrunzător!

– Dar bine, dragul meu, ce-ți veni azi, chiar de buna dimineață? Pari un adevărat mizantrop! De bună seamă, un mizantrop irecuperabil! Nu-ți rămâne decât să începi a bombăni ceva și despre petele acestea brune din jurul rondului!

– Și nu doar asta! răbufni țarul. Nu vezi că nici ceața asta ticăloasă nu se lasă destrămată! O simt strivindu-mi coșul pieptului. E ca o perdea umedă, grea de povara omătului. E ca o prevestire sumbră, ca un semn trimis de sus.

– Ai devenit superstițios, Aleksandr. Un adevărat mistic, nu alta!

– Ce ai în vedere? o întrebă abătut.

– Nu cumva te gândești la Karakozov? îl întrebă, la rândul ei, cu mare prudență, ca și cum ar fi vrut să-l ocrotească de niște amintiri neplăcute.

Tăcu imediat, fără să dezvolte gândul care îi trecuse prin minte. Katia știa că soțul ei nu permitea ca în familie să fie rostit acest nume. Era ceva mai mult decât o superstiție sau un moft de suveran atotputernic. Împăratul avea temeiuri personale să evite discuțiile despre Karakozov. În ultimul timp, tot mai des se simțea vizitat de umbrele trecutului. Se pomeni, într-o bună zi, dominat, inexplicabil, de o frică abisală, imposibil de tratat, legată de cei omorâți din vina lui. În orice caz, constată, la un moment dat, că trăia un sentiment morbid când se gândea la *morții lui*.

Asasinul Karakozov îi apărea frecvent nopțile, în vis, sau chiar aievea, în timp ce se trezea, ud leoarcă, din cauza coșmarurilor. Îl vedea clar pe terorist punându-i una și aceeași întrebare:

„De ce m-ai condamnat la moarte?"

„Răul trebuie stârpit din rădăcini!" îi răspundea tăios.

Și auzea, constant, aceleași fraze:

„Dar n-ai pățit nimic! Ești teafăr! Ai scăpat cu viață, în ultimă instanță!"

„Asta nu înseamnă că nu ești vinovat!" îi replica și mai violent. Ai avut *intenția* să mă ucizi!"

Karakozov râdea zeflemitor, aruncându-i în față o învinuire care i se pare acum jignitoare și inacceptabilă:

„Ai călcat în picioare propriile tale principii!"

Katia Dolgorukaia, ca și toți curtenii, aidoma tuturor supușilor coroanei rusești, nu avea cum să uite că, în aprilie 1866, Dmitri Karakozov, un fost student la Universitatea din Kazan, a comis prima tentativă de atentat la viața țarului. Prima din lungul șir al încercărilor eșuate.

Pe atunci nu era căsătorită cu Aleksandr. Suporta umilitorul statut de amantă, instalată într-o casă de pe Malul Englez, nu departe de Palat, și se confrunta dureros cu valurile de bârfe lansate de apropiații țarului, dar, mai ales, ai țarinei. În scurt timp însă, după ce Aleksandr îi înmână cheile de la o aripă a reședinței de iarnă, avea să-și schimbe comportamentul, transformându-se într-o adevărată stăpână a Palatului. Sfidătoare față de anturajul imperial și iubitoare în raport cu amantul ei atotputernic. Nici nu putea fi altfel, odată ce țarul o considera un adevărat înger păzitor.

În acea dimineață de 1 martie, când Aleksandr stătea la ferestrele înalte, apăsat de gânduri și de presimțiri îngrijorătoare, Katia încercă, pentru a câta oară, să-și explice fobiile soțului, să înțeleagă de ce dragul ei țar nu-l putea șterge din memorie anume pe Karakozov, primul terorist care îi ieșise în cale.

„E ca prima dragoste, probabil, care nu se uită chiar dacă te bucuri de o căsnicie fericită cu altcineva!" făcu o presupunere adolescentină, formulată cu mai mult timp în urmă, și suspină împăcată cu gândul că doar timpul poate rezolva astfel de necazuri.

Fostul student la Universitatea din Kazan, dar și la cea din Moscova era un fanatic iremediabil și făcea parte dintr-o societate secretă, evidențiindu-se în grupul celor douăzeci de tovarăși de idei din *Cercul lui Isutin*. De fiecare dată când se întâlneau, nu dorea decât să se termine nesuferita pălăvrăgeală a colegilor săi și să se treacă, în sfârșit, la fapte concrete, la acțiuni directe, neîndurătoare. Iată de ce se simți deosebit de mândru, chiar onorat, când vărul său, Isutin, îi încredință nobila sarcină de lichidare a autocratului. Promisese solemn, în fața întregului grup, că-și va duce misiunea la bun sfârșit.

– Trebuie să punem capăt manifestărilor ipocrite de așa-zis devotament și dragoste populară pentru tătuca-țar, inspirate de slugoii regimului! rosti el patetic, gândindu-se la rolul mesianic pe care i-l rezervă istoria Rusiei.

Deși glonțul nu-și nimerise ținta, un țăran din preajmă izbindu-l peste mână pe asasin, faptul că din acel moment totul se schimbase brusc, că nimic nu mai părea imposibil, că oricine, chiar și el, unsul lui Dumnezeu, putea fi lichidat într-un mod atât de brutal îl tulbură extrem de mult pe Alexandru al II-lea. Frica și dorința de răzbunare, cele două sentimente josnice, proprii doar sufletelor meschine de plebei, se cuibăriră adânc și în sufletul lui, atât de nobil și pur. Drept urmare, inexplicabil însă pentru simpatizanții nihiliștilor, care se așteptau ca fostul student Karakozov să fie trimis în ocnele din Siberia, el modifică regulile jocului și ordonă execuția tânărului și neexperimentatului terorist. Socialiștii fierbeau de revoltă. Până la această tentativă de asasinat, țarul comutase toate pedepsele cu moartea. Iată de ce, și în acest caz, lumea instruită a Petersburgului spera ca studentul Karakozov să fie deportat în fundul Rusiei. Pentru douăzeci de ani sau pentru totdeauna, dar să i se cruțe viața. Suveranul n-o făcuse și, acum, iată, îl visa, aproape noapte de noapte, chinuit de coșmarurile în care mortul îi cerea explicații și un răspuns tranșant la o întrebare simplă.

– La el și la toți ceilalți, răspunse la interogația de mai devreme a Katiei. Și la învățătorul acela de la țară, Soloviov, și

EDITURA ȘTIINȚA | NOI APARIȚII

NICOLAE ESINENCU

COPACUL CARE NE UNEȘTE

„Copilul teribil al literaturii române din Basarabia, Nicolae Esinencu este cel mai spectaculos autor de aici, dar poate și din toată literatura română, în toate genurile: poezie, proză, teatru. A considerat cărțile sale drept realizări care îl vor reprezenta și după moarte, notând pentru eternitate un memorabil testament: «La moartea mea, pe pernuțe, în loc de distincțiile pe care le-aș fi putut avea, aș zice să-mi fie purtate cărțile mele pe care le-am scris și cu care mi-am împărțit viața». Anatol Moraru, postfațatorul volumului, menționează: «Criticii literari au remarcat că Esinencu a îmbrăcat succesiv în literatură (dar și în viață!) măștile arlechinului, bufonului, copilului teribil, mucalitului, (auto) ironicului, cinicului. (...) Nicolae Esinencu a orchestrat în proza sa melanjuri ale diferitor registre: grotescului, teribilismului, parodicului, ironicului, ludicului, toate muiate în cerneala imprevizibilului spectaculos». Iar poetul Arcadie Suceveanu l-a apreciat ca pe un artist spumos, inconfundabil: «(...) vervă necenzurată, limbă spurcată, mefistofelică, vorbă fragedă altoită pe înjurătura de la gura cortului, satir din suita lui Dyonisos aflat mereu în trecere prin viile Domnului, gest și strigăt, strigăt și gest, om-spectacol»".

EDITURA

la Kibalcici, și la Jeleabov, și la Vera Zasulici. La toți nihiliștii care au umplut Rusia, înfricoșând-o cu actele lor teroriste. Mă cuprind fiorii când mă gândesc la miniștrii, generalii și guvernatorii pe care i-au omorât. Dar tâmplarul ăla, Halturin? Numai el cât face!

– Îl țin minte, răspunse, tresărind la pronunțarea neașteptată a acestui nume. Părea atât de timid. Lucra în Palat de dimineața până seara și nimeni dintre servitori nu i-a auzit niciodată vocea!

– Timid, cum să nu! Dar bomba a știut s-o instaleze în pivniță, exact sub sala de mese!

– Exact sub sala cu mese, repetă ea ca un ecou.

Tăcură pentru un moment.

– Ce noroc că ne reținusem pe undeva și venisem, astfel, mai târziu ca de obicei, reveni Katia la subiect.

– Nu-ți amintești ce ne-a făcut să întârziem în acea seară la cină?

– Un fleac, probabil. Vreun șiret de la pantof dezlegat sau vreo rochie cu tivul desfăcut. Ca să vezi, de ce nimicuri depinde uneori viața noastră.

Furat de gânduri, Imperatorul nu-i răspunse.

– Katia, ce vor ei de la mine? se precipită deodată, exprimându-și nedumerirea, neputința și, totodată, iritarea. Nu le-am oferit reformele pe care și le-au dorit? N-am desființat iobăgia? Eu, nimeni altcineva! Și? De ce caută să mă ucidă? De ce mă vânează pe străzi și chiar în propria casă, oriunde se ivește ocazia potrivită? Pentru ei nu sunt decât o fiară sălbatică din taiga!

Katia i s-a aruncat la gât, acoperindu-l cu sărutări.

– Aleksandr, dragul meu, te văd azi atât de speriat! Poate nu te mai duci nicăieri? Poate rămâi acasă? La urma urmelor, până și un imperator se poate îmbolnăvi, nu-i așa? N-ai spus-o chiar tu? Toate semnele de afară... Ceața asta...

– Nu pot, draga mea. Știi bine că nu pot. Trebuie să fiu la Manej, la parada gărzii. Marele Duce Dimitri îmi va prezenta raportul. Mi-e imposibil să lipsesc de la un asemenea eveniment. Cât privește ceața... Se va destrăma, până la urmă, sunt sigur!

– Promiți să te întorci acasă fără să te rețiii altundeva?

– Promit, promit. Mai întâi însă, am să trec pe la palatul Marii Ducese Ekaterina. Am o obligație față de verișoara mea. Știi bine și acest lucru.

– Ții la ea mai mult ca la mine! exclamă Katia cu o gelozie prefăcută.

– Nu este așa, nu exagera! Ți-am spus chiar aseară că n-am văzut-o cam de mult pe *ma cousine* Ecaterina. Stau puțin, doar o salut și o iau spre casă.

– Aleksandr, îi spuse ea rugător, ordonă șefului poliției sau cazacilor de Terec din paza ta, sau cui vrei tu, să nu mergeți pe Nevski. Luați-o pe canalul Ekaterina.

– Da, da, știu! se grăbi el s-o asigure.

– Văd că-mi răspunzi fără să mă asculți. Doar ca să scapi de mine.

– Știu ce vrei să-mi spui, Katia! Stai liniștită. Vom merge pe canal. Pe acolo drumul e mai scurt, dar și mai sigur: pe de o parte – canalul, pe de alta – case de stat înșirate una-n coasta alteia. Vezi, știu totul la ce te gândești!

– Și mai e un avantaj, continuă Katia cu un aer de profesoară gimnazială, fără să sesizeze ironia din vocea lui, pe acolo se perindă puțină lume. Iar la întoarcere... Și de data asta, te rog, să faci așa cum ne-a fost înțelegerea: niciodată să nu te întorci pe același drum!

**** Fragment din romanul „Insomnia”, în curs de apariție la Editura Arc.***

COMUNICATUL UNIUNII SCRIITORILOR DIN ROMÂNIA

PREMIUL „ION CREANGĂ” – OPERA OMNIA EDIȚIA A VIII-A

Premiul Național de Proză „Ion Creangă” – Opera Omnia i-a fost decernat, pe data de 1 martie 2025, la Târgu Neamț, scriitorului **Mircea Cărtărescu**. Uniunea Scriitorilor din România, în colaborare cu cei care au fost organizatorii evenimentului, Consiliul Județean Neamț și Primăria Târgu Neamț, prin intermediul Centrului pentru Cultură și Arte *Carmen Saeculare*, a relansat acest proiect important care vizează proza literară românească și pe cei care au excelat printr-o operă semnificativă.

Juriul a fost format din scriitorii: Mihai Zamfir (președinte), Angelo Mitchievici, Nicolae Oprea, Vasile Spiridon, Adrian Alui Gheorghe, Ioan Holban, Adrian Lesenciuc (membri).

Prozatorii nominalizați au fost: Ștefan Agopian, Mircea Cărtărescu, Gabriel Chifu, Bedros Horasangian, Florina Ilis, Ioana Pârvulescu, Varujan Vosganian.

În calitatea sa de președinte al Uniunii Scriitorilor din România, Varujan Vosganian a deschis manifestările organizate la Târgu Neamț cu ocazia decernării acestui premiu, iar *laudatio* din partea Uniunii Scriitorilor a fost susținută de către vicepreședintele acesteia, Angelo Mitchievici.

Mircea Cărtărescu a rostit la final un emoționant cuvânt de mulțumire.

Ceremonia decernării a avut loc la Casa Memorială „Ion Creangă” din Humulești.

Comunitatea nemțeană a fost reprezentată de: domnul Ioan Asaftei (vicepreședintele Consiliului Județean Neamț), doamna Carmen Năstase (director al Centrului *Carmen Saeculare*), domnul Vasile Apopei (primarul orașului Târgu Neamț).

În afară de scriitorii nominalizați, au mai participat, ca invitați, scriitorii: Nicolae Prelipceanu, Dan Stanca, Petru Cimpoeșu.

Laureații edițiilor precedente au fost: Dumitru Radu Popescu (2017), Nicolae Breban (2018), Eugen Uricaru (2019), Dan Stanca (2020), Gabriela Adameșteanu (2021), Gheorghe Schwartz (2022) și Petru Cimpoeșu (2023).

Ion Creangă, unul dintre marii clasici, valorifică întreg potențialul creator al limbii române (a cărei expresivitate a evidențiat-o în opera sa literară) și totodată reprezintă gestul fondator al înscrierii literaturii române într-o tradiție, explorând în profunzime o lume căreia i-a aparținut. Este ceea ce, la rândul său, Mircea Cărtărescu a realizat prin proza sa, punând în valoare virtuțile expresive ale limbii române, reconectându-se la bogăția întregii literaturi române, evocând un univers uman cu luminile și umbrele lui. În plus, Mircea Cărtărescu subliniază în opera sa legătura dintre literatura națională și literatura europeană, pe baza unor valori împărtășite, a unui dialog, dincolo de etnic și național, care traversează granițe și la care literatura română a contribuit din plin. Prin opera sa de romancier, Mircea Cărtărescu consolidează astfel edificiul unei literaturi deopotrivă clasice și moderne, deopotrivă naționale și universale.

EDITURA ȘTIINȚA | COLECȚIA „PERSONALITĂȚI NOTORII”

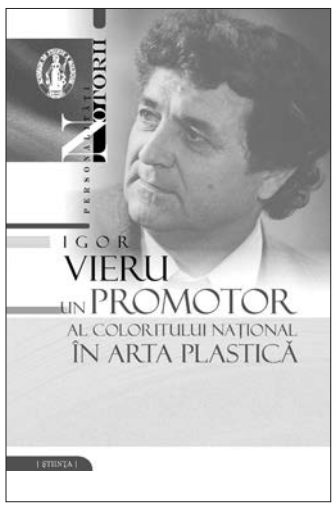

IGOR VIERU, UN PROMOTOR AL COLORITULUI NAȚIONAL ÎN ARTA PLASTICĂ

EDIȚIE DE VASILE MALANEȚCHI ȘI TAMARA MALANEȚCHI

„Creația lui Igor Vieru își are sorgintea în tradiția folclorică ancestrală românească și s-a dezvoltat în strânsă legătură cu exigențele artistice ale epocii moderne. Igor Vieru este omul și artistul care, în jumătatea a doua a secolului XX, în epoca realismului socialist, a inițiat, sprijinit și promovat curentul național în artele plastice din Moldova. Distins artist și om de cultură, Igor Vieru a fost, în același timp, și un versat cadru didactic: Liceul de Artă din Chișinău îi poartă numele. Volumul a apărut la o sută de ani de la nașterea artistului și reprezintă o ediție cât se poate de oportună în lipsa unui studiu monografic, amplu și bine documentat, despre viața, activitatea și opera artistului.”

EDITURA

FIRUL CU PLUMB

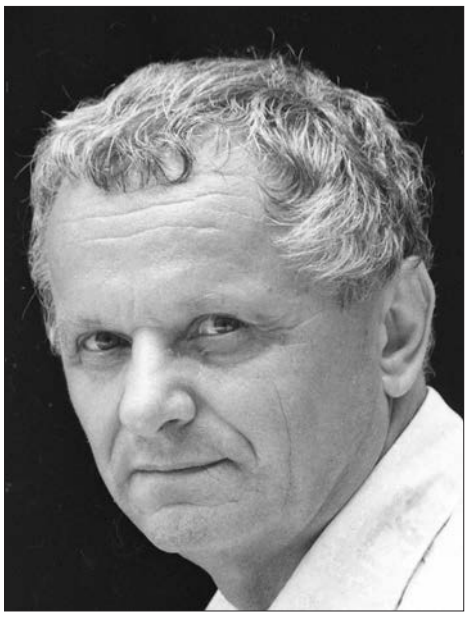

VLADIMIR BEȘLEAGĂ (1931-2025)

[...UITE-O LUMEA]

...uite-o lumea
e toată în fața ta
poți face cu ea orice dorești
vrei trăiește în ea
nu vrei părăsește-o
iar de nu ți-e pe plac
și nici nu te înduri a o lăsa
apucă-te de-o frământă ca
pe un boț de lut
fă-ți din el un ulcior
și umple-l cu visele și
lacrimile tale...

NOUTĂȚI ARC

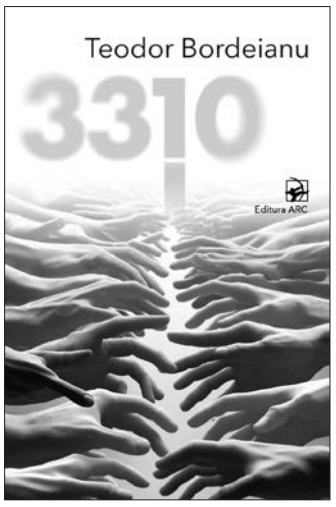

TEODOR BORDEIANU
3310 (PROZĂ SCURTĂ)

„Acest autor este o revelație, pentru că abordează un gen foarte dificil, care este proza scurtă. Teodor Bordeianu reabilitează semnificația și valoarea primară a cuvântului. Cuvântul, la el, are ponderea de bază – de la început. Și în asta este magia cuvântului.”

Vladimir BEȘLEAGĂ

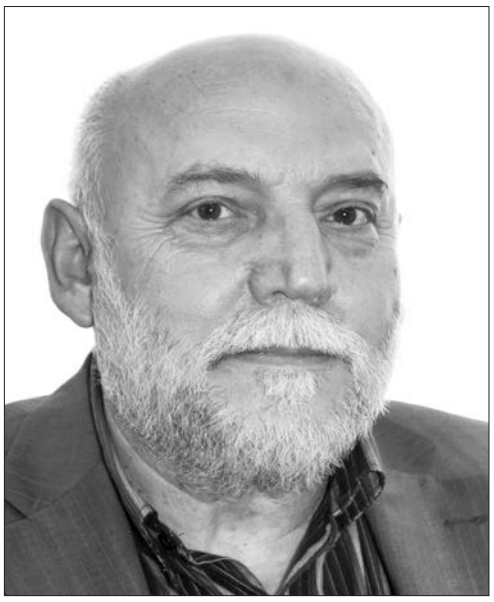

CE VĂD ȘI CE AUD POEȚII

DOSOFTEI: „ȘI OCHII MEI MILĂ DE LA TINE S-AIBĂ”

de CASSIAN MARIA **SPIRIDON**

După excursul limitat prin marile creații ale folclorului național, din care ne-am străduit să punem în lumină ce vede și ce aude poetul popular, ne întâlnim cu *cel dintâi poet al românilor* – Mitropolitul Moldovei Dosoftei (26 octombrie 1624 – 13 decembrie 1693), trecut în rândul sfinților în 2005 de către Biserica Ortodoxă Română. Prin publicarea *Psaltirii*, în traducerea versificată, în 1673, asistăm la întemeierea poeziei române culte, la care se adaugă traducerea *Liturghierului* (1679) și a *Molitvenicului* (1681), prin care s-a realizat într-o „mare măsură introducerea limbii române în oficierea slujbelor religioase” și „crearea limbajului nostru liturgic”, iar prin traducerea *Vieții și petrecerii sfinților* (1682-1686) „a dezvoltat stilul prozei artistice românești” (*Selecțiuni din opera poetică a Mitropolitului Dosoftei*, antologie, text stabilit, prefață, note și glosar de N.A. Rusu, Trinitas, 2003). Cunoașterea limbilor greacă, latină, polonă și slavonă i-a permis accesarea directă a textelor pe care le va traduce și înălța prin vers într-o incredibilă și melodioasă limbă română, care, la mai bine de trei veacuri și jumătate, și-a păstrat prospețimea și înțelesul.

În prefața la *Dumnezeiasca Liturghie*, scrisă în numele domnitorului Gheorghe Duca (care a avut o soartă asemănătoare întru totul cu cea a Brâncovenilor), „el adresează această carte, consemnează N.A. Rusu, către «toată semința românească, tutinderea ce să află-ntr-această limbă pravoslavnici», așa cum adresase și Varlaam *Cazania* sa, prin prefața scrisă în numele domnitorului Vasile Lupu”.

Între toate traducerile în versuri ale *Psaltirii*, de la Ștefan Făgărășanu (1660), Teodor Corbea (1710), Ioan Prale (1827) – de care și Eminescu amintește în *Epigonii* – „Prale firea cea întoarsă” –, Nicolae Liciu (1846), Vasile Militaru (1933) și Constantin Popescu (1995), cu „adevărat poetică”, și nu avem decât a fi în consonanță cu realizatorul ediției, „este numai cea a lui Dosoftei. Ea reprezintă primul monument al poeziei românești culte”.

Recunoașterea și prestigiul Mitropolitului ca poet, consemnează Mircea Scarlat în cuprinzătoarea *Istorie a poeziei românești* (vol. I, Minerva, 1982), le va „dobândi chiar în epoca modernă”, remarcînd totodată că „singurele pasaje cu adevărat valoroase estetic” le găsim în *Psaltirea* versificată a acestuia prin prezența „unor pasaje excepționale„ care justifică recunoașterea de „cel dintâi poet al românilor”, considerat de Mircea Scarlat drept „evenimentul cel mai important din faza de început a poeziei românești”.

Se cere de menționat că ne aflăm în fața primei versificări a *Psaltirii*, tipărită de un prelat ortodox, a fost totodată (prin „autohtonizarea convenției prozodice” – semnalată de autorul *Istoriei poeziei*...), opera care a dus la „constituirea semnificantului românesc al Poeziei”. Mai este de adăugat că nu putem să nu-i recunoaștem mitropolitului-poet o „estetică latentă” în travaliul său întru cuprinderea în haină românească a *Psalmilor*, fapt pe care îl vom argumenta în continuare. Nu înainte de a sublinia afirmarea cu prioritate a lui Dosoftei de către N. Iorga în *Istoria literaturii religioase a românilor pînă la 1688*, publicată în 1904, și din care citâm câteva fraze ilustrative: „*Psaltirea* lui în versuri se desface în două părți: una, în care scriitorul nu vrea să coboare, ci-și înșiră solemn silabele după datina celor învățați, și alta, partea cea mai întinsă, în care el uită mândria volumelor răsfoite și se lasă furat de ritmul ușor, săltăreț, vioi al cântecului popular. De multe ori, el a nemerit așa de bine, încât de aici înainte băieții ce străbat stradele încremenite de ger purtând steaua soliei vesele a nașterii lui Hristos au făcut să zboare în recele aer de noapte cântări de psalmi, pe care nu le știau, săracii, din ce sfântă gură de om învățat și de cucernic mitropolit au izvorât într-un ceas fericit” (apud N.A. Rusu).

Ce se vede și ce se aude la începuturile poeziei românești culte aflăm de la primul poet al românilor prin ochii și urechile Domnului, prin ele vede și aude ce se întâmplă în cer și pe pământ. Cum și suntem avizați din *Psalmul* al doilea: „Că Dumnezeu toate vede/ Din scaunul său ce șede/ În cer, unde odihnește,/ De-acolo pre toți privește”.

Nu lipsește nici vocea poetului, ce către Domnul se-nalță: „Am strigat cu glas mare/ Cătră Dumnezău cel tare,/ Că mi-aude de mi-i vântă/ Dintr-a sa măgură svântă” (*Psalmul 3*).

Încrezător că ruga-i este auzită, în versuri bine întocmite, citim în al 5-lea *Psalm*: „Sloboz, Doamne,-n urechi svinte/ Grai cu de jele cuvinte,/ Și mi-ascultă mișea rugă/ La greu, ce-ț sânt a ta slugă”. Și tot aici se arată încrezător de puterea îndreptătoare a privirii: „Strâmbii nu las să trăiască,/ De-aproape să te prăvească,/ Că de svânta-ț căutătură/ S-or face pizmașii zgură”. Nu altfel cată cu a sa privire în *Psalmul 10*: „Din svântul său scaun din ceri caută Domnul/ Cu ochii săi cei svinți, de cearcă-n tot omul./ Vede pe cel meser și pre tot lipsitul,/ Derepții și strâmbii de pre tot pământul”.

Mitropolitul-poet se poziționează autoscopic: „Mă certară din zi până-n noapte/ Rărunchii miei, ce tu mă vei scoate./ Că eu te văz în tot ceasul gata/ De mă sprejinești, Doamne,-n direapta” (*Psalm 15*).

Psalmistul cere să-i fie ascultate cu dreptate rugile puse în versuri ce curg limpezi ca un izvor ce se strecoară printre stânci cu fluide rezonanțe: „Ascultă-mi, Doamne, de dereptate/ Și de făgadă la greutate,/ De rugăciune să m-iei aminte,/ Că mă rog ție, Dumnezău svinte./ Că nu din buze cu-nșelăciune/ Îț fac făgadă de rugăciune/ Să-mi scoț giudețul dintr-a ta față,/ Să-mi vază ochii trai fără greață” (*Psalm 16*).

Cere de la Domnul: „Și ochii miei milă de la tine s-aibă” (Psalm 25). Și altfel spune în *Psalm 31*, precum că „Îm voi răzima spre tine căutătura”.

Ochii săi spre Dumnezeu ridică și în el își află nădejede întru trecerea peste piedicile vieții.

Ne spune: „Lauda lui este-n rostu-m să-i cânt cât îm poate glasul./ De Domnul s-a bucura-să sufletul mieu și va zâce,/ Blânzii toț ca să auză, bucurie și ferice” (*Psalm 33*). Și tot aici îndeamnă: „Veniți, cuconi, lângă mine s-ascultați de ce voi zâce,/ S-aveți de Dumnezău frică, să fie de voi ferice./ Omule ce poftești viață, zâle să vez fără scârbă”.

În smerenia sa, exclamă: „Inema mea este în mine herbinte,/ Și-m este știința arsă de cuvinte./ Cu limba mea zis-am: «Tu, Doamne, mi-arată/ Sfârșenia vieții să o văz curată./ Cisla cea de zâle să știu câtă-m este/ Și de ce mi-i lipsa să-m fie la veste»” (*Psalm 38*).

Dorul ce-l mistuie este a se întâlni față către față cu creatorul: „Mișelul mieu suflet de tine-nsățează,/ De Domnul puternic și viu, să te vază./ Cândva de-aș agiunge să te văz în față,/ Să-m stâmpăr de sete în trai de dulceață./ De-aceasta mi-i jele cu inema arsă/ Și ochii miei lacrămi în tot ceasul varsă,/ Când auz mustrare cu râs ce mă-ntreabă: «Unde-ț este Domnul să-ț fie la treabă?»/ Unde-m vine-aminte de svânta ta față,/ Mi să varsă-n suflet răceală de gheață,/ De dor ce m-agiunge de svânta ta casă/ Și de corturi tinse în funi de matasă” (*Psalm 41*).

În metrică folclorică se așază *Psalm 46*, din care se cere citată măcar prima strofă, întru măiestria celui care-a scris-o: „Limbile să salte/ Cu cântece nalte/ Să strige-n tărie/ Glas de bucurie,/ Lăudând pre Domnul,/ Să cânte tot omul”.

Și-n același ritm, în *Psalm 47* narează: „Auzit-am veche/ 'Ntr-auz de ureche/ Poveste trecută,/ Ș-acmu vedem multă,/ Că Dumnezău toate/ Câte va, le poate”. În următorul Psalm cere ascultare de la mic la mare: „Ascultați aceste, toate/ Năroade, neamuri și gloate,/ Să-mi înțăleagă cuvântul/ Omul de pre tot pământul,/ Bogătașii depreună/ Cu mișeii când se-adună,/ Să vă spui de-nțălepciune/ Cu-nțăles de-nvățuri bune./ Și auzul să vă tindeț,/ Pildele să le desprindeț,/ S-ascultați făr de price,/ Să-nțăleget ce voi zâce”.

În *Psalm 70* își face teamă de putințele sale lirice: „Și rostul mieu preste țară/ Îț va striga de-adevară,/ Toată zua cu priință/ Ț-va spune de mântuință,/ Că cu scrisul n-am vârtute/ Să iau sama de oști multe”. Și promite, în strădaniile sale: „Cu vase ce-s de cântare,/ Adevara ta cea mare,/ Și-ntr-alăute cu strune/ Ț-voi cânta cu versuri bune./ Că svinția taești Domnul/ Lui Izrail ș-a tot omul./ Și mi s-a bucura rostul/ Cu sufletul mieu cu totul,/ Pentr-a ta răscumpărare,// Cântându-ț dulce cântare./ Și limba mi s-a deprinde/ Toată zua grăind pilde/ De svânta ta adevară,/ Și toț pizmașii din țară/ Să le pui răceală-n gârbă,/ Aceia ce-m cearcă scârbă”.

Aceeași temă este în lumină și-n *Psalm 97*: „Cântați Domnului în strune,/ În cobuz de viersuri bune,/ Și din ferecate surle/ Viersul de psalomi să urle,/ Ca bucin de corn de buor,/ Să răsune pân-n nuor,/ La-mpăratul denainte,/ Că ni-i Domn, ca de mainte”.

Astfel de asumare a unei conștiințe artistice, poate nu expres conștientă, dar sigur asumată, o aflăm și în alți *Psalmi* întocmiți pe versuri de mitropolitul poet.

Încă ce altele vede: „Și la-ntunerec de ceață/ Va vedea lucori de viață” (*Psalm 111*). Și mai cere: „De la greu ce ti-oi striga-te,/ Să-*m* răspunz cu bunătate” (*Psalm 118*).

Ultimul poem este întru lauda Domnului, și nu oricum: „Lăudați-l în lăute/ În psăltiri pre viersuri multe./ Lăudați pre toate locuri/ Cu tâmpene și cu giocuri,/ Lăudați-l să răsune/ În organe tinse-n strune./ Lăudați cu bune viersuri/ De chimvale într-alesuri,/ Lăudați și-l strigați tare/ În țimbale de cântare,/ Câte-s vie și tot omul,/ Lăudață-l toț pre Domnul”.

Spre bucuria versurilor ce ni le-a dat primul poet al neamului, nu putem încheia decât cu un fragment din *Psalm 136*: „La apa Vavilonului,/ Jelind de țara Domnului,/ Acolo șezum și plânsăm/ La voroavă ce ne strânsăm,/ Și cu inemă amară,/ Prin Sion și pentru țară,/ Aducându-ne aminte,/ Plângeam cu lacrimi herbinte”.

ARCHIVARIUS

BOTOȘANII CARE S-AU DUS: ȘCOALA MARCHIAN (I)

de ALA **SAINENCO**

Pe 14 ianuarie 1864, Marchian Folescu, Arhiereu Ieropoleos, își facea testamentul pentru avutul care reprezenta 3600 de galbeni, împrumutați cu sinet, veșminte şi alte obiecte arhierești, cai, trăsuri, cărți de lectură bisericească şi istorice, mobile, haine şi obiecte casnice. Din acest avut, cea mai mare parte o destina construirii unei școli primare în Botoșani:

„3000 galb. îi hărăzesc cu deplina mulțămire sufletească, spre a se întrebuința în cumpărarea vecinică a unui local pentru școala primară din acest oraș Botoșanii, pentru ca astfeli să-mi pot satisface dorința ce am avut, de a contribui în agiutoriul şi încurajarea junimii Române, explicând că cumpărarea acestui fond să se facă prin măsurile cele mai convenabile şi priincoase chibzuite de executorul ce voi numi şi prin concursul autorităților respective de aice" („Progresul", nr. 23, 24 februarie 1864, p. 4).

Avea 49 de ani. Fusese hirotonisit, la vârsta de 30 de ani, pe 2 februarie 1855, preot și arhimandrit, iar pe 13 februarie 1855 – arhiereu Ierapoleos, de Mitropolitul Sofronie Miclescu, însoțit, în această taină, de Meletie Isipati, Episcopul de Huși, și de Chesarie Sinadon. Marchian Folescu (pe numele mirean Mihail), cel de-al treisprezecelea arhiereu al Moldovei, se născuse pe 8 noiembrie 1815, în Botoșani, în familia lui Grigorie Ioan Folescu și a Elenei Stihi (numele Folescu venea de la mănăstirea Florești, în a cărei apropiere părinții săi aveau un mic fond rural). Rămase orfan de tată la vârsta de cinci ani. Iar când împlinise opt ani, mama sa îl înscrisese la Școala publică din Botoșani, care funcționa pe lângă biserica Uspenia. În 1828, merge împreună cu mama și cu sora, Maria, la mănăstirea Neamț. Impresionat de ce văzuse, stăruie să fie lăsat la mănăstire, și la nici 17 ani devine monah. Când, în 1835, mitropolitul Veniamin vizitează mănăstirea Neamț, îl hirotonisește ierodiacon, încredințându-se de buna conduită a monahului Marchian și atașându-l pe lângă sine. Mitropolitul îl înscrie la Seminarul de la Socola, pe care însă Marchian Folescu este nevoit să-l abandoneze după doi ani din cauza sănătății precare. Revenit în serviciul mitropoliei, hirotonosit, după 1842, arhidiacon, tipărește, pe propria cheltuială, cărți de muzică bisericească.

Din 1854, îl aflăm egumen al mănăstirii Coșula. Profund marcat de secularizarea averii mănăstirești, se retrage, probabil, după 1863, într-o casă, pe care o închiriază, la Botoșani. „Cuprins de boală și slăbiciune", își face testamentul cu o lună înainte de a trece „în viața spirituală", pe 18 februarie 1864. Este înmormântat în gropnița mănăstirii Neamț, la care stăruise atât de mult pe lângă mama sa să rămână, pe când avea doar 13 ani. (Sursa: „Notiții biografice a Preasfințitului Archiereu Marchian Folesco, Episcop Ierapoleos, Fondatorele Scholei Marchian din Orașul Botoșanii cu Espunerea actelor relative asupra dreptului de proprietate a scholei pe loc şi clădire. Ed. II. Cu spesele primăriei urbei Botoșani spre distribuire ca adaos de premii [după obștească cerere] la elevii Classei IV-a din schola Marchian", Botoșani, 1870)

Testamentul este întărit de Tribunalul Botoșani pe 17 ianuarie 1864, fiind contrasemnat de Vasilievici, Soroceanu, Ioan, Dr. Vasiliu. Iar executor testamentar este desemnat, de Marchian Folescu, Dimitrie Cristea, ginerele său de nepoată.

Negăsind un local adecvat pentru școală, Dimitrie Cristea cumpără, cu suma de 400 de galbeni, un loc pe strada Bobeică de la biserica Sf. Dumitru. În acest loc se afla o casă veche, dărută bisericii, împreună cu terenul din jur, de Elena Leonard și soțul ei, Costia Berectorul Leonard. Dimitrie Cristea demolează casa, iar pe locul acesteia construiește, cu supravegherea unei comisii, formată din trei consilieri: Cristea Marinovici (viitorul proprietar al Ipoteștilor), Iancu Dimitriu și Constantin Placa (primar la acea vreme), în regie proprie (cum am spune azi) – întrucât la licitația anunțată de primărie în câteva rânduri nu se prezintă nimeni –, clădirea care va găzdui viitoarea Școală de băieți. La data de 12 august 1868, a fost pusă piatra de temelie – o „piatră mare săpată din colțul zidului despre răsărit", în care a fost așezat un vas de cristal bine astupat, iar în el – 15 monede și două inscripțiuni care aminteau de donator. Ceremonia inaugurării s-a făcut pe 25 septembrie 1869, în local fiind mutată Școala nr. 1 de băieți, care, până atunci, se ținea în case particulare, mutându-se dintr-un loc în altul. Iar în nr. 1870 din 15 martie 1870 al Monitorului Oficial apare decretul prin care Școala primară de băieți nr. 1 din Botoșani va purta numele de Școala Marchian, data de 25 octombrie (ziua onomastică a arhiereului Marchian) devenind o zi de sărbătoare pentru școală, în semn de călduroasă recunoștință pentru fondatorul ei. Decretul fusese emis în urma unei petiții „întru satisfacerea principiului moral, recunoștință și amintire bine făcătorilor", semnată de mai mulți cetățeni din Botoșani, din 30 octombrie 1869.

Astfel, Botoșanii primiseră ceea ce lipsea – „un monument situat în centrul orașului", un „stabiliment", „acomodat cu toate cele necesare pentru o școală, având camerele spațioase și bine luminate". Pentru fiecare sală, cât și pentru cancelarie, consiliul comunal comandase un portret al lui Marchian Folescu. Iar Școala Marchian a oferit orașului, de-a lungul timpului, și săli pentru diverse întruniri, conferințe, adunări etc. Aici s-a scris istoria orașului.

Pe 14 noiembrie 1882, în Sala mare a Școlii, la inițiativa comitetului comunal, „prin ofrande aduse de cetățeni", s-a inaugurat prima bibliotecă publică din Botoșani.

Școala Marchian va fi oferit sedii și pentru alte „instituții" sau va fi găzduit și alte evenimente, cum a fost conferința economică a lui D. Butculescu, președintele societății cooperatorilor români, într-o seară de august 1886. Doar ședințele politice în sala școlii au fost refuzate de administrația orașului: în consecință, vreo șapte-opt ani, nici liberalii, nici conservatorii nu s-au putut întruni aici. Doar după ce s-au unit liberalii democrați cu conservatorii (în treacăt fie spus, în Botoșani, la acea vreme, erau trei grupări liberale: liberalii de la „Voacea Botoșanilor", liberalii-conservatori și liberalii democrați), aceștia s-au putut aduna în fața sălii Marchian, pe 28 mai 1888, la prima întrunire electorală din Botoșani din acel an pentru alegerea unui comitet care să întocmească lista candidaților pentru consiliul comunal și să facă imposibilă revenirea colectiviștilor.

Școala Marchian va deveni, în timp, locul obișinuit al ședințelor populare. Pe 28 octombrie 1890, erau convocați aici liberalii „de orice nuanță" pentru o consfătuire despre alegeri. Și tot pentru alegeri, D. Ion Sofu convoca, pentru 1 aprilie, o întrunire publică în localul școalei Marchian. „Damele sunt admise", preciza în acest caz presa („Adevĕrul", nr. 788, 2 aprilie 1891, p. 2). Aici se întrunea și „Societatea de binefacere a domnișoarelor din Botoșani", precum și „Societatea femeilor române din Botoșani" sau „Liga culturală cu sediul în Bucureșci".

>19

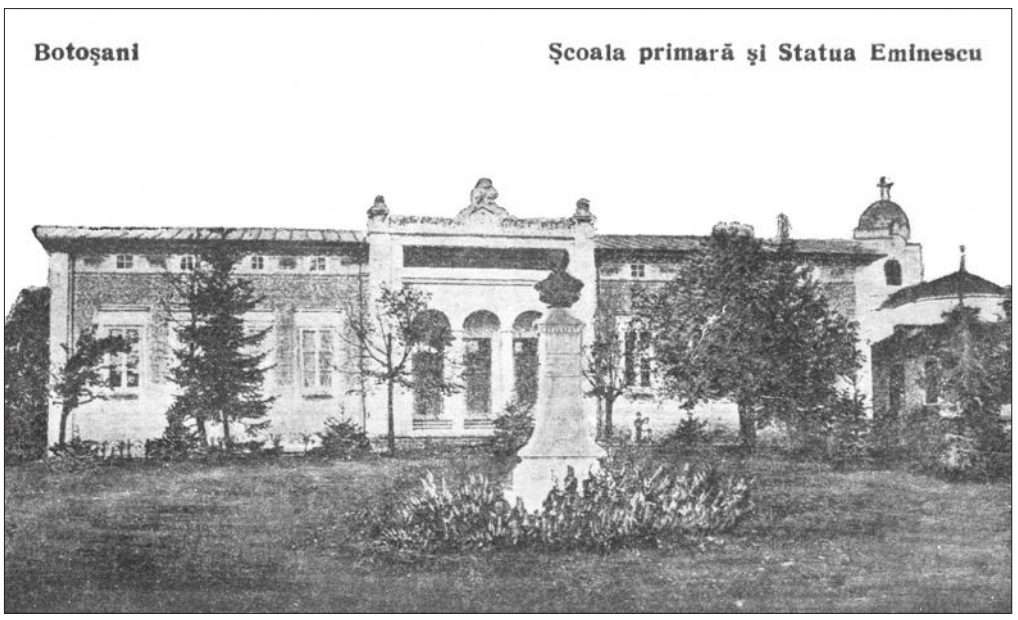

Școala primară nr. 1 pentru băieți, construită pe banii lui Marchian Folescu între anii 1864-1869 la Botoșani. Fotografii de epocă: clădirea școlii și statuia lui Mihai Eminescu

CARTEA DE ISTORIE

DOCTRINE ȘI POLITICI DE REORGANIZARE CORPORATISTĂ A ROMÂNIEI INTERBELICE

de NICOLAE **ENCIU**

Lansarea recentă, la Chișinău, a volumului cunoscutului istoric și filozof Victor Rizescu, *Doctrinele muncii și politica profesiunilor: sindicalism, corporatism și cooperație în România interbelică*[1], apărut la prestigioasa Editură Cartier (director Gheorghe Erizanu), a fost un bun prilej de relansare a dezbaterilor asupra unei teme de maximă actualitate și importanță pentru elucidarea obiectivă, echidistantă și imparțială a numeroaselor și complicatelor procese derulate în cadrul României Întregite.

Victor Rizescu este conferențiar la Facultatea de Științe Politice a Universității din București, cu studii de Istorie și Filozofie la Universitatea din București, la Universitatea Central-Europeană și la Universitatea Oxford. De-a lungul timpului, a fost preocupat în special de istoria intelectuală a României, publicând valoroase lucrări despre gândirea social-politică românească, cu accent asupra corelațiilor politice diverse ale liberalismului național și ale criticilor formulate la adresa lui. În șirul cărților de referință ale autorului se numără: *Ideologii românești și est-europene* (2008), *Tranziții discursive. Despre agende culturale, istorie intelectuală și onorabilitate ideologică după comunism* (2012), *Canonul și vocile uitate. Secvențe dintr-o tipologie a gândirii politice românești* (2015), *Statul bunăstării pe filiera românească. Fracturi ale dezvoltării și rupturi ale memoriei* (2019), *Eseuri despre politica memoriei. Accente și recalibrări aniversare* (2020) ș.a.

Prof. Victor Rizescu este cunoscut publicului cititor inclusiv în calitate de traducător, fiind cel care a tradus în limba română volumul coordonat de Daniel Chirot *Originile înapoierii în Europa de Est. Economie și politică din Evul Mediu până la începutul secolului XX* (2004)[2]. Așa cum menționa traducătorul lucrării, decalajul dintre țările Europei de Est și țările dezvoltate din Occident constituie o certitudine a lumii în care trăim. Dar poate fi acesta depășit? Și tot Victor Rizescu, răspunzând la această întrebare, constata că, într-o Românie ale cărei ambiții de integrare europeană și prosperitate erau pe cale să se realizeze, lucrarea tradusă în limba română era și rămâne în continuare o lectură de maximă însemnătate și actualitate, oferind o analiză lucidă, lipsită de patimă, a istoriei economice din ultimele secole, demonstrând că integrarea europeană reprezintă cea mai bună cale pe care o pot urma societățile din Estul Europei, pentru a se moderniza și a progresa. În așa mod, pledoaria lui Victor Rizescu din 2004 a fost o proprie contribuție intelectuală a sa la integrarea europeană și euro-atlantică a României, care a devenit membră a Uniunii Europene pe 1 ianuarie 2007, la doar doi ani de la apariția lucrării respective.

Nu în ultimul rând, Victor Rizescu a fost preocupat inclusiv de popularizarea și readucerea în actualitate a personalității lui Constantin Stere (1865-1936) editând, în 2005, scrierile politice și filozofice ale marelui prozator, publicist, jurist și om politic[3]. Așa cum, pe bună dreptate, îl caracterizează editorul, C. Stere este „o figură centrală a istoriei intelectuale românești", „un personaj reprezentativ al unei mișcări internaționale de idei".

Cu referire la noua carte a prof. univ. dr. Victor Rizescu, *Doctrinele muncii și politica profesiunilor în România interbelică*, la o primă apropiere, titlul nu pare să fie la fel de spectaculos, cum ar fi, bunăoară, cele ale lucrărilor actuale de politică externă, de geopolitică, de studii etnologice ori etno-culturale. Cu toate acestea, domeniul investigat de prof. Victor Rizescu este de maximă actualitate și importanță pentru explicarea numeroaselor și complicatelor procese – și nu doar de natură social-economică, ci și politică, culturală și de altă natură – derulate în cadrul României Întregite între cele două războaie mondiale.

Întâi de toate, lucrarea prof. Victor Rizescu se înscrie într-un filon istoriografic de mare importanță, cu rădăcini adânci în gândirea economică europeană și românească deopotrivă, pornind încă din perioada interbelică și având ca exponenți intelectuali de mare prestigiu, inclusiv pe economistul britanic John Maynard Keynes (1883-1946), cu lucrarea sa clasică *Urmările economice ale păcii* (1919), după care problema de căpetenie a Marilor Puteri la Conferința de Pace de la Paris (1919-1920) a fost, paradoxal, nu refacerea economică a Europei postbelice, ci reparațiile în materie economică, „privite din toate punctele de vedere, afară de acela al viitorului economic al statelor ale căror soartă o aveau în mâna lor"[4]. În România, Grigore Antipa (1867-1944) între primii intelectuali români a observat, după 1918, că poporul român, fiind pe cale de a-și constitui un stat unitar pe teritoriul său etnic, se găsea în fața celei mai importante probleme ce i s-a prezentat vreodată, aceea a organizării noului stat „printr-o muncă intensă, bazată pe știință și pe învățămintele ei"[5].

După decembrie 1989, întrebarea „pe ce cale a evoluat România interbelică" a continuat să preocupe cercetătorii, evidențiindu-se în această privință lucrarea istoricilor I. Saizu și Al. Tacu *Europa economică interbelică*. Potrivit autorilor, „Marele

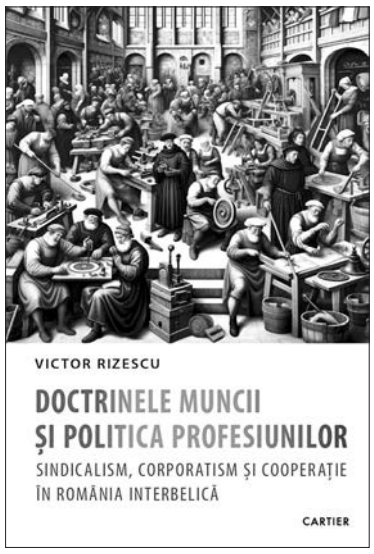

VICTOR RIZESCU
DOCTRINELE MUNCII ȘI POLITICA PROFESIUNILOR
CHIȘINĂU, CARTIER, 2024

Război și pacea au determinat consecințe greu de prevăzut în plan economic și financiar; evenimentele respective au pus în fața popoarelor probleme cu totul diferite de până atunci, mai cu seamă că Europa pierduse din monopolul economic ce l-a avut asupra lumii întregi și că multe din noile state s-au transformat din clienți în concurenți"[6]. Dificultățile în rezolvarea problemelor au sporit pe măsură ce practica a demonstrat că sistemul de tratate nu a fost decât o etapă în lupta tendințelor contradictorii, că la Versailles războiul s-a încheiat numai sub forma operațiunilor militare, nu însă și sub raport politic și economic, învederând că statele și popoarele „aleargă zadarnic după un echilibru care niciodată nu e atins" (Ion Conea, *Geopolitica. O știință nouă*, 1937).

În continuarea și dezvoltarea acestui filon istoriografic, în centrul investigației prof. Victor Rizescu se află două probleme esențiale, a căror abordare a determinat în mare măsură direcția în care a evoluat România Întregită în anii interbelici: problema intervenției mediatoare a statului în relațiile dintre angajatori și angajați, și cea a statutului juridic deținut de organizațiile sindicale, precum și a funcțiilor îndeplinite de ele.

Așa cum explică autorul lucrării, în primii ani postbelici s-a crezut, și pe bună dreptate, că problemele respective își puteau găsi o soluționare pozitivă și satisfăcătoare pe căile deja cunoscute și aprobate de experiența istorică, în cadrul modelului clasic al democrației liberale, cu elementele sale de bază – separația puterilor în stat, dreptul de vot universal, pluralism și pluripartidism politic, iar la nivelul vieții economice, cu intervenția minimală a statului (celebra „mână invizibilă", după cum argumenta economistul Adam Smith), inviolabilitatea proprietății private și libertatea întreprinderii economice.

Într-adevăr, cel puțin în primii ani postbelici, în perioada refacerii economice, cu guverne liberale la conducere, România Întregită a urmat concepția și politica liberală a muncii, în pofida provocărilor de stânga și de dreapta, obținând inclusiv ajutor extern ca rezultat al aderării la Organizația Internațională a Muncii (în 1919), ca membru fondator. Prof. Victor Rizescu invocă, în susținerea acestei teze, și crearea, în 1920, a Ministerului Muncii și al Ocrotirilor Sociale, iar, după ce așezămintele libertății sindicale au fost și ele instituite printr-o lege a asociațiilor profesionale din 1921 (împreună cu o alta, din 1924, privind statutul persoanelor juridice), culminând cu includerea noțiunii intervenției mediatoare a statului în Constituția din 1923, concepția liberală a muncii a câștigat o poziție de întâietate[7].

Doar că, așa cum menționau istoricii I. Saizu și Al. Tacu, atât România, cât și întreaga Europă de după 1918 alergau zadarnic după un echilibru care nu mai putea fi restabilit, liberalismul clasic evoluând implacabil către un neo-liberalism și chiar social-liberalism. Drept dovadă elocventă, în această privință, servește Partidul Conservator din România, care, în pofida eforturilor lui Alexandru Marghiloman (1854-1925) de revigorare a acestuia după 1918, a fost scos, practic, din viața politică de după Primul Război Mondial, nereușind să obțină nici măcar un mandat în alegerile parlamentare din 1922. Era evident, așa cum specifică și autorul lucrării, că România Întregită, cu toate provinciile istorice în componența ei, era foarte diferită de Vechiul Regat antebelic, fiind necesare noi soluții, în corespundere cu noile timpuri și cu noua perioadă istorică.

Inițial, Partidul Național Liberal părea să fi reușit să pună stăpânire pe noua situație, să-și adapteze doctrina, inclusiv cea economică, acceptând, bunăoară, exproprierea marilor domenii funciare în folosul împroprietăririi gospodăriilor țărănești fără ori cu puțin pământ. Situația însă a degenerat, iar punctul de referință a fost revenirea lui Carol al II-lea la tronul României, în iunie 1930. În consecință, în timp ce anii '20, în general, au lărgit perspectiva unei mai mari diversități a expresiei politice pentru un activism sporit

din partea populației, viața politică în anii ’30 a fost, dimpotrivă, umbrită de un declin pronunțat al instituțiilor democratice. Efectele crizei economice mondiale au slăbit considerabil sprijinul acordat partidelor tradiționale, determinându-i pe mulți să pună sub semnul întrebării eficiența democrației parlamentare. Regele Carol al II-lea, la rândul său, a încurajat acele tendințe, manifestând pe față disprețul său față de sistemul partidelor și democrație, ca și prin intensificarea eforturilor sale de a stabili un regim personal.

Astfel s-a ajuns la alegerile parlamentare din decembrie 1937, cu rezultate șocante pentru opinia publică românească, la dizolvarea instituțiilor sistemului parlamentar în februarie 1938, la abolirea Constituției din 1923 și adoptarea unei noi Constituții, la 27 februarie 1938, care prevedea primatul puterii executive și a regelui, în calitate de cap al statului.

Indiscutabil, lunecarea României spre autoritarism, la începutul anului 1938, a fost o lovitură puternică aplicată sistemului democratic parlamentar întemeiat pe experiența Europei Occidentale. În același timp, este de consemnat și faptul că România interbelică, în calitate de stat european, a cunoscut un regim politic și o viață politică similare celor înregistrate în majoritatea statelor acestui continent. În 1919, bunăoară, în majoritatea covârșitoare a statelor europene (29) existau și funcționau regimuri democratice de diferite nuanțe: monarhii constituționale ori republici parlamentare. Însă evoluțiile care s-au produs pe parcursul a două decenii au făcut ca în 1940 numai în patru state democrația să supraviețuiască (Elveția, Irlanda, Islanda și Suedia), în timp ce în 12 existau regimuri dictatoriale, iar 14 erau ocupate de state totalitare (Germania, Uniunea Sovietică, Italia, Ungaria).

Lucrarea prof. Victor Rizescu este în egală măsură o sinteză de istorie, o abordare generală a doctrinelor muncii și politicii profesiunilor în România interbelică, dar și o analiză istorică propriu-zisă, o carte-document. Autorul a utilizat nu numai legislația și proiecte legislative din anii interbelici, documente originale de arhivă – din Arhivele Statului ori Arhiva Consiliului Național pentru studierea Arhivelor Securității –, ci și ziare și reviste devenite astăzi rarități bibliografice, inclusiv „Glasul micii industrii”, „Gazeta meseriilor”, „Tribuna muncii”, „Calendarul muncii”, „Parlamentul românesc” etc.

Volumul prof. Victor Rizescu asupra sindicalismului și a proiectului de reorganizare corporatistă a statului român în perioada interbelică demonstrează anvergura și complexitatea problematicii respective în contextul epocii, constituind, așa cum apreciază profesorul emerit al Universității din Aachen, Armin Heinen, „un veritabil tezaur de fapte inedite”.

NOTE:

1. Victor Rizescu, *Doctrinele muncii și politica profesiunilor: sindicalism, corporatism și cooperație în România interbelică*, Editura Cartier, Chișinău, 2005, 168 p.
2. Daniel Chirot (coordonator), *Originile înapoierii în Europa de Est: economie și politică din Evul Mediu până la începutul secolului al XX-lea*. Traducere: Victor Rizescu, Editura Corint, București, 2004, 326 p.
3. C. Stere, *Scrieri politice și filozofice*. Ediție și prefață de Victor Rizescu, Editura Domino, București, 2005, 350 p.
4. John Maynard Keines, *Urmările economice ale păcii*. Traducere din engleză, Editura „Viața Românească”, București, 1919, p. 170.
5. Grigore Antipa, *Problemele evoluției poporului român*, „Cartea Românească”, Institutul de Arte grafice Carol Göbl, București, 1919, p. V.
6. I. Saizu, Al. Tacu, *Europa economică interbelică*, Institutul European, Iași, 1997, p. 5-6.
7. Victor Rizescu, *Doctrinele muncii și politica profesiunilor: sindicalism, corporatism și cooperație în România interbelică*, Editura Cartier, Chișinău, 2005, p. 12-13.

17 >

ALA SAINENCO
BOTOȘANII CARE S-AU DUS: ȘCOALA MARCHIAN (I)

Dar mai cu seamă, pentru bustul lui Eminescu, instaurat în fața clădirii, este cunoscută Școala Marchian. Inițial, două erau locurile între care trebuia să se aleagă așezarea bustului: grădina palatului Primăriei și piața Marchian. Alegerea a căzut asupra celui din urmă. Festivitatea a avut loc pe 11 septembrie 1890 și este descrisă amănunțit de presă:

„Vreme frumoasă.// Lumea se îndreaptă de la 8 ore dimineața spre piața Marchian, unde e așezat bustul marelui Eminescu acoperit.// La 10 ore sosesc delegațiunile următoare cu muzica’n frunte, conform programei:

1. Patru călăreți./ 2. Muzica militară./ 3. Școalele primare./ 4. Școala de meserii./ 5. Liceul./ 6. Delegațiunea liceelor Sf. Sava și Matei Basarab./ 7. Delegațiunea conservatorului de muzică./ 8. Delegațiunea societății pentru învățătura poporului român. / 9. Delegațiunea junimei medicale./ 10. Asimilarea./ 11. Asociațiunei generale a studenților români din București./ 12. Delegațiunea Asociațiunei idem din Iași./ 13. Delegațiunea studentelor./ 14. Comitetul studenților pentru ridicarea bustului lui Eminescu./ 15. Delegațiunea studenților in medicină./ 16. Delegațiunea societății «Unirea». / 17. Delegațiunea societății «Tinerimea română»./ 18. Delegațiunea societățea Presei./ 19. Delegațiunea clubului «Liberal-Național», din Iași și București./ 20. Delegațiunea Asigurare Unirea./ 21. Cetățenii botoșeneni.

La ceasurile 11, ajutorul de primar declară serbarea începută. Începură discursurile: D. Dumitrescu, student din București, în numele congresului, d. ajutor de primar în numele orașului, d-nii Ventura și Anton Bacalbașa în numele presei, d. Scipione Bădescu pentru Ateneul din Botoșani, d-nii Teodoru și Vasiliu pentru studenții din Iași și București, d. Barbu de la Vrancea în numele clubului liberal-național din București, d. Gruber în numele societății științifice-literare din Iași, un învețător din Botoșani, un reprezentant al clubului liberal-național din Iași etc. Toate aceste discursuri au fot mult aplaudate. Cel mai superior însă a fost desigur al distinsului student bucureștean Vasiliu. Apoi se făcu defilarea” („Timpul”, 14 septembrie 1890, p. 2).

Publicul era mai mult decât numeros. Toată piața și strada erau pline. Se construiseră estrade pentru doamne, pentru presă, pentru autorități. Coroanele aduse la bustul lui Eminescu erau atât de multe, încât au fost depozitate provizoriu în cancelaria școlii Marchian, de unde au fost transferate în muzeul Liceului, pe bust rămânând doar coroana de bronz a cetățenilor botoșăneni.

„Un singur lucru – scria «Curierul Român» din Botoșani – s’a remarcat cu multă părere de reu, ca o notă discordantă în acesta impunătoare serbare: lipsa totală a represintațiunei guvernului și a unei delegațiuni din partea societății «Junimea»”.

În 1915, apare prima propunere de mutare a bustului lui Eminescu, inițial în Piața Carol, unde se află astăzi grupul statuar „Compania de mitraliere maior Ignat în atac”. Se voia a se face acolo, pe o suprafață de 600 de metri pătrați, un parc cu plantații noi, iar în față să fie așezat bustul lui Eminescu (plimbarea busturilor în Botoșani este o altă poveste a orașului). Și bustul va fi mutat, dar nu în 1915, și nu în Piața Carol. Pe 17 iunie 1932, „Calendarul” consemna, în numărul 69:

„BUSTUL LUI EMINESCU din Botoșani, ridicat pe vremuri în fața școalei Marchian, a fost mutat zilele trecute la intrarea grădini publice cu același nume. Răzbunare politică”.

VA URMA

Vladimir Beșleagă, în imagini. Fotograme | Nicolae Răileanu

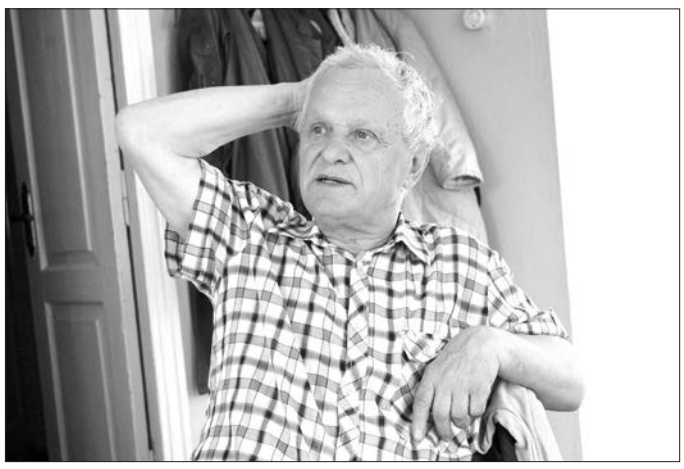

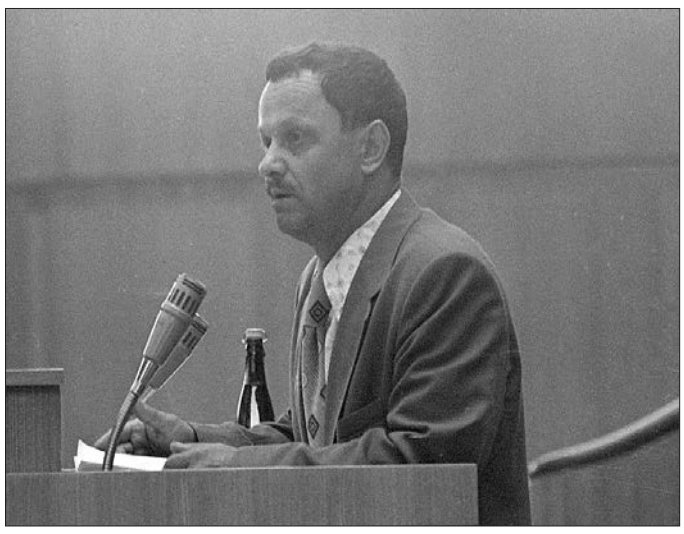

- *Acasă, la Mălăiești (vara 2009)*
- *Mucalitul Beșleagă la o grădiniță, înconjurat de micii cititori, fascinați de talentul său de povestitor (2016)*
- *La o dezbatere cu laureații Premiului de Stat la Comitetul Central al Partidului Comunist al RSSM (mai 1978)*
- *Vasile Beșleagă și singurul său fiu, Vladimir (fotografie de epocă)*

CRONICĂ LITERARĂ

ÎNTRE EXIL ȘI EMIGRAȚIE: VENEȚIA ÎN POEZIA EUGENIEI BULAT*

de SMARANDA **BRATU ELIAN**

Eugenia Bulat are o poziție singulară: ca tipologie ea nu aparține nici exilului de dinainte de 1989, nici noii generații de scriitori emigranți, deși totuși le aparține amândurora. Ori tocmai această apartenență-nonapartenență face din ea un caz interesant în problematica literaturii exilului. Dar mai există ceva, un ceva ce o distinge pe Eugenia Bulat de majoritatea scriitorilor emigranți din ambele categorii: ea scrie poezie şi este, în viață şi scriere, fundamental poetă.

Ceea ce îmi propun cu adevărat în cele ce urmează este ca, cercetând felul în care locul de adopție, Veneția, îi reconfigurează poezia şi poate chiar ființa, să urmăresc evoluția acestui exil „altfel" de la primul volum la cel de al treilea al tripticului.

* * *

Primul volum de versuri publicat după „autoexil", *Veneția ca un dat. Jurnalul unui evadat din Est* (Cartier, Chișinău, 2008), este o carte de poezie autentică şi tulburătoare, atât prin fiecare poem în parte, cât şi prin construcția în ansamblu. Fiecare poezie comunică o trăire profund personală şi profund lirică, în timp ce ansamblul are caracteristici fonice, grafice şi de conținut care fac din el un mic «cancionier», în sensul istoric al cuvântului, adică îi conferă o unitate stilistică şi conceptuală şi, în același timp, un parcurs spiritual autobiografic. Unitatea este dată, în primul rând (lucru care frapează de la început) de muzicalitate – pe care aş îndrăzni să o numesc nu doar acustică, ci şi vizuală: deoarece ritmul, măsura şi eufonia, constant şi savant urmărite la nivelul versului şi al strofei, la care se adaugă sporadic rima, se descompun şi se așează pe pagină în trepte, ca pe un portativ, transformând poezia într-un soi de partitură. În ea, cuvintele sau grupurile de cuvinte stau aninate ca notele muzicale sau acordurile, fiecare cu propria sonoritate şi rezonanță, iar toate, ca o melodie curgătoare mereu în jos, spre tăcere şi spre moarte. Această compoziție muzicală „în trepte" coborâtoare nu este numai formală; ea corespunde şi unei mişcări interioare, a minții şi inimii (*Voi coborî în trepte/ eu prin eu;* sau *Trepte,/ şi trepte,/ şi ceruri...// De oameni/ de stări,/ de cuvinte*...), care devine şi mai vădită în ultimele şapte poezii grupate sub titlul-pecete *Cădere în*.... O întrebare care apare spontan oricui se apropie de o carte ce poartă în titlu Veneția este, cred, aceea dacă Veneția se găsește cu adevărat înăuntru şi cum. Şi poate că, în cazul de față, un prim răspuns ar putea veni chiar de la această intarsie de muzică şi văz, care este o trăsătură profundă şi caracteristică, înnăscută dar şi istorică, a Serenissimei. Însă, evident, nu acesta este singurul răspuns; dar căutându-le pe celelalte pătrunzi fără să vrei în adâncul acestei poezii şi în istoria intimă a autoarei. Istoria – sugerată mai degrabă de subtitlul *Jurnal* decât de vreo cronologie – este aceea a unei coborâri în propriul suflet, un suflet care se simte, rând pe rând: golit şi aproape mort, răscolit de străfulgerări de aducere-aminte şi de nostalgia unor speranțe, frământat de ivirea şi rostul poeziei în propriul destin, sau care, ancorându-se de întrebări şi de cuvinte, aspiră să se contopească cu Ființa. Şi toate acestea, pe un pământ străin şi ciudat, ciudat tocmai pentru că nu e pământ, ci e apă şi cer. Şi iată al doilea răspuns: da, Veneția e prea specială şi prea incredibilă pentru a nu apărea în chiar consistența ei fizică: la început sunt apele, de jos şi de sus, cenuşii şi dușmănoase (*Veneția ca un dat:/ în apă,/ pe apă/ sub apă... şi ploi peste ea,/ nesfârşite,/ nebune.// Cer gri, încheiat,/ mugind în adânc,/ ca un leu/ sângerând în svană.// Ape verzi,/ violent clocotind/ peste praguri*), şi punțile albe, şi fulgerele, şi toate sunt ca sufletul ei şi în sufletul ei; apoi e ceața (...*Veneția, dimineața...*/ *cu ochi plini de ceață,/ opaci*...), şi obloanele, şi treptele linse de ape, şi apoi un întreg şir de detalii unde parcă sufletul dispare; apoi sunt porumbeii, cu pași mai puțin şovăielnici decât ai ei (*Mersul lor ireal/ îți dilată privirea,/ retina-n adâncu-ți/ e toată auz...// ... Urmărești îndelung/ cum îşi poartă solemn/ fracul gri, lustruit,/ şi fularul perfect/ , sidefat...*/ *De când lumea aici,/ de când lumea/ terestri...// ...! De parcă n-ar şti/ că au aripi,/ cu zborul ascuns în ei/ ca şi noi*...), şi piața de pește care *o scoate din fire*, cu tarabele cu raci care jignesc coloanele de marmură albe ca de templu, şi Calle dei Boteri cu scările care urcă abrupt spre o cămăruță (*E un fel de-a urca înspre sine,/ lăsându-ți în stradă grandoarea,/ şi haina imună, inertă/ străină de tot ce vei fi.*), şi Palazzo da Mosto, unde aceeași nostalgie pentru lucrurile frumoase ce asfințesc contopește fantoma străvechiului proprietar cu recentul emigrant din Est. Se înțelege din puținele citate că, deşi prezență fizică, Veneția este în primul rând o condiție spirituală, mai exact, condiția unei trăiri simultane între două dimensiuni, complementară una alteia: realitatea şi fantasma, trecutul şi prezentul, înăuntrul şi în afara (*O parte din tine-i fantomă/ şi umblă pe ziduri,/ ca umbra lingând murii vechi,/ sângerânzi.../ Iar cealaltă parte gonește agonic/ prin ceruri,/ cu ochi de lumină scobiți/ croind drum îndărăt*. Sau: *ce închis e-n afară,/ deschis e de-a dreptul în tine,/ ! tu ştii, e deschis*). Iar această dedublare (*ochi bifocali/ care văd simultan/ două lumi* sau *Orașul acesta e doar un decor,/ un decor mai aparte,/ cu ape tăcute şi verzi care ochi-ți întorc/ îndărăt*...) nu se ştie dacă este o trăsătură a orașului care se oglindește în sufletul autoarei sau, dimpotrivă, scindarea lăuntrică a acesteia e cea care se răsfrânge asupra orașului. Dedublarea aceasta, oferită sau căpătată, este starea perfectă pentru condiția autoarei (...*! Veneția-i starea de spirit,/ o stare de vrajă.../ e darul regesc, de ți-e dat să-l primești,/ !îl primești./ E ca şi cum parte ai fi dintr-un vis,/ sau dormi,/ prăbuşit în real,/ fără vise.../! ca şi cum văz ai avea şi-prin-pori/ sau cu-o-mie-de-ochi/ ai-fi-orb!*), iar când ea începe să fie conştientizată se ivesc şi zorii unei regenerări, şi aceasta însă inversată, ca în oglinda apei (*Cobori tot mai jos, tot mai jos,/ către ape,/ de parcă ai pluti îndărăt/ către-un uter matern*). Efectul de dedublare, atât de sugestiv pentru condiția exilatului, îl aflăm mai ales în primele poezii ale volumului, în care orașul este o prezență concretă, chiar dacă transfigurată.

Pe măsură ce continuăm lectura, Veneția se risipește, iar noi asistăm tot mai mult la o coborâre în eul profund şi în temeiurile de existență ale poetei. Astfel, după un telefon inocent care răscolește aparenta sedimentare lăuntrică, urmează, în ordine: un strigăt de disperare în numele patriei, apoi imaginea unei Basarabii care năvălește şi strivește, asemenea unei butii cu vin, orașul lagunar, apoi Veneția care devine placenta gestației unui nou rost şi a unei noi situări în univers (...*Ca o placentă enormă, Veneția/ azi te-a înfiat./ !Arterele-i reci te-au vrăjit,/ infernale.../ în ele să naşti, să re-naşti*), iar apoi, în numeroasele texte care încearcă obsesiv să surprindă şi să redea naşterea (re-naşterea) propriei poezii, întâlnim o Veneție subliminală, prezentă ca apă în generarea cuvintelor (*Poezia era imposibilă./ Acceptasem sterilitatea/ ca pe-un blestem./ Nu ştiam/ că sunt plină de faceri/ şi nu am refugiu*... dar plinul de faceri e mereu legat de apă: ...*Şi-nțeles-am atunci: / voi concepe din duh / şi voi naşte cuvinte pe apă*... Sau mai încolo: ... *Poezia acesta ciudată,/ care vine/ [...] ...! Ca o ploaie-n laguna aceasta, / care te prinde-nsetată şi nudă.../ şi te inuuuundă,/ te uuumple.../ te uuumple*... – poezia vine ca apa la Veneția, de sus şi de jos, şi te cuprinde). Cum se vede, Veneția este prezentă şi acolo unde nu i se pronunță numele, este țăria apelor, este lichidul amniotic ce asigură gestația cuvintelor. În tonalitatea care nu încetează de a fi, în exaltare şi chin, lirică, remarcăm însă treptat o restructurare de sine a autoarei, ca şi când acel lichid amniotic nu ar fi servit numai regenerării poeziei ci şi poetei înseşi. Apare tot mai des sentimentul de deplinătate, de înflorire, de cuprindere în sine a întregului univers, tot sub imaginea apei (...*Această-nflorire a ta, prea subită/ ca floarea de lotus pe ape,/ nu te surprinde nicicum*. Sau, puțin mai departe, într-o altă poezie: ... *Şi deodată simți:/ toată lumea e-n tine,/ ești un vas împlinit,/ !mult-prea-plin*. Iar această deplinătate prezentă permite o reconsiderare a trecutului, dar tot prin trăiri acvatice: ...*Nu o să mă mai revărs/ către voi, preanăvalnică, plină,/ ca o apă eruptă din diguri,/ total, fără rest*...). Coborârea în sine duce de fapt la construirea unui viitor care să nu aibă de a face cu trecutul, un viitor care este şi renaştere şi moarte în apele a căror transubstanțiere este Veneția (*A trebuit să devin/ gând plutind peste ape,/ perlă tristă-n adânc/ scoica-mamă-aşteptând.// A-trebuit-să devin.)* Iar în ultima poezie, *Cădere în verde,* visul de liniştire şi de contopire mistică cu Ființa, prin retragerea finală din lume în munți (probabil munții de acasă) se configurează tot ca reminiscență de imagini acvatic-venețiene (*Voi luneca/ precum zăpezi în musturi,/ din spații unde țipă/ pescărușii* ; iar spre sfârşit: *M-oi dizolva apoi/ într-o neştire,/ de verde absorbită,/ de pierzare,/ un abur fi-voi nud,/ plutind subțire*).

Aşadar, în tot acest parcurs, torturant şi incert, Veneția nu este nici cauză, nici mijloc, ea este pântecul de apă în care se nasc cuvintele, şi cu ele, rostul poetei pe

EUGENIA BULAT
AVATAR VENEȚIAN
TRIPTICUL UNUI (AUTO)EXIL
(POEME)
CHIȘINĂU, POLISALM, 2024

această lume, într-un moment (începutul exilului) când orice rost al ei îi părea distrus – iar această Veneție ține de trăirea intens poetică a propriei existențe; dar Veneția este, totodată, şi locul alterității (vă reamintesc curiozitatea şi finețea cu care o observă şi sentimentul dedublării) în care ești singur, ca orice emigrant (*Înconjurată de ape,/ să mănânci pâinea singurătății/ ca pe-o prescure.../ Să privești căile lungi, ape-tăinde./ spre terra-ferma/ ca pe-o durere străină,/ uitată...*). Dar important pentru acest volum şi acest moment din existența poetei este că locul acesta atât de neobișnuit, care e Veneția, este introiectat; el contribuie dinăuntru la un proces de regenerare. Veneția este exact ceea ce ne spune titlul, e un dat (*... Veneția, ca un dat./ În ape.../ pe ape.../ sub ape...*), din ea se naște celălalt dat, poezia (*...Poezia e.../ res-pi-ra-ție.../ !Nu se explică,/ nu se strunește.../ !Este un dat...*). Veneția şi poezia vin împreună, ca o taină a lumii, iar această taină şi rostul ei în momentul de maximă prăbușire a autoarei ocupă tot acest prim volum al exilului; ele vin pe calea senzațiilor, a trăirii directe, a sentimentului şi au de a face cu adâncul cel mai adânc; nu vin pe calea judecății raționale, a distanțării critice. Nu același lucru se petrece în volumul următor, *În debara. Al doilea jurnal al unui evadat din Est*.

* * *

În cel de al doilea volum al exilului, *În debara. Al doilea Jurnal al unui evadat din Est* (Gunivas, Chișinău, 2010), publicat la distanță de doi ani față de precedentul, Veneția nu mai este mirajul de apă şi cer, care, până la urmă, permite regăsirea de sine şi aspirația unei contopiri cu ceva atotcuprinzător şi care depășește puterea omului; ci este cămăruța minusculă, pe geamul căreia se vede un zid, şi în care trebuie să-şi consume singurătatea poeta, este debaraua din titlu. Este al doilea moment al exilului, în care problema nu mai este reconstituirea sinelui, ci rezistența în lumea cea nouă, în condiții de viață minimale. În volumul anterior nu aveam aproape deloc spații închise, aici, dimpotrivă, predomină camera-debara, camera-geamantan, camera-dulap, iar privirea dublă a ochilor „bifocali", care vedea îndoit, aici s-a stins (*Te vei retrage-n dulapul tău, în sfârşit,/ ca să cazi în poeme,/ ochii tăi sprijini-vor un geam ce privește opac înspre zid./ Una vei fi cu-acest zid sufocant*). Relația cu lumea din afară este dominată de această înghesuire umilitoare în acest soi de celulă de pedeapsă (*Ştiai?... – Masa presupune muncă intelectuală./ Tu nu vei avea o masă./ Dulapul presupune personalitate./ Tu nu vei avea un dulap./ Culorile presupun să fii tu, în fluizii tăi cei mai intimi vibrând. Tu n-ai drept la culori.*) În primul volum, Veneția era tocmai *fluizii cei mai intimi*, căutați şi găsiți. În cel de al doilea, când nu este camera-dulap, este Veneția decadentă şi putrefactă, mirosind a moarte, e *Himeră,/ himera din Mann şi Visconti*. Şi aș insista încă de pe acum asupra acestei referiri culturale, absentă în volumul precedent, şi care, cum vom vedea, e fundamentală şi definitorie în cel de față. În această Veneție, poeta nu se caută şi nu se găsește pe sine (*Drumul tău e închis/ în orașul agonic/ în care se moare superb*). Aici şi acum, ea nu doar trăiește, ci se privește trăind, se judecă cum trăiește, iar această distanțare, rezultat nu al zbuciumului adus de acasă, ci al vieții efective de emigrant, îi schimbă atitudinea şi, totodată, poezia.

Lucrurile cele mai frapante în schimbarea de atitudine sunt, pe de o parte, apariția dialogului şi confruntarea cu lumea din afară, pe de alta, renunțarea la muzicalitatea venețiană, versul apropiindu-se acum de o proză uneori chiar aspră. Dialogul îl poartă, vom vedea, cu trecutul şi cu cultura, dar mai interesant este că îl poartă şi cu sine însăşi, mai exact, cu ea cea din primul volum (mai multe poezii fac referire directă şi citează din primul volum): poeta este, aşadar, conştientă de noua fază, mai aspră, mai nepoetică (propriile declarații din introducerea la volum sunt grăitoare în acest sens), şi uneori privește cu nostalgie după prima Veneție, cea a *fluizilor intimi*, căci aceasta de acum e altfel şi amenințătoare (*Tu – în cripta aceea pe ape plutindă,/ neantul din cer când tuna peste triști porumbei,/ peste nimfe şi măşti?!.../ Ce risipă de-amor pentru-o lume de gol/ Ochiul tău radia*). Sentimentul predominant în volum este însă cel de nedreptate şi de revoltă mocnită: militanta de odinioară iese din nou la suprafață. În acest univers, Veneția-debara, poeta se luptă să supraviețuiască, drept care face recurs la toate armele din arsenal: înfruntă o forță malefică din afară (o *stăpânitoare de sclavi* care apare în patru poezii); se confruntă pe față cu propriul trecut: cu jertfa inutilă, cu speranța nebună, cu puritatea cristalină, întruchipate toate de „copiii Basarabiei", acea generație tânără pe care o adunase în jurul revistei „Clipa" şi al visurilor ei; se confruntă pe față şi cu disperare cu amintirea Basarabiei, cu destinul patriei, cu exilul şi sfâşierea adusă de el. În acest sens, acest al doilea volum este aparent mult mai aproape de tematica şi tonul unei literaturi de exil. (...)

Cu privire la prezența Veneției în aceste două volume aș spune că de la primul la cel de al doilea ea se restrânge şi se urâțește, ca imagine şi ca germene al poeziei; dar la nivel existențial, Veneția şi-a făcut datoria: a scos-o pe poetă dinăuntru-i şi a restituit-o lumii, supărată şi luptătoare. Cu privire la raportarea la literatura fluctuantă a exilului, aș spune că, de la primul la al doilea volum, se observă, cred eu, o apropiere semnificativă, deşi prin alte teme şi pe un alt ton, de noul val, cel al literaturii emigrației românești în spațiul italian. Dar, firește, acestea sunt observații care ating prea puțin substanța intimă a poeziei, care, aşa cum spune Eugenia Bulat, *Ca o mireasă vine.../ !ca o taină a lumii...*

* * *

Dacă ar trebui să rezum într-un singur cuvânt volumul al treilea, *Piatra de Ca' Vendramin. Dialogurile străinei cu vechiul său prieten Alter. Al treilea jurnal al unui evadat din Est* (Junimea, Iași, 2017), i-aș spune simplu „poezie", poezie curată, poezie deplină. Iar dacă ar trebui să specific, aş spune că este un drum chinuit înăuntrul sufletului şi al minții şi totodată în afara lor, în lumea cea mare întrupată în cel mai nepământean oraş de pe pământ, Veneția, în căutarea sâmburelui tare al poeziei. Între cele trei volume există o vădită continuitate, care însă nu ştirbește individuatatea fiecăruia.

Continuitatea vine din aceeaşi necurmată confruntare a propriilor trăiri – în care senzorialul şi spiritualul se generează reciproc – cu realitatea mişcătoare a fabulosului loc pe care şi l-a ales ca să-şi trăiască şi să-şi sufere exilul voluntar. În timp ce în primul volum Veneția era oglinda crizei identitare a exilatului, stare sufletească tot atât cât şi peisaj exterior ce treptat devenea lichidul amniotic care hrănea naşterea poeziei, în cel de al doilea, Veneția însemna confruntarea cu lumea concretă, străină, în care emigrantul din Est, sărac şi marginalizat, trebuie să-şi găsească un loc, şi care se regăsește pe sine numai în intimitatea propriilor lecturi, iar acolo, în acea intimitate, se răzvrătește şi reaprinde flacăra vie a militantismului. În acest al treilea volum, Veneția, cu transparențele ei fluide, cu apusurile ei aurite, cu insula-cimitir, este tot mai mult un fel de imagine mirifică a morții, posibilă numai când peste lucruri a trecut „palma lui Dumnezeu" şi a lăsat în urmă-i dâra de pace şi de lumină care zămislește o poezie nouă: poezia expresie a stării de grație care contopește înțelegerea şi rostirea, trăire deplină şi totală a clipei, chintesență a întregii trăiri din urmă şi din față şi, totodată, eliberare de ea. Continuitatea şi individualitatea celor trei volume se dezvăluie şi în formula literară adoptată: apetența tot mai accentuată pentru prozimetru, care, odată cu *Vita Nuova* a lui Dante, a dat nume împletirii prozei cu poezia, iar în interiorul acestuia variații cantitative şi stilistice care marchează identitatea fiecărui volum şi, cum spuneam, a fiecărei trepte a călătoriei spre sine şi spre miezul poeziei.

În tandemul prozimetrului constanța e dată, aş zice, de poezie: căci şi în acest volum, ca şi în precedentele, trăirile atât de personale şi puternice sunt îmbrăcate într-o muzicalitate nu doar acustică ci, cum menționam mai sus, şi vizuală, versurile stând aninate ca pe portativul unei partituri în care răzbate apa bătând în treptele de piatră ale Veneției. Doar că, în volumul de față, poezia se naște parcă şi mai neaşteptat din proză, rupând proza şi înstrăinându-se de ea, pentru a se închega treptat ca sens şi imagine, în ultimul vers, izolat şi grafic mai mare, care devine titlu şi chintesență a fiecăreia.

Dar în prozimetrul din acest al trelea volum diferența mare o face mai ales proza, care aici capătă o rostire şi o putere neobișnuită. Aceasta se înfățişează ca un dialog labirintic, care alternează întrebări, confesiuni, autoanaliză, osândă, între două ipostaze ale aceleiaşi ființe, minte şi suflet, realitate şi transfigurare poetică, praxis şi filozofie, viață şi cultură, inchizitor şi avocat, în care rolurile adesea se schimbă. (...)

Dialogurile despre care vorbesc sunt scrise în proză, dar eu spuneam la început că, după mine, întregul volum stă sub pecetea poeziei. Să mă explic: dialogurile acestea ni se înfățişează în cea mai mare parte într-un limbaj gnomic sapiențial, în care multe dintre replici, vrednice de a fi săpate în piatră, capătă o autonomie şi o profunzime pe care o atinge numai poezia sau textele sacre. În plus, aceste conversații sunt bântuite de figuri mitice şi de blazoane care înlocuiesc denumiri geografice sau omenești efective, care îmbracă dialogurile într-o aură de parabolă mistică şi, desigur, de poezie: astfel interlocutorii fac mereu apel la rostirile Înțeleptului din Est, Înțeleptului din Vest, la Tatăl din cărți, la Poetul cerşetor cu punga de plastic, iar geografia este cea fabuloasă şi poetică, alcătuită din Țara Teilor, Țara Munților Mari, Acqua Alta. Vreau să spun că permanent conceptualizarea înaltă şi de substanță a dialogului îşi topește contururile în apele tremurătoare ale poeziei.

Aş încheia cu o confesiune şi un îndemn: confesiunea este că nu ştiu cum să vorbesc cu adevărat despre vibrația permanentă care, în acest triptic, răzbate din îngemănarea dintre sapiență, trăire şi rostire poetică, iar îndemnul, adresat cititorului, este să facă personal experiența ei. Pentru că va primi şi o tulburătoare experiență de sine.

* Textul (aici, în versiune prescurtată) reunește două cronici dedicate tripticului venețian prezent aici: cea care analizează primele două volume ale ciclului, apărută în "Romanian Cultural and Literary Studies – Doctoral School of the Faculty of Letters", 3/2012, Institutul European, Iasi, 2012, şi cea cu titlul *Cuvânt însoțitor*, care introduce volumul *Piatra de Ca' Vendramin. Dialogurile străinei cu vechiul său prieten Alter. Al treilea jurnal al unui evadat din Est*, Editura Junimea, Iași, 2017. Am considerat că cele două texte reunite oferă o imagine cuprinzătoare a trilogiei şi că împreună ele redau mai bine emoția care a însoțit mereu parcurgerea poeziei Eugeniei Bulat.

ȘTIINȚA | NOI APARIȚII

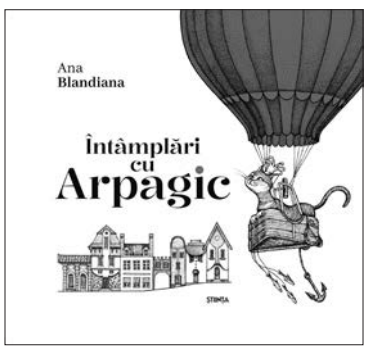

ANA BLANDIANA
ÎNTÂMPLĂRI CU ARPAGIC
ILUSTRAȚII DE VITALIE ICHIM

„O nouă ediție a faimoasei cărți «Întâmplări cu Arpagic» e o nouă ocazie de a ne cufunda în lumea mirabilă a Anei Blandiana, de a hălădui pe străzile imaginare și prin grădinile fanteziilor auitoarei și ale motanului îndrăgit de toți cititorii.

Arpagic trebuie pus pe lista personajelor emblematice ale literaturii române. Un erou aproape mitologic, un personaj martir al unei cărți (pentru copii!), declarată subversivă sub regimul comunist. În realitate, avem aici poezia pură, ingenioasă, de o inegalabilă frumusețe și imaginație debordantă. Este cazul rar când limbajul poetic este, deopotrivă, simplu și select, limpede și misterios. Trei cicluri de poezie pentru copii, care au fost la început trei cărți distincte: «Întâmplări din grădina mea», «Alte întâmplări din grădina mea» și «Întâmplări de pe strada mea», sunt aici reunite sub un titlu comun.

Ediția nouă este oferită cititorului într-o formulă grafică bicoloră, minimalistă și elegantă, rod al imaginației și talentului pictorului nostru Vitalie Ichim."

EDITURA

PLURALIA TANTUM

Foto de Nicolae RĂILEANU

LEO **BUTNARU:**

JURNAL ÎN MARGINILE ISTORIEI LITERARE LXI

6.III.1977

Consecințele groaznicului cutremur în dreapta Prutului. Multă lume și-a notat numărul de telefon al stației seismologice. După 01, 02, 03, pompieri, miliție, salvare, cel mai cunoscut număr e – 28079 – al seismologilor care sunt atenți la convulsiile pământului nostru bolnav, beat de alcoolul lavelor adâncurilor sale. Tone de beton armat, milioane de cărămizi prăbușite peste plăpândele vieți ale oamenilor, peste copii. Primăvara e întâmpinată de mai puțini oameni, primăvara va fi ca și neobservată pentru atâtea ființe apropiate cărora nu le mai răspund la întrebări cei dragi. Prin geamurile sparte pătrunde plânsul streșinilor. Pâraiele își croiesc cale printre ruine...

7.III.1977

Sunt convins că, nu o singură dată, chiar și unii conducători de state își spun: „Ce obosit mai sunt... Cât aș vrea să uit, barem pe câteva clipe, de poporul ăsta al meu....” Există foarte puțini conducători adevărați.

Am la îndemână un volum din poezia lui Ritsos, *Ferestrele*, tradus de Liviu Damian și cu autograful acestuia. A mai tradus din Neruda, Ziedonis, Montes de Oca – și cam atât. (De acest latinoamerican îmi vorbea cu un entuziasm irezistibil! Cele câteva poeme ale lui de Oca au apărut în „Tinerimea...”) Nu se prea pulverizează, precum alții, pe înșelătoare meridiane.

12.III.1977

Pare-se că noi am ratat o excelentă metaforă (pacifică, de dragoste chiar...), atunci când nu am tradus termenul francez *le flanc*, care înseamnă *coapsă*. Să fi zis: coapsele frontului! Francezii nu au lipsit noțiunea de *subtilitățile ei metaforice, poetice*, noi – da. În Franța sec. XVII metafora atacă sau ocolește cu îndărătnicie limbajul uzual. Societatea înaltă caută înlocuirea tabuurilor (artificioase) prin *diplomația metaforică*. Să zicem: a te scălda – *visiter les naïades* (a vizita naiadele); obrajii – *les trônes de la pudeur* (tronurile pudorii); sânii – *les coussinets d`amour* (pernuțele dragostei); poetul – *un nourisson des muses* (un sugar al muzelor).

Iată și un sistem analogic francezo-român: Ștefanelli își amintește că, odată, Eminescu „ne-a dus la o grădină ce se numea *La idee*. Acolo toate obiectele aveau numiri particulare. Mămăliga se numea *mândria națională*, cuțitul se numea *Bismarck*, cafeaua neagră *taifas cu ciulama* ș.a.m.d.”. Cicero ne învață că metafora trebuie folosită, pentru a da mai multă strălucire unei descrieri, precum în acest pasaj din Pacuvius: „Marea se zbârlește. Întunecimea crește, norii devin atât de negri, încât oamenii se cred orbi, o flacără scânteiază în nori, cerul tremură pretutindeni sub loviturile tunetului... O tulburare grozavă face marea să clocotească”.

Prima tentativă de clasificare formală a metaforelor i-a aparținut lui Aristotel în *Poetica*: „Metafora este transferul unui termen, fie de la gen la specie, fie de la specie la gen, fie de la specie la altă specie, fie transferul prin analogie”. O definiție destul de sumară, parțială; stare embrionară, naivă a gradului necesar de apreciere a complexității problemei date.

Ar fi aici modele metaforice care au fost sau sunt vehiculate prin literaturile lumii. Vianu, referindu-se la Remy de Gourmont: „În starea actuală a limbilor europene, scrie Gourmont, aproape toate cuvintele sunt metafore. Multe din acestea rămân însă invizibile chiar unor ochi pătrunzători; altele se lasă descoperite, oferind imaginea lor acelora care vor s-o contemple”.

Metaforele ne stau la îndemâna auzului, văzului, tuturor simțurilor. Cu adevărat natura e, vorba lui Baudelaire, *un codru de simboluri*, comparații, epitete. Limbajul comun apelează la ele, le formulează... poetic, literar și ele intră în dialogul oamenilor simpli, nu doar al poeților: inimă de gheață, gură de aur, minte mare (luminată), glumă sărată (sau ne...), gând adânc, om aprins, găină plouată etc.

Putem spune că metafora e conturul marii pălării, pe care o explică, poetic, atât de neobișnuit și ușor Micul Prinț, însă în care unii vârstnici nu pot presupune, nu pot ghici elefantul. Există câte un grăunte de adevăr în afirmațiile poeților (și opiniile altora despre ei) că dânșii rămân copii viața întreagă.

S-a scurs timpul e o metaforă. Nu prea multă lume știe de unde se trage. Vine de la vechii egipteni, care se conduceau de ceasuri de apă, ce puteau indica atât ziua, cât și noaptea; un vas din care se scurgea apa timp de o oră.

13.III.1977

Prin 1913, Marinetti, la Milano, declară că poezia are de redat „viața motorului”, într-o lume modificată de dominația mașinilor. Considerând că factorul vitezei vine să îmbogățească într-un mod capital sfera noastră de reprezentări, până a crea chiar premisele altui tip de estetică, dânsul declară: „Un automobil de curse, cu caroseria împodobită cu țevi groase, ca șerpii, cu elan exploziv, un automobil asurzitor, care are aerul că fuge gonit de o mitralieră, este mai frumos decât Victoria din Samothrace”.

Dar iată ce scria Victor Șklovski, la începutul anilor ’30, în *„200 de scrisori nu de dragose*: „Iubesc automobilele... Viteza cere imperios țeluri noi. E necesară o cunoaștere personală a tainelor mașinii, e necesar un nou romantism, pentru ca oamenii să nu zboare din caroserii la curbele vieții.

Acum, parcă nu m-aș simți în apele mele, pentru că asfaltul acesta, însemnat cu urmele cauciucurilor de automobil, aceste reclame luminiscente și aceste femei îmbrăcate elegant – toate mă modifică, mă preschimbă”. Apoi: „Obiectele cresc, se înmulțesc în jurul nostru. Astăzi, ele sunt de o sută și ceva de ori mai multe decât acum 2000 de ani”.

De fapt, ne modifică nu doar abundența, prisosul, ci și pierderea a ceva. Împuținarea catastrofală a cailor ne influențează existența. Lucrurile, fenomenele – apar, dar și dispar. Revista „Curierul Unesco”, decembrie 1976, scrie că a fost elaborat un Proiect al reliefului sonor mondial ce are ca scop păstrarea, în imprimări, a unor sunete din trecut, înainte ca acestea să dispară cu desăvârșire: zăngănitul vechiului aparat de casierie, sunetul spălatului de rufe în albie și a bătăilor de budăi în care gospodina alegea untul, trecerea peste obraz a lamei briciului de mână, arderea lămpii cu petrol, zgomotul produs de o râșniță manuală de cafea, duduitul bidoanelor cu lapte într-o trăsură, sunetul clopotului școlii ș.a.

Nu poți citi fără anumite emoții ciudate, nedeslușite aceste rânduri. Ceva, mult, dispare! Altceva – apare. Ne remodelează firea până și dispariția unor sunete și apariția altora. Să „tezaurizăm” sunetele produse la ascuțirea unui brici de epocă, dar și „neofitul” sunet al mașinii de bărbierit electrice care parcă ți-ar ronți nervii ca pe niște coji de nucă.

În jur – tot mai multe obiecte noi, „tinere”. Aproape ca în mitul despre apariția tribului kayova (America Latină): „Kayovenii au intrat în această lume unul după altul, printr-o tulpină găunoasă de copac... Au privit în jur și au văzut lumea. Și remarcând că-i înconjoară atât de multe lucruri, au fost cuprinși de o mare bucurie”.

Unele obiecte s-au afundat în neantul inutilizării/ inutilității. Chiar de sub ochii noștri „au plecat”, rămânând doar în fotografii, picturi, alături de bunicii, părinții noștri, alături de copilăria noastră: ciubărul, melița, patefonul, faetonul, radioul-„pălărie”...

Șklovski: „Dar știi tu oare, prietene, că acel «a»-dublet din numele lui Avraam Dumnezeu i l-a dat dintr-o mare dragoste? Un sunet în plus i s-a părut un dar important chiar și Atoatecreatorului”.

Despre maimuța de la Zoo: „Mă îndoiesc dacă avem dreptate să ținem în cușcă această îndepărtată rubedenie a noastră. Și-apoi, unde este consulul, avocatul ei?” „Wells descrie mereu viața în așa mod, încât omul conduce totul. Lucrurile însă au depășit omul, în special mașinile. Astăzi, omul doar le poate pune în mișcare, de la acel moment încolo ele mișcându-se de sine stătător. Merg, merg – și strivesc omul.” „Lucrurile (artistice) se nasc precum copiii. Sunt zămislite cu veselie, cu veselie și fără jenă, sunt purtate cu greu, născute în durere, ca pe urmă să aibă o viață amară.”

19.III.1977

Acum două zile, o seară de spectacol a lui Glebus Sainciuc. Când li se schimbă poziția sau când tu îți schimbi unghiul din care le privești, măștile par a modifica mutrele fixe.

Apoi, seară de creație a lui Bucov. Camere de televiziune răblăgite. Se anunță defect tehnic, spectatorii fiind rugați cu insistență să înțeleagă, să rabde, să mai aștepte până se lichidează pana de... pană. *Da capo*, imprimarea. Bucov o ia razna, vorbește în dodii, memoria nu-l mai servește. Încă o oră. E tragi-deșănțat de-a dreptul. Totul s-a încheiat precum a început: în barul de la demisol al US.

Se consideră că pentru prima oară noțiunea de *literatură universală* a utilizat-o Goethe – *Weltliteratur*. Primele impulsuri de-a ajunge aici erau ceva mai vechi, cunoscute de la Voltaire, Vico, Leibniz, însă Goethe a lărgit orizonturile în care se manifestă tendințe generale în literaturile popoarelor lumii: „Mă conving din ce în ce mai mult că poezia e un bun al întregii omeniri şi că ea se manifestă pretutindeni şi în toate timpurile, în sute şi sute de oameni. Iată de ce îmi place să privesc și ceea ce se întâmplă la alte națiuni și să sfătuiesc pe fiecare să facă la fel cu mine. Literatura națională nu vrea să zică prea mult în zilele noastre; acum e epoca *Literaturii universale* și fiecare dintre noi trebuie să contribuie ca această epocă să se instaureze cât mai curând” (1827).

VA URMA

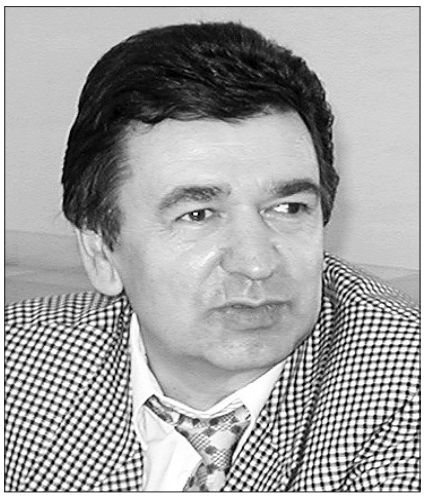

PĂLĂRIA CU VERSURI

UN POEM ȘI ZECE EPIGRAME

de ION **CUZUIOC**

PASTEL NOCTURN

Nu mi-i frică de noapte
și nici de-ntuneric n-am teamă,
nu voi vorbi deci în șoapte
când ziua-și îmbracă maramă.

De noapte și mie mi-i dor
cu liniștea-n suflet să fiu,
ca pasărea vie să zbor
prin norii pe cer auriu.

Inele de fum din hogeag,
roiesc peste case în lanț
și aburii calzi pe meleag
sunt prinși de pasări în clanț.

Albine dansează cu drag
printre cireșii în floare.
ca dulcea lor miere de fag
să fie la masa cea mare.

Cu pași săltăreți prin grădină
un greier din aripi îmi cântă,
și noaptea se face senină
pe țarina noastră cea sfântă.

Îmi place să văd pe cer luna
și stele arzând în neant,
să-mi cânte vibrând precum struna
rafale de vânt captivant.

În palmă să-mi strâng licurici
să merg cu lumină spre casă,
să-mi fie azi noaptea aici
frumoasă crăiasă mireasă.

EPIGRAME

Sfat carieristului

E necesar să-ți umfli pieptul
Și să o faci, căci are rost,
Cu subalternii pe deșteptul
Cu șeful însă, tot mai prost!...

Unui paznic

A venit la post cu pușca
Și în zori ce-am constatat:
Câinele era-narmat,
Paznicul dormea... în cușcă.

Unui bolnav la farmacie

Pastile nu-s la farmacie
Și ai prilej de bucurie,
Căci farmacia-i o salvare,
Atuncea când pastile n-are!

Medicul și popa

Unul, cică, te tratează,
Altul te înmormântează
Și au ambii chilipire –
Mesele de pomenire.

Inflație

Cu rețeta-n farmacie
Omul vine ca să-nvie,
Auzind cât costă leacul,
Boala-i pune iar capacul.

Aleasa poporului

Cuvioasa secretară,
N-o bârfesc, că e păcat,
Dar cu șeful într-o seară
S-a trezit chiar în senat.

Ideea

A născut și el ceva,
O idee-n tărtăcuță.
Cum se vede, tare-i grea:
Sar cu toți să-l ia-n căruță.

Unui bădăran

Într-un cap cât gămălia
A întrat tiptil prostia,
Dar problema e mai gravă:
S-a împotmolit în pleavă.

Singurătate

Te bucuri ca de-un dar de ea,
Ajuns cu greu la bătrânețe;
Ca s-o-nțelegi în ziua rea,
Când n-are cine-ți da binețe.

Paradox

Că țara noastră e săracă,
Se plâng mai mulți, în gura mare,
Dar țin să-ntreb, de ce când pleacă,
Nu vor valuta s-o declare!?

EDITURA CARTIER | NOI APARIȚII

ADRIAN MARCU
MĂȘTILE TIMPULUI
ROMAN

„«Măștile timpului» poate fi unul dintre romanele semnificative ale anului de proză 2024. E un roman care își respectă titlul. Fiecare capitol poate purta o mască sau poate purta un dialog despre ziua de azi: «Masca trecutului», «Omul care ura pe toată lumea», «Datoria trebuia plătită», «Apariția fantomei» sau «De ce dispare pe nesimțite o mare iubire», „În mijlocul vulcanului» etc. Romanul e scris în cheie politică, car survolează ultimii ani ai comunismului românesc și apoi întreaga perioadă post-decembristă. Suntem mereu puși într-o situație limită, în care povestitorul smulge toate măștile. Ne arată desfășurătorul, așa cum ne prevenise prin titlu. Într-un timp în care autorul nu mai are grijă de cititorul său, nu-l mai ocrotește cu pagini fericite, Adrian Marcu propune un roman-model. Să-l citim și recitim cu iubire."

Cornel UNGUREANU

BORIS CREMENE
FANTOMA BLONDĂ
JURNALE TRĂITE

„A stat în Brazilia, Irlanda, China, Statele Unite ale Americii, Norvegia, Franța, Anglia, Spania, Portugalia și de fiecare dată a luat cu el câte ceva de prin lumile astea. O iubire, o situație, un peisaj, un dialog, o aromă, o privire fugară, un gust, o adiere a dorului de ducă. Boris Cremene e un soi pur de călător. E ca un mozaic imens, alcătuit dintr-o mulțime de cioburi în care trăiesc tot atâtea lumi. E un prieten de mare preț, un aventurier dotat cu simțul măsurii și un visător nepotolit. Dincolo de orice descriere, Boris Cremene e un actor născut, nu făcut. Un povestitor care își expune propriile istorii de viață, mutând scena într-o carte."

Cătălin ȘTEFĂNESCU

MASĂ ROTUNDĂ LA CASA SCRIITORILOR

Pe data de 27 februarie 2025, ora 11.00, la Casa Scriitorilor (Sala mică de conferințe, et. 2), a avut loc masa rotundă cu tema „Literatura română contemporană: România – Republica Moldova".

Evenimentul a fost organizat de Uniunea Scriitorilor din Moldova și Filiala Chișinău a Uniunii Scriitorilor din România, în parteneriat cu Institutul Cultural Român „Mihai Eminescu" la Chișinău.

În cadrul întâlnirii au fost abordate subiecte esențiale privind literatura română contemporană, precum: tendințele actuale în studiul și predarea literaturii române contemporane; vizibilitatea literaturii române pe plan internațional și rolul traducerilor; promovarea literaturii prin biblioteci, programe de lectură și rețele sociale; provocările și oportunitățile scrisului în contextul inteligenței artificiale.

Protagonistele evenimentului au fost Ioana NICOLAIE, poetă și prozatoare, director general al Fundației Melior, și Cristina BOGDAN, conferențiar universitar la Facultatea de Litere a Universității din București, scriitoare, redactor la revista „Ficțiunea".

La masa rotundă au participat scriitori, bibliotecari, profesori și studenți. În cadrul dezbaterilor au luat cuvântul: Val BUTNARU, Mircea V. CIOBANU, Iulian CIOCAN, Nina CORCINSCHI, Dumitru CRUDU, Emilian GALAICU-PĂUN, Mariana HARJEVSCHI, Maria IVANOV, Ivan PILCHIN, Maria PILCHIN, Arcadie SUCEVEANU și Monica BABUC.

A moderat Teo CHIRIAC, președinte al Uniunii Scriitorilor din Moldova și al Filialei Chișinău a Uniunii Scriitorilor din România, redactor-șef al „Revistei literare".

În aceeași zi, la ora 17.00, la Librăria Cărturești din incinta Muzeului de Istorie a Moldovei, a fost lansată cartea *Drumul spre Soare-Răsare* de Ioana Nicolae.

R.L.

Fotografii de Dragoș COJOCARU

SECVENȚE DE LA EVENIMENT:

Sus: *Președintele US și redactorul-șef al „Revistei litetare", Teo Chiriac, inaugurează masa rotundă.*

Jos: *Ioana Nicolaie și Maria Ivanov savurează spiritul polemic al scriitorului și jurnalistului Val Butnaru.*

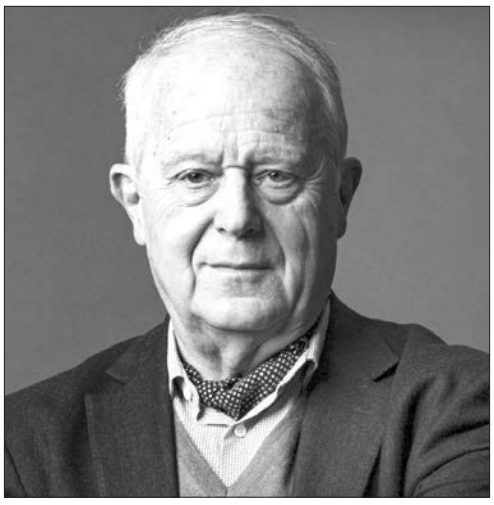

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

VIAȚA LUI CÉLINE

de FRÉDÉRIC **VITOUX**

FRÉDÉRIC VITOUX (N. 1944 LA VITRY-AUX-LOGES, LOIRET), ESTE SCRIITOR ȘI CRITICI LITERAR FRANCEZ, MEMBRU AL ACADEMIEI FRANCEZE DIN 2001. S-A OCUPAT DE STUDIUL PROZEI ROMANEȘTI, SCRIIND BIOGRAFII, LUCRĂRI ISTORICO-LITERARE ȘI FĂCÂND CRITICĂ DE FILM. VIITORUL ACADEMICIAN ȘI-A FĂCUT STUDIILE SECUNDARE LA ȘCOALA MASSILLON, APOI LA LICEUL CHARLEMAGNE DIN PARIS. SE PREGĂTEȘTE DE ADMITEREA LA INSTITUTUL DE ÎNALTE STUDII CINEMATOGRAFICE, DAR PASIUNEA PENTRU LITERATURĂ ÎNVINGE. ÎȘI IA LICENȚA ȘI APOI TITLUL DE DOCTOR ÎN LITERE LA SORBONA (1972) CU O TEZĂ DESPRE CÉLINE. DIN 1966, SCRIE CU REGULARITATE ESEURI ȘI ARTICOLE DESPRE FILME ȘI CĂRȚI. ÎN 1973, APARE LA GALLIMARD PRIMUL SĂU ROMAN, „CARTES POSTALES”. DIN 1978 FACE PARTE DIN ECHIPA DE LA „NOUVEL OBSERVATEUR”, PREOCUPÂNDU-SE DE CRITICA LITERARĂ ȘI DE FILM. CONSILIER EDITORIAL (STOCK) ȘI SCENARIST, ACTIV MAI ALES ÎN ANII 1970-1990, CÂND SUNT PUBLICATE ȘI CELE MAI MULTE DINTRE ROMANELE ȘI STUDIILE/BIOGRAFIILE SALE LITERARE. PRINTRE CELE MAI IMPORTANTE DISTINCȚII SE NUMĂRĂ PREMIUL „MAILLÉ-LATOUR-LANDRY” AL ACADEMIEI FRACNEZE PENTRU VOLUMUL „CERCLES DE L'ORAGE”, PREMIUL GONCOURT PENTRU „LA VIE DE CÉLINE” (1988), ÎN CURS DE APARIȚIE LA EDITURA CARTIER ȘI DIN CARE PUBLICĂM MAI JOS UN FRAGMENT, DAR ȘI MARELE PREMIU AL ACADEMIEI FRANCEZE PENTRU ROMANUL „LA COMÉDIE DE TERRACINA” (1994).

ULTIMELE PAGINI

La începutul lunii septembrie 1935, Louis s-a mutat provizoriu din apartamentul lui din strada Lepic în hotelul Pavillon-Royal din Saint-Germaine-en-Laye. Voia să schimbe aerul, să se izoleze, să nu se mai lase distras de prietenii din Montmartre sau de treburile domestice de zi cu zi. Parisul îi devenea insuportabil. Pe scurt, voia să lucreze, să scrie, să scrie mai mult, să încheie, să ducă partitura romanului până la ultimul cuvânt, până la ultima notă, la ultima suflare. După-amiezile, își părăsea camera de hotel și se ducea la dispensarul din Clichy. Seara, dimineața, scufundat într-o stare de surescitare, de febră, de angoasă și de epuizare, toate crescânde, se înhăma la manuscris. La hotelul Pavillon-Royal actualitatea nu-l mai putea atinge. De Hitler și legile rasiale de la Nürnberg proclamate la 15 septembrie, invazia Etiopiei de către trupele lui Mussolini la începutul lui octombrie, discursurile demagogice ale lui Léon Degrelle, șeful partidului „rexist” din Belgia, sau „Marșul cel lung” al lui Mao Zedong, care se încheia la frontiera nordică a Chinei, abia dacă afla. *Moarte pe credit* îi obtura tot orizontul.

O scurtă călătorie la Londra în 21 octombrie n-a fost pentru el decât o scurtă paranteză, o gură de aer, ocazia de a revedea acest oraș care într-atât îl predispunea la visare cu docurile, umbrele, fantomele, navele și mahalalele lui. Pretextul îi fusese oferit de un concert al Luciennei Delforge din acea seară. El și tânăra pianistă continuau să se întâlnească, uneori să se iubească sau să se teamă unul de altul cu blândețe, episodic, asumându-și riscul meseriilor lor ireconciliabile. După Londra, Lucienne a plecat într-un turneu în Scandinavia. După Londra și himerele ei și siluetele sulfuroase din Soho, Louis s-a întors la Saint-Germain-en-Laye. Înapoi la *Moarte pe credit*, timpul scriiturii și al tăcerii.

Alte distracții pentru scriitor? Da, o întâlnire, o banală întâlnire care avea să-i dea viața peste cap, dar căreia poate că nu i-a acordat pe loc atenția necesară: cea cu Lucette Almansor. Adesea, așa încep cele mai lungi călătorii sentimentale, nu cu strălucirea explozivă a îndrăgostirii, ci cu un soi de tandrețe mutual împărtășită, șoptită, într-un prezent delicat, imperceptibil, reînnoit fără un cuvânt, doar afecțiunea pudică ce se prelungește, se eternizează ca o nimica toată până când ne dăm seama că nu ne mai putem lipsi de ea.

Probabil că s-a întâmplat în noiembrie sau decembrie 1935. În acea perioadă, Lucette frecventa cursurile de dans ale lui Blanche d'Alessandri, în strada Henri-Monnier. Pe atunci, cei mai mari dansatori exersau cu această fostă stea care fusese nevoită să-și întrerupă cariera din cauza unei fracturi la genunchi. Lecțiile ei erau provocatoare, chiar epuizante. Își mâna elevii cu bățul, la propriu. Un salt greșit executat și bastonul îi altoia peste picioare. Practica nu era excepțională, își amintește Lucette Almansor, care compară ședințele de dans de la Dna d'Alessandri cu un soi de ocnă. Dar era cel mai bun mod, recunoaște tot ea, ca să înveți salturile, ca și o figură de dans sau alta. Ședințele începeau dimineața, durau aproape patru ore. „Parcă îți explodează gambele.” Acolo exersau și Ludmilla Tcherina și Serge Lifar, pe care Lucette i-a cunoscut în acea perioadă. Dar rezistau patru ore la încercările impuse de redutabila lor profesoară? Mai târziu, tot la Dna d'Alessandri, Lucette s-a împrietenit cu un tânăr dansator, Serge Perrault, care curând avea să-i devină unul dintre cei mai apropiați și fideli prieteni și la fel avea să ajungă un mare admirator al lui Céline.

Dar ce făcea scriitorul la cursul de dans al Dnei d'Alessandri? Cum bine se știe, iubea dansul, adora dansatoarele. Cu siguranță, înclinațiile lui filozofico-estetice și „voyeurismul” aveau de câștigat de pe urma acestor ședințe. Sigur, în strada Henri-Monnier nu erau primiți spectatori, dar renumele lui Céline și respectul cu care o trata pe Dna d'Alessandri fuseseră suficiente pentru a o îmblânzi pe aceasta din urmă. Se așeza într-un colț al studioului și stătea nemișcat, se făcea nevăzut. Îl dusese acolo Gen Paul, el însuși foarte sensibil la arta coregrafică (și la interprete). Louis își dorea să știe cum se pregătea o dansatoare. Cu siguranță, Dna d'Alessandri s-a simțit flatată de curiozitatea lui.

„La început, povestește Lucette Almansor, veneau amândoi și treptat Céline a încercat să-mi vorbească. Eu eram de o sălbăticie și de o timiditate extraordinare. Refuzam să-i răspund. Mă invita să ieșim undeva după cursuri, spuneam: nu! Chestia asta a durat luni de zile. În fine, într-o zi m-a invitat la un restaurant din Montmartre. Îmi spunea: «Trebuie să mâncați carne, aveți nevoie de putere, munciți mult». Comand un biftec. După două minute, îmi spune: «Hai, drăguță, plecăm!» Nici nu apucasem să mă ating de carne. Era transportat. Poate că asta îmi plăcea la el. Nu era prezent... În 1935, aveam douăzeci și doi de ani. Eram timidă, educată la maici. Nu mi se părea normal să ies cu un bărbat nici dacă mă atrăgea, căci adevărul e că mă atrăgea enorm. Era frumos. Avea ceva dintr-un arhanghel. Ochi... Te atrăgea ca amant și eu mă feream enorm, nu voiam. Era mult mai în vârstă ca mine și îmi spuneam: pentru el, a ieși cu o mică dansatoare e doar o fantezie. Și mai înainte de asta avusese loc un incident care mă tulburase. Îmi era greu să-mi plătesc cursurile la Dna d'Alessandri și atunci ea nu mă taxa. Mi-am dat seama că într-o zi Céline pusese banii pe pian. Atunci ea mi-a zis: «Drăguță, nu-mi mai datorezi nimic». N-am vrut. O dramă întreagă. Sunt mici detalii ca acestea pe care mi le amintesc. M-am ferit mult, căci mă simțeam foarte atrasă de el. Pentru mine era un lucru prea serios. Aproape că am reușit să îl pierd cu totul. Mă feream tot timpul, nu-i răspundeam. El credea că nu-l interesam sau că eram îndrăgostită de altul.”

Curând, această tânără, născută la Paris în 20 iulie 1912, avea să devină logodnica, apoi soția scriitorului. Avea să-l însoțească în toate călătoriile, rătăcirile, încercările, de la un castel la altul, de la Sigmaringen la Meudon prin exilul danez, transformându-se într-o admirabilă prezență tăcută și devotată.

/.../ Dar să nu anticipăm întâlnirea ei cu Céline, evoluția sentimentelor și curând viața lor împreună. La sfârșitul lui 35 începutul lui 36, să repetăm, Lucette era încă o prezență abia schițată în viața scriitorului. El rămânea izolat la hotelul Pavillon-Royal din Saint-Germain-en-Laye. Scria. Nu mai termina cu scrisul. De cealaltă parte, Robert Denöel era nerăbdător să vadă romanul. Sperase să îl publice la începutul anului 1936, chiar înainte de Paște. Apoi ieșirea cărții a fost amânată de mai multe ori, la începutul lui aprilie, la sfârșitul lui aprilie, la începutul lui mai. La jumătatea lunii februarie, Céline, la capătul puterilor, mai slab cu zece kilograme, trebuise să se întoarcă în strada Lepic și să-și suspende consultațiile de la dispensarul din Clichy. Îi scria lui Karen: „De două luni, deja, sunt foarte bolnav (intestinele). Mă târăsc, sufăr enorm. Tocmai m-am întors la Paris. Abia dacă pot lucra. Asta e viața! De asta nu v-am mai scris. În plus, sunt foarte amărât. Nu e deloc amuzant să fii bolnav și singur. Nu mă plâng des, dar de data asta... În fine, mai vine Gen Paul pe la mine. Nu mai pot merge la dispensar. E mai bine să fiu bolnav în Montmartre decât în St. Germain. Acolo eram absolut singur. Mă îngrijește Gozlan (medicul din Medan). Astea sunt veștile despre mine. Totuși, lucrez cum pot la cartea mea. Aș vrea totuși să o termin. M-am omorât scriind-o”.

Singur, Céline chiar era. Trăia adevărata solitudine a scriitorului care prin definiție nu poate spera la niciun fel de ajutor când vine vorba de a-și înfrânge propriile viziuni, coșmaruri, pagina albă și ideile negre. Scrisul e reducerea absolută la tăcere a lumii, cum se știe. Dar singur era și în răgazurile pe care i le acorda scrierea ultimelor pagini. Lucette nu intrase în viața lui. Elizabeth rămânea o fantomă obsedantă și dureroasă. Legătura lui cu Lucienne Delforge se încheia.

La întoarcerea dintr-un turnau în Scandinavia și Cehoslovacia, tânăra pianistă regăsise un Céline bolnav la pat, cu o pungă de gheață pe cap, care se plângea de dureri de cap și se credea atins de un cancer. Sigur, au continuat să iasă împreună, au mers la un concert, au vizitat muzee, au luat prânzul acasă la diverși prieteni. Dar Lucienne nu mai putea suporta această încărcătură de coșmar, neurastenia halucinantă pe care scriitorul părea să o poarte în el. De parcă s-ar fi temut să nu-și piardă propriul echilibru. De parcă s-ar fi temut de contagiune. După recitalul din 18 martie 1936, a hotărât să se îndepărteze de el. ruptura s-a consumat în aprilie.

„Nu prea am mai văzut-o pe Lucienne, îi scria Louis lui Cillie. Cred că lucrează, frecventează câte puțin jurnaliștii și saloanele. Oricum, Cillie, cum știți, în prezent sunt atât de prost dispus, sunt atât de obișnuit cu singurătatea, mă enervez atât de ușor, că în definitiv e mai bine să nu mă întâlnesc cu nimeni. Mai ales cu tinerii – mă enervează foarte repede – mă obosesc cu tam-tamul lor. Iar Lucienne se comportă ca o fetiță răsfățată. În fine, e drăguță...”

Traducere de Cristian FULAȘ